

2018

Diagnoza lokalnych zagrożeń społecznych

Gmina Zwierzyn

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
Dane demograficzne	5
Lokalne zagrożenia społeczne w grupie dorosłych mieszkańców	7
Grupa badana.....	7
Cel badania.....	8
Podstawowe problemy społeczne w opinii mieszkańców.....	9
Spożywanie alkoholu oraz związane z nim inne problemy społeczne	10
Substancje psychoaktywne: nikotyna	15
Substancje psychoaktywne: narkotyki, leki i dopalacze	17
Przemoc w rodzinie.....	20
Przekonania dotyczące wychowania dzieci	20
Zjawisko przemocy w rodzinie	21
Hazard.....	24
Cyberprzemoc i uzależnienie od internetu.....	26
Badania sprzedawców napojów alkoholowych.....	28
Grupa badana.....	28
Cel badania.....	28
Wyniki badań.....	29
Problemy społeczne w środowisku dzieci i młodzieży	37
Metodologia.....	37
Cel badania.....	37
Charakterystyka grupy badanej.....	38
Wyniki.....	44
Substancje psychoaktywne: Alkohol.....	44

Substancje psychoaktywne: Papierosy	49
Substancje psychoaktywne: Narkotyki i dopalacze	54
Postawy wobec substancji psychoaktywnych.....	57
Przemoc w szkole	60
Uzależnienie od internetu i cyberprzemoc.....	63
Hazard.....	71
Wybrane zagadnienia z ESPAD-u. Porównanie wyników badania uczniów z gminy Zwierzyn z wynikami próby ogólnopolskiej z 2015 roku	73
Metodologia.....	73
Cel badania.....	74
Grupa badana.....	75
Wyniki.....	76
Oddziaływania profilaktyczne wśród dzieci i młodzieży – rekomendacje oparte na modelu profilaktyki pozytywnej	91
Czynniki ryzyka.....	91
Czynniki chroniące.....	92

WSTĘP

Raport ma na celu przedstawienie wyników badań ankietowych przeprowadzonych w drugiej połowie 2018 roku. Obejmuje on podstawowe problemy społeczne związane z nadużywaniem alkoholu, nikotyny, dopalaczy i narkotyków, uzależnieniem od hazardu, przemocą w rodzinie oraz w środowisku szkolnym, cyberprzemocą, a także postawami społecznymi wobec powyższych zjawisk.

Dane dotyczące lokalnych zagrożeń społecznych uzyskane zostały w drodze anonimowych badań ankietowych przeprowadzonych w gminie Zwierzyn wśród trzech grup reprezentujących trzy lokalne środowiska:

- a) dorośli mieszkańcy;
- b) dzieci i młodzież szkolna;
- c) sprzedawcy i właściciele punktów sprzedaży alkoholu.

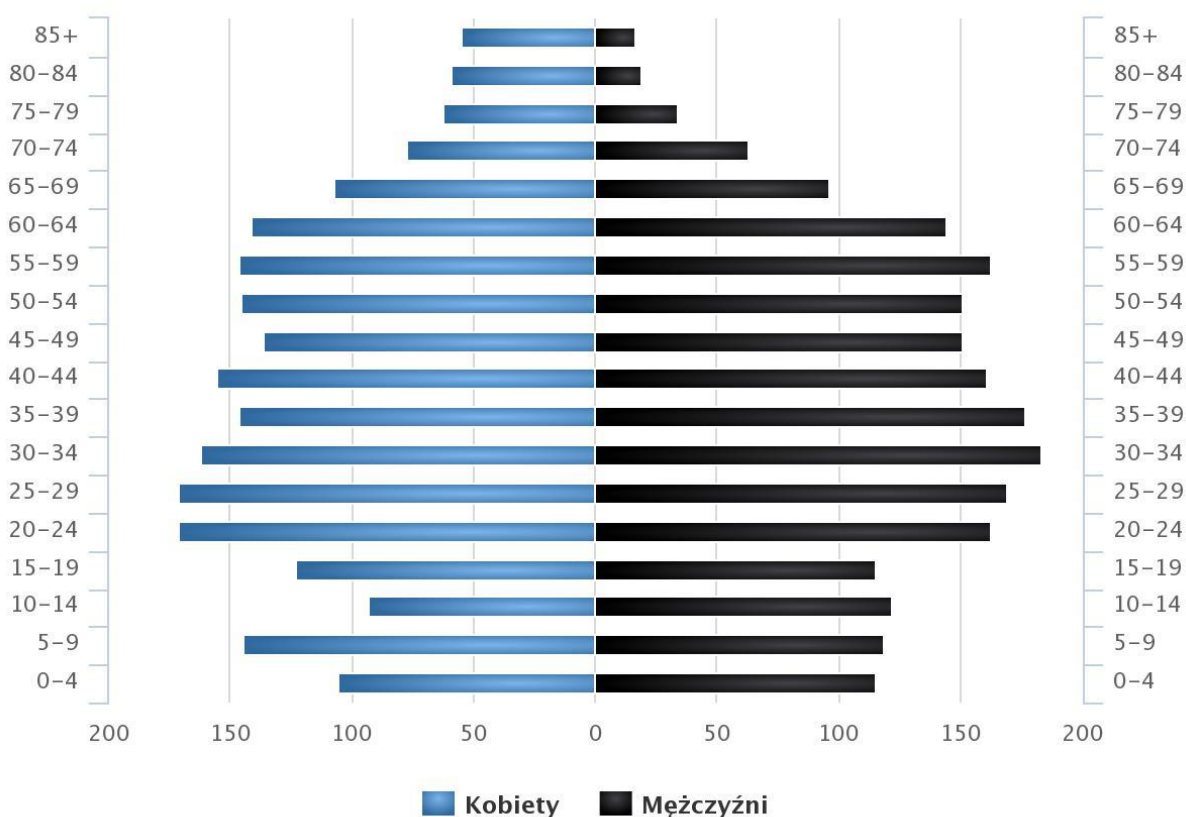
DANE DEMOGRAFICZNE

Gmina Zwierzyn ma **4 360** mieszkańców, z czego **50,4%** stanowią kobiety, a **49,6%** mężczyźni. W latach 2002-2017 liczba mieszkańców **zmaląła o 1,1%**.

Średni wiek mieszkańców wynosi **39,0 lat** i jest **nieznacznie mniejszy od** średniego wieku mieszkańców województwa lubuskiego oraz **nieznacznie mniejszy od** średniego wieku mieszkańców całej Polski.

Piramida wieku mieszkańców gminy Zwierzyn, 2017

(Źródło: GUS)

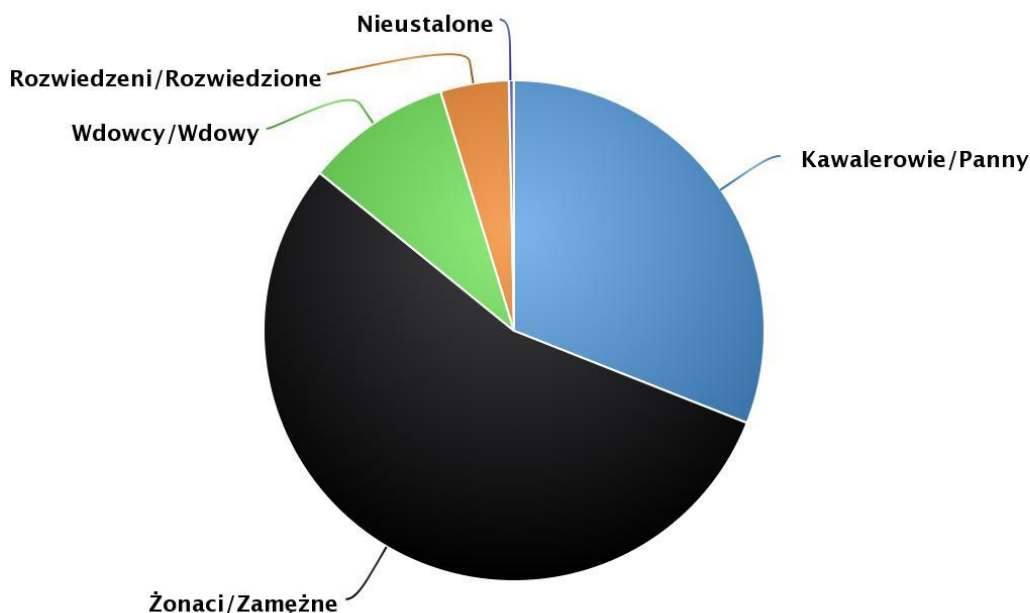
www.polskawliczbach.pl

Mieszkańcy gminy Zwierzyn zawarli w 2017 roku **21** małżeństw, co odpowiada **4,8** małżeństwom na 1000 mieszkańców. Jest to **wartość porównywalna do** wartości dla województwa lubuskiego oraz **nieznacznie mniej od** wartości dla Polski. W tym samym okresie odnotowano **1,4** rozwodów przypadających na 1000 mieszkańców.

31,0% mieszkańców gminy Zwierzyn jest stanu wolnego, **54,8%** żyje w małżeństwie, **4,4%** mieszkańców jest po rozwodzie, a **9,4%** to wdowy/wdowcy.

Stan cywilny (Ludność w wieku 15+ lat) – Gmina Zwierzyn

(Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2011)

www.polskawliczbach.pl

Gmina Zwierzyn ma **ujemny** przyrost naturalny wynoszący **-7**. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu **-1,60** na 1000 mieszkańców gminy Zwierzyn. W 2017 roku urodziło się **47** dzieci, w tym **40,4%** dziewczynek i **59,6%** chłopców. Średnia waga noworodków to **3307 gramów**. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów wynosi **0,88** i jest **znacznie mniejszy od** średniej dla województwa oraz **znacznie mniejszy od** współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju.

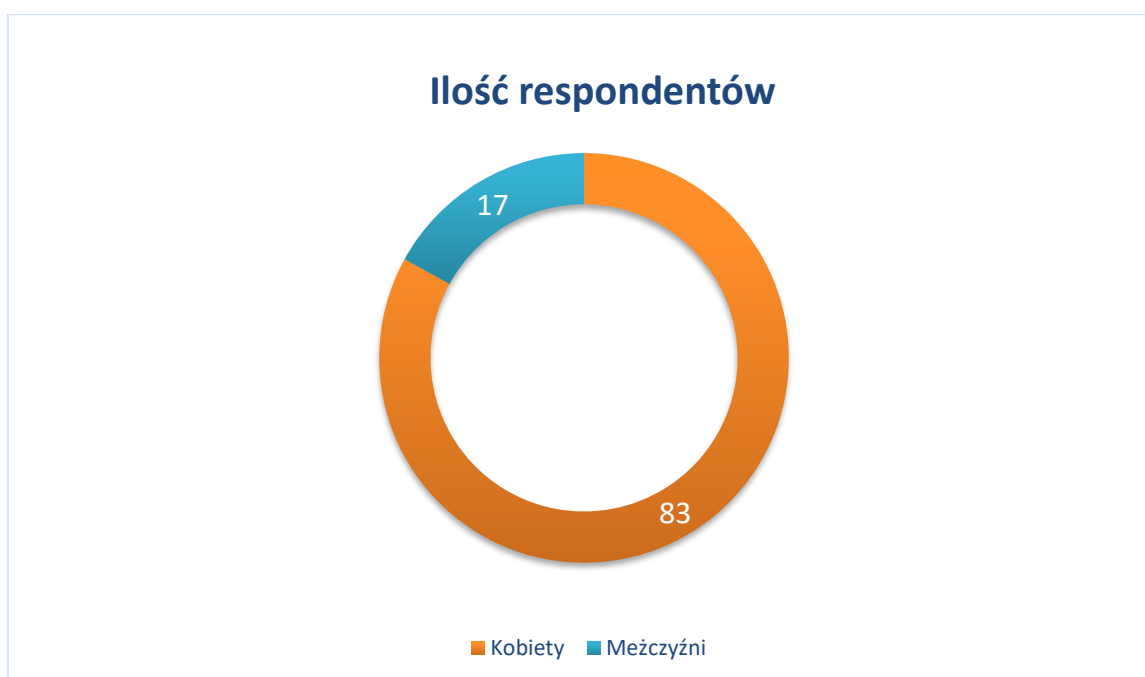
W 2016 roku **38,4%** zgonów w gminie Zwierzyn spowodowanych było chorobami układu krążenia, przyczyną **33,0%** zgonów w gminie Zwierzyn były nowotwory, a **6,0%** zgonów spowodowanych było chorobami układu oddechowego. Na 1000 ludności gminy Zwierzyn przypada **11.82** zgonów. Jest to **znacznie więcej od** wartości średniej dla województwa lubuskiego oraz **znacznie więcej od** wartości średniej dla kraju.

LOKALNE ZAGROŻENIA SPOŁECZNE W GRUPIE DOROSŁYCH MIESZKAŃCÓW

GRUPA BADANA

Badania miały charakter ulicznej ankiety w formie papier-ołówek i obejmowały mieszkańców gminy Zwierzyn, którzy ukończyli osiemnasty rok życia. Respondenci byli informowali o anonimowym charakterze ankiety oraz możliwości rezygnacji z badania w dowolnym momencie.

W badaniu wzięło udział 100 osób, w tym 17 mężczyzn oraz 83 kobiety. Średnia wieku respondentów wyniosła 31 lata.

CEL BADANIA

Celem badania była identyfikacja zagrożeń społecznych w środowisku lokalnym, w szczególności obejmujących:

- postawy społeczne dotyczące problemów istotnych w środowisku lokalnym;
- zagadnienia związane z substancjami psychoaktywnymi, takimi jak narkotyki, leki i dopalacze;
- zagadnienia związane ze spożywaniem alkoholu, postawami wobec alkoholu oraz problematyką uzależnienia;
- zagadnienia związane z uzależnieniem od papierosów oraz e-papierosów;
- zagadnienia związane z uzależnieniem od hazardu;
- zagadnienia związane z przemocą w rodzinie w tym przekonania dotyczące modelu wychowania dzieci i młodzieży w kontekście stosowania kar fizycznych;
- zagadnienia związane z cyberprzemocą oraz uzależnieniami od czynności związanych z nowymi technologiami.

PODSTAWOWE PROBLEMY SPOŁECZNE W OPINII MIESZKAŃCÓW

W pierwszej części badania poprosiliśmy o ocenę ważności różnych problemów społecznych w środowisku lokalnym. Przyjętą w tych badaniach miarą ważności różnych problemów społecznych jest odsetek respondentów, którzy wskazują dany problem jako bardzo ważny. Poniższa tabela przedstawia rozkład odpowiedzi uzyskanych w badaniu mieszkańców gminy Zwierzyn.

Ocena ważności lokalnych problemów społecznych przez badanych mieszkańców

<i>Problem</i>	<i>Bardzo istotny</i>	<i>Raczej istotny</i>	<i>Raczej nieistotny</i>	<i>Zdecydowanie nieistotny</i>
Zanieczyszczenie powietrza (smog)	54%	32%	13%	1%
Zanieczyszczenie wody	33%	41%	23%	3%
Zanieczyszczenie krajobrazu (zaśmiecenie)	43%	41%	14%	2%
Bezrobocie	29%	45%	22%	4%
Bieda, ubóstwo	28%	42%	27%	3%
Bezdomność	31%	36%	28%	5%
Wzrost przestępczości	34%	27%	28%	11%
Kryzys rodziny	29%	33%	28%	10%
Kryzys norm moralnych	30%	36%	20%	14%

Do najpoważniejszych problemów społecznych w opinii mieszkańców można uznać: **zanieczyszczenie powietrza (smog) – łącznie 86%**¹ oraz **zanieczyszczenie krajobrazu (zaśmiecenie) – łącznie 84%**.

¹ Sumy odpowiedzi: *bardzo istotny* i *raczej istotny*.

SPOŻYWANIE ALKOHOLU ORAZ ZWIĄZANE Z NIM INNE PROBLEMY SPOŁECZNE

Przyjęto się sądzić, że Polacy piją alkohol często, w dużych ilościach. Należałoby więc wnioskować, że istnieje społeczne przyzwolenie, norma, która nie potępia częstego spożywania alkoholu, lecz przeciwnie – czyni je społecznie akceptowalnym wzorem postępowania. Jednak nie potwierdza tego rozkład deklaracji, jaki uzyskaliśmy w trakcie badania. Ponad połowa Polaków (53%) twierdzi, że pije alkohol, ale tylko od czasu do czasu i mając ku temu dobrą okazję. Można to nazwać umiarkowanym stylem picia. Niewielkie grupy badanych deklarują częste (4%) i dosyć częste (7%) wykorzystywanie różnych okazji do napicia się alkoholu. Co szósty respondent (16%) przyznaje, że unika okazji do tego, żeby pić alkohol, a prawie co piąty (19%) deklaruje abstynencję. Warto zauważyć, że pewien normatywny styl picia nie zmienił się od dziesięciu lat, gdyż w badaniu z 1997 roku respondenci odpowiadali bardzo podobnie².

Kolejne badania CBOSu, z 2010 roku, wydają się potwierdzać wskazane wcześniej tendencje Polaków w piciu alkoholu. Mianowicie: *Od alkoholu nie stroni ponad trzy czwarte dorosłych Polaków (76%), przy czym dwie trzecie (65%) twierdzi, że pije czasami, a co dziewiąty (11%) – że często. Ponad jedna piąta badanych (22%) deklaruje abstynencję. W ciągu ostatnich trzynastu lat zwiększyła się (o 6 punktów procentowych) grupa abstynentów, zmalał zaś (o 4 punkty) odsetek tych, którzy rzadko piją alkohol³.*

W przeprowadzonej ankiecie zbadano postawy i przekonania dorosłych mieszkańców na temat alkoholu.

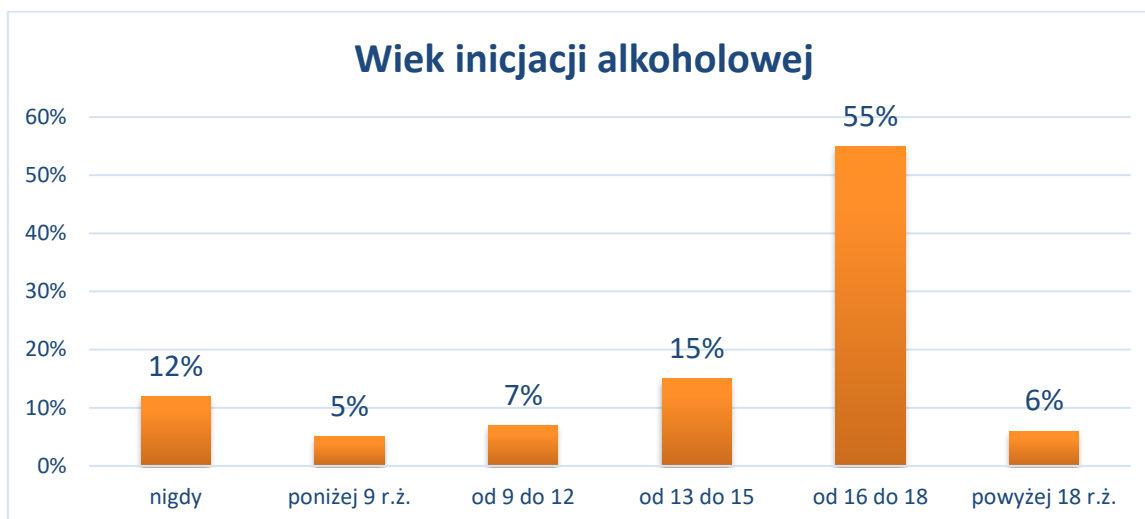
Pierwszą z poruszanych kwestii był **wiek inicjacji alkoholowej**. **55%** osób swój wiek inicjacji alkoholowej wskazało na **wiek między 16 a 18 r.ż.** Kolejna najwyższa wartość odnosi się do wieku **między 13 a 15 r.ż. – 15%**. 6% badanych wskazało, że po raz

² Centrum Badania Opinii Społecznej, *Komunikat z badań: Postawy wobec wybranych substancji psychoaktywnych*, Warszawa, marzec 2007.

Źródło: www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_039_07.PDF (dostęp: 16.06.2017)

³ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Komunikat z badań: Postawy wobec alkoholu*, Warszawa, sierpień 2010. Źródło: www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_116_10.PDF (dostęp: 19.06.2017).

pierwszy spróbowało alkoholu po uzyskaniu pełnoletności. **12% badanych nigdy nie piło alkoholu.**

Kolejną kwestią była **częstotliwość spożywania alkoholu**. **27%** respondentów to osoby deklarujące **abstynencję**. Największa liczba badanych przyznała, że spożywa alkohol **raz w tygodniu (20%)** oraz **kilka razy w miesiącu (20%)**. 17% mieszkańców pije alkohol kilka razy w roku a 10% kilka razy w tygodniu. Tylko 6% mieszkańców przyznaje się do codziennego spożywania alkoholu. Otrzymane wyniki można podsumować stwierdzeniem, że **większość badanych mieszkańców spożywa alkohol okazjonalnie**.

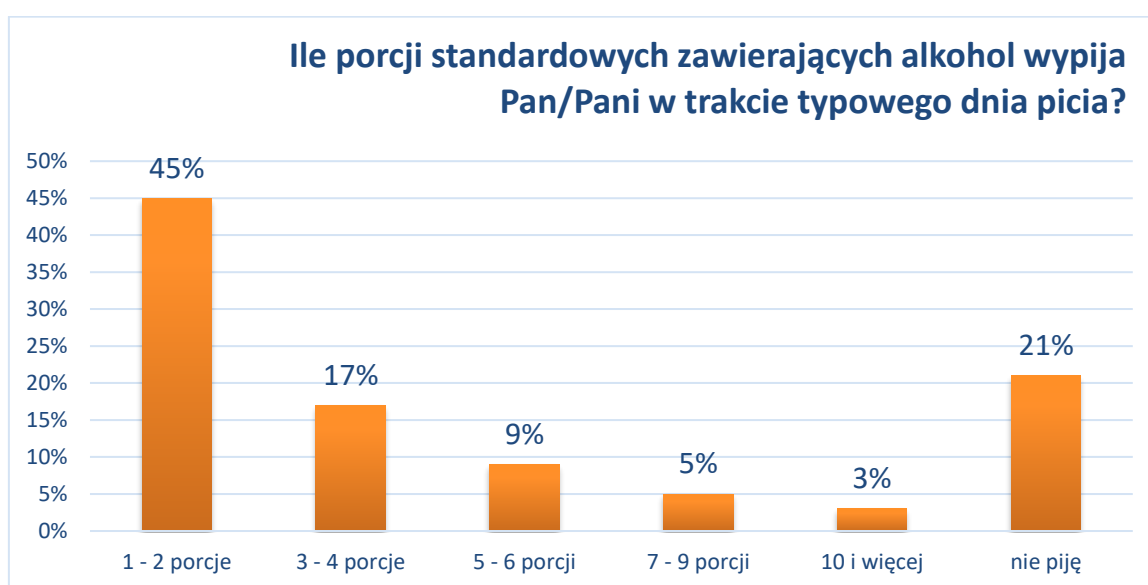

Oprócz częstotliwości spożywania alkoholu ważne są także jego **ilości**. Porcja standardowa alkoholu (tzn. 10g czystego, 100% alkoholu) zawarta jest w ok. 250 ml piwa

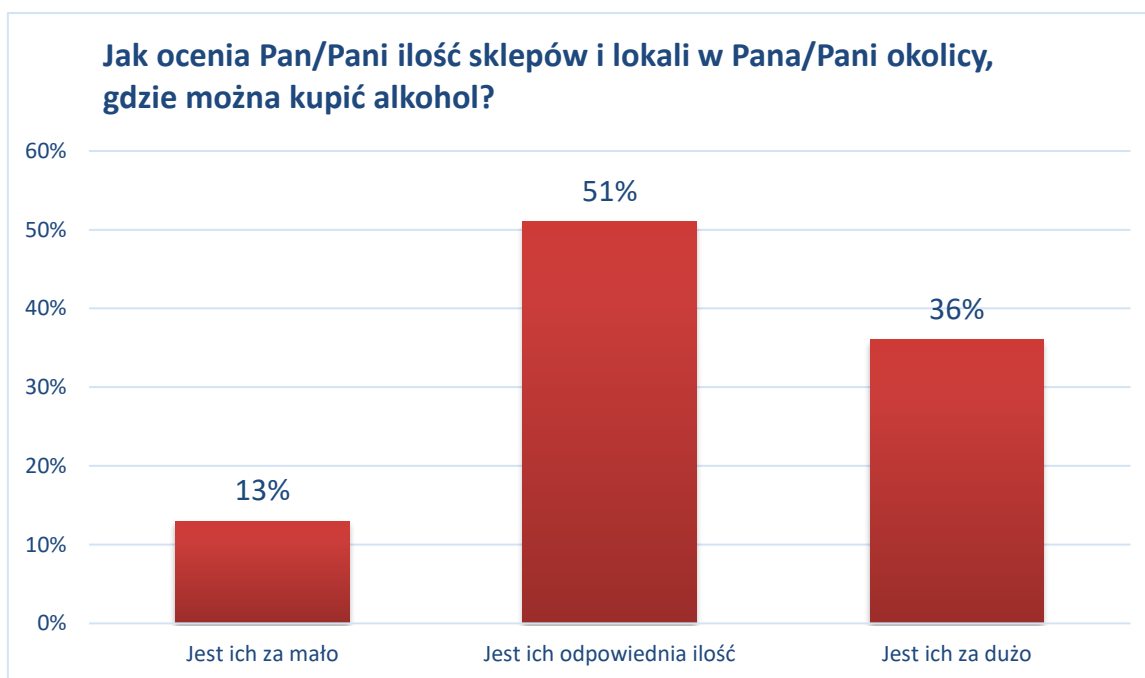
o mocy 5% (pół butelki), w ok. 100 ml wina o mocy 12% (jeden kieliszek wina) oraz w ok. 30 ml wódki o mocy 40% (mały kieliszek wódki).

Badani deklaruwali najczęściej, że spożywają jednorazowo 1-2 (45%) lub 3-4 (17%) porcji alkoholu. 9% osób zadeklarowało ilości rzędu 5 – 6 porcji, 5% natomiast 7-9 porcji. 3% badanych wskazało na 10 porcji i więcej. **21% badanych przyznało, że nie piją.**

W związku z powyższym, należy uznać, że mieszkańcy Gminy Zwierzyn odzwierciedlają postawy wobec picia alkoholu o niskim poziomie ryzyka. Piją okazjonalnie, niewielkie porcje alkoholu.

51% mieszkańców gminy Zwierzyn uważa, że **w okolicy znajduje się odpowiednia liczba punktów**, w których można kupić alkohol. **36%** respondentów deklaruje, że na terenie jest ich **za dużo**, a **13%** jest zdania, że jest ich **za mało**.

Zachowania związane z pićm alkoholu są w dużej mierze zależne od postaw, czyli chociażby wiedzy na temat szkodliwego działania alkoholu, emocji i motywacji, które towarzyszą jego spożywaniu.

Pierwsze z pytań dotyczyło mitu, jakoby alkohol zawarty w „słabszych” napojach (piwie, winie) był mniej szkodliwy niż ten zawarty w wysokoprocentowych napojach (np. w wódce). Wyniki świadczą o tym, że to błędne przekonanie nie jest rozpowszechnione wśród dorosłej społeczności gminy Zwierzyn, ponieważ **łącznie 59% mieszkańców udzieliło poprawnej odpowiedzi**⁴. Jednocześnie łącznie 41% badanych wskazało błędnie, prezentując tym samym opisany powyżej mit.

Kolejne pytanie badające postawy względem alkoholu dotyczyło dostępności i kontroli sprzedaży alkoholu. **Łącznie 69% mieszkańców uważa, że należy lub raczej należy ograniczać dostęp do napojów alkoholowych bądź kontrolować jego sprzedaż**, 31% osób jest zdania, że nie ma takiej potrzeby. Jednocześnie, łącznie **62% respondentów ocenia osoby pijące alkohol jako zagrażające bezpieczeństwu w środowisku lokalnym. Ponadto, niepokojące jest, iż łącznie 68% respondentów przychyliła się do**

⁴ Oznacza to wskazanie odpowiedzi *raczej nie zgadzam się* i *zdecydowanie nie zgadzam się*.

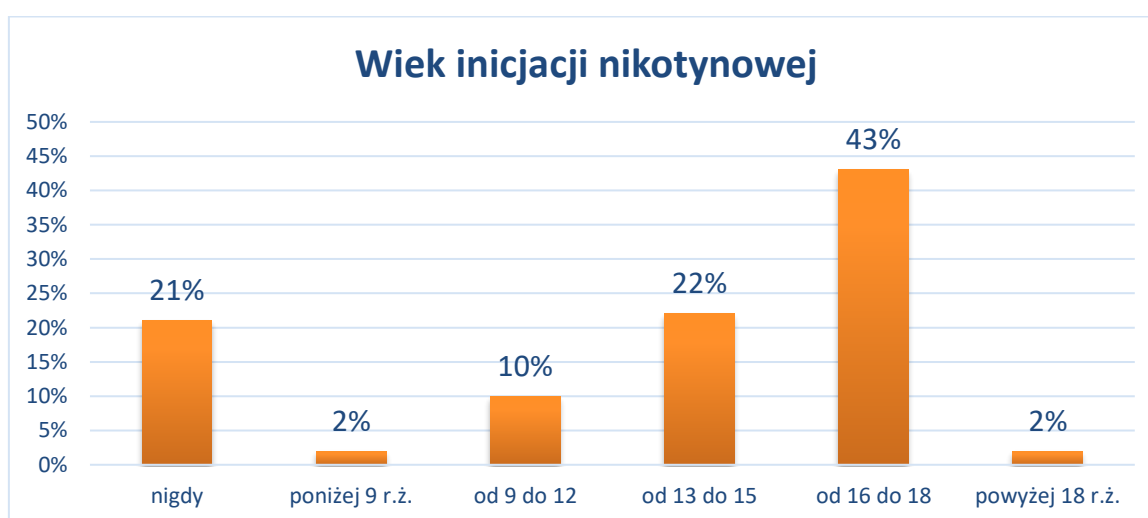
stwierdzenia, że osoby nieletnie mogą z łatwością kupić alkohol w lokalnych sklepach.

81% respondentów uważa, że **kobiety w ciąży nie mogą pić bezpiecznie niewielkich ilości alkoholu**. Również 74% badanych twierdzi, że **alkohol nie pomaga w trudnych sytuacjach życiowych**. Także 83% badanych mieszkańców **nie zgadza się z tym, aby prowadzić samochód po spożyciu nawet niewielkich ilości alkoholu**.

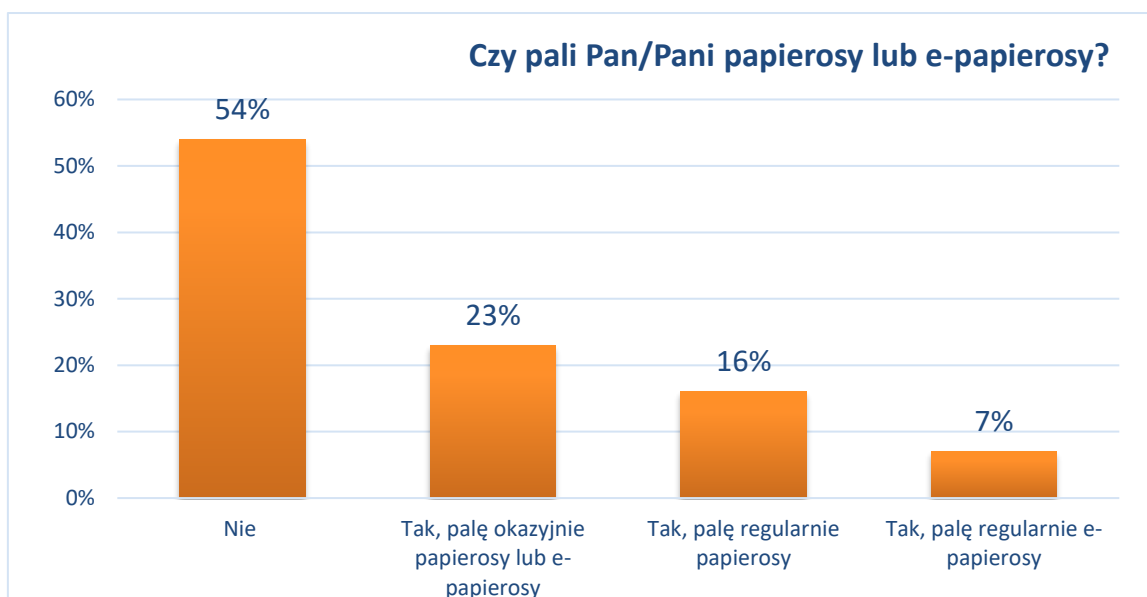
<i>Twierdzenie</i>	<i>Zdecydowanie zgadzam się</i>	<i>Raczej zgadzam się</i>	<i>Raczej nie zgadzam się</i>	<i>Zdecydowanie nie zgadzam się</i>
<i>Alkohol zawarty w piwie jest mniej groźny niż ten zawarty w wódce.</i>	15%	26%	23%	36%
<i>Dostęp do alkoholu powinien być ograniczony lub kontrolowany.</i>	26%	43%	21%	10%
<i>Osoby pijące alkohol zagrażają bezpieczeństwu w moim środowisku lokalnym.</i>	19%	43%	30%	8%
<i>Osoby nieletnie mogą z łatwością kupić alkohol w lokalnych sklepach.</i>	30%	38%	21%	11%
<i>Picie alkoholu pomaga w trudnych sytuacjach życiowych.</i>	9%	17%	30%	44%
<i>Prowadzenie samochodu po niewielkiej ilości alkoholu jest bezpieczne.</i>	7%	10%	15%	68%
<i>Kobiety w ciąży mogą bezpiecznie pić niewielkie ilości alkoholu.</i>	10%	9%	8%	73%

SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE: NIKOTYNA

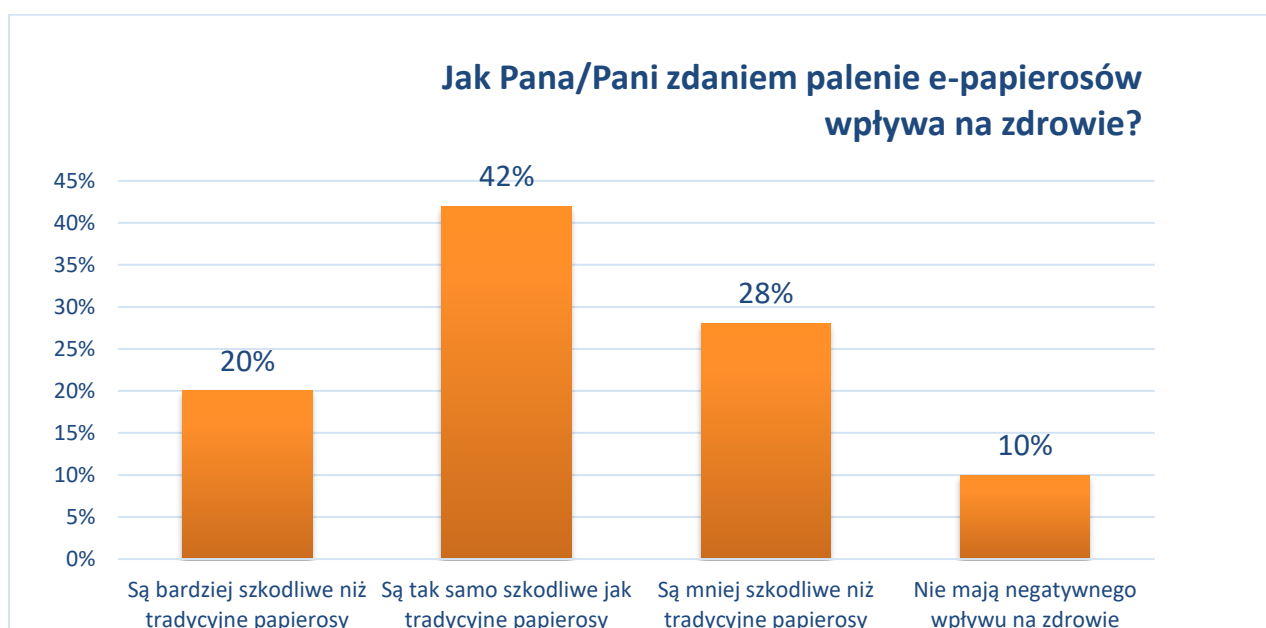
Pierwszą z poruszanych kwestii był wiek inicjacji nikotynowej. Okazuje się, że **tylko 2% respondentów** zapaliło pierwszego papierosa jako **osoby pełnoletnie**. Kolejne 43% mieszkańców wskazało na wiek między 16 a 18 rokiem życia, a 22% na wiek między 13 a 15 lat. 10% badanych przyznało, że pierwszego papierosa zapaliło między 9 a 12 rokiem życia, a 2% w wieku poniżej 9 r.ż. **Warte jest zauważenia, że 21% badanych nigdy nie paliło.**

54% badanych odpowiedziało, że nie pali papierosów. Okazyjnie robi to 23% mieszkańców gminy Zwierzyn. 16%, wskazało, że regularnie pali papierosy, a 7% e-papierosy.

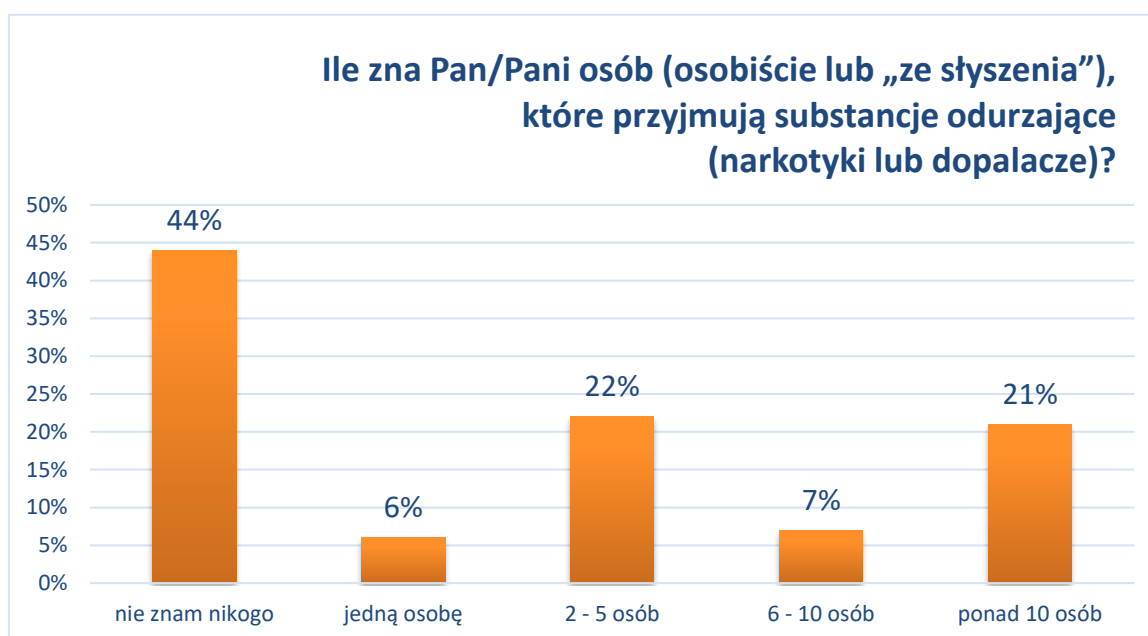
Ze względu na rosnącą popularność e-papierosów zapytaliśmy się mieszkańców, co sądzą o ich szkodliwości. Producenci tych wyrobów sugerują, że stanowią one zdrowsze odpowiedniki klasycznych papierosów. Istotnie nie zawierają one substancji smolistych, jednak nadal dostarczają one nikotyny – substancji o działaniu psychoaktywnym, skutkującej wieloma negatywnymi konsekwencjami zdrowotnymi. **42% respondentów uważa, że e-papierosy są tak samo szkodliwe, jak klasyczne papierosy.** Aczkolwiek, **28% uważa, że są one mniej szkodliwe** niż tradycyjne papierosy. 20% badanych jest przeciwnego zdania, stwierdzając, że **mają one gorszy wpływ na zdrowie człowieka** niż tradycyjne papierosy.

SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE: NARKOTYKI, LEKI I DOPALACZE

Badanie rozpoczęliśmy od pytania niezagrażającego, tj. niebudzącego oporu oraz motywujące do wyrażenia swojego rzeczywistego stanowiska. Dotyczy ono osób zażywających narkotyki i dopalacze w najbliższym środowisku badanych osób. Poniższy wykres prezentuje otrzymane wyniki.

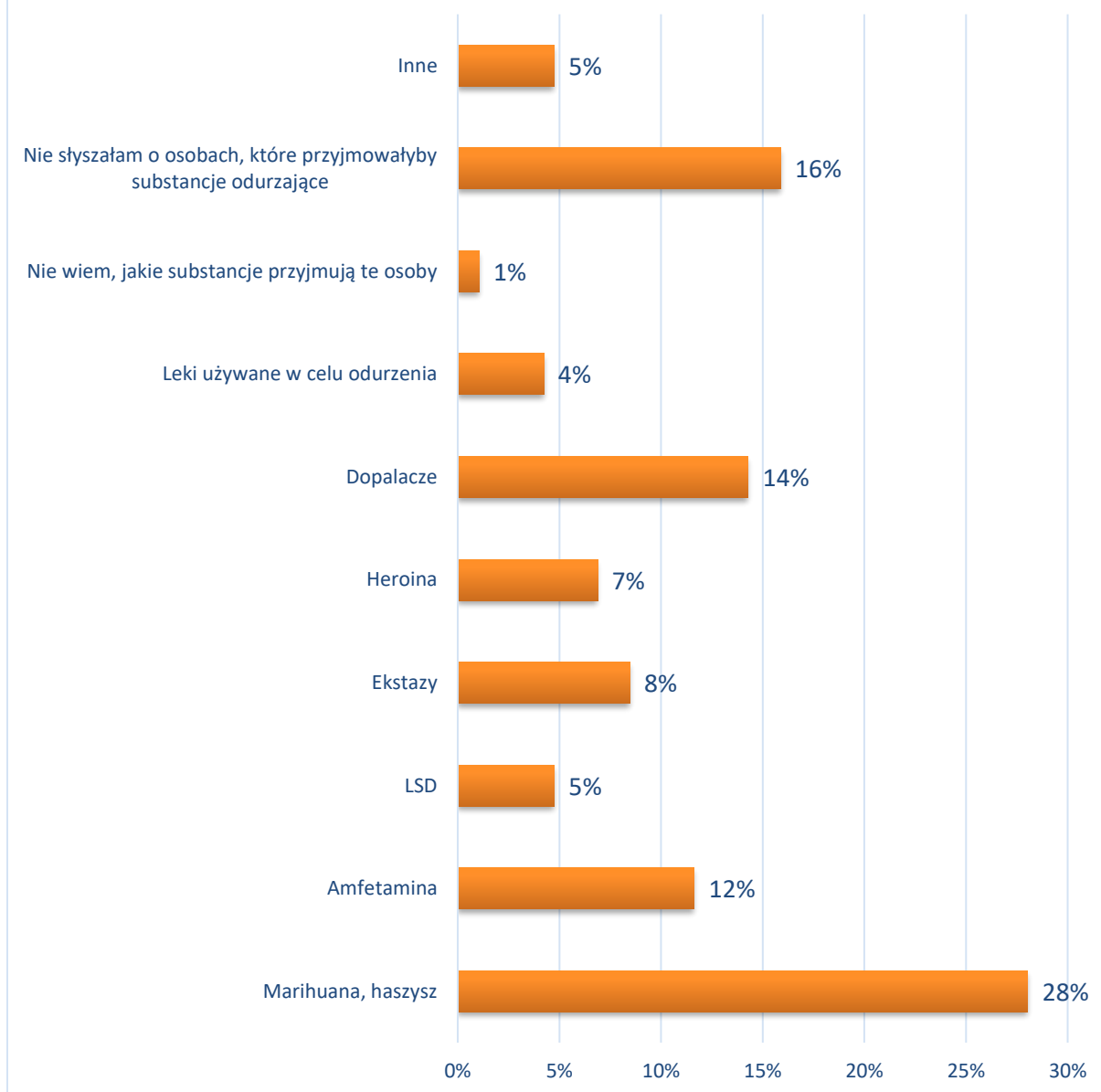
Łącznie 56% respondentów zna co najmniej jedną osobę zażywającą substancje psychoaktywne: narkotyki lub dopalacze. 44% badanych twierdzi, że nie ma w swoim otoczeniu osób przyjmujących substancje odurzające.

Wśród najczęściej stosowanych w środowisku lokalnym substancji znalazła się **marihuana – 28% respondentów zna osoby, które przyjmują te substancje. Kolejne, co do popularności okazały się dopalacze (14%), amfetamina (12%), ekstazy (8%) oraz heroina (7%).** 16% badanych twierdzi, że w ich otoczeniu nie ma osób przyjmujących substancje odurzające, a 1% nie wie jakie substancje przyjmują osoby zażywające środki psychoaktywne.

Jakie substancje odurzające są najczęściej przyjmowane przez osoby, które znasz?

(pytanie wielokrotnego wyboru)

80% respondentów nie wie, gdzie może nabyć substancje psychoaktywne takie, jak narkotyki czy dopalacze.

W polskim społeczeństwie oprócz narkotyków i dopalaczy poważnym problemem są również leki dostępne w aptekach. Niektóre z nich np. pseudoefedryna wywierają wpływ na układ nerwowy i mogą być stosowane niezgodnie z przeznaczeniem w celu wywołania efektów odurzających. Wiele osób może być także uzależnionych od powszechnie dostępnych leków przeciwbólowych. Co więcej: *Sprzedaż leków w Polsce od kilkunastu lat rośnie. Jak podaje Urząd Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych, nasz kraj jest szóstym co do wielkości rynkiem zbytu leków w Europie. Pod względem liczby opakowań przypadających na jednego mieszkańca zajmujemy drugie miejsce – za Francją⁵.*

Okazuje się, że w środowisku lokalnym ten problem jest często spotykany. **61% nie jest pewnych, ale ma podejrzenia, że osoby w ich otoczeniu mogą być uzależnione.** Z kolei, 15% badanych stwierdza, że takich osób w swoim najbliższym otoczeniu nie ma. 24% odpowiedzi wskazuje przeciwnie.

⁵ Centrum Badań Opinii Społecznej, *Komunikat z badań: Stosowanie leków dostępnych bez recepty*, Warszawa, październik 2007.

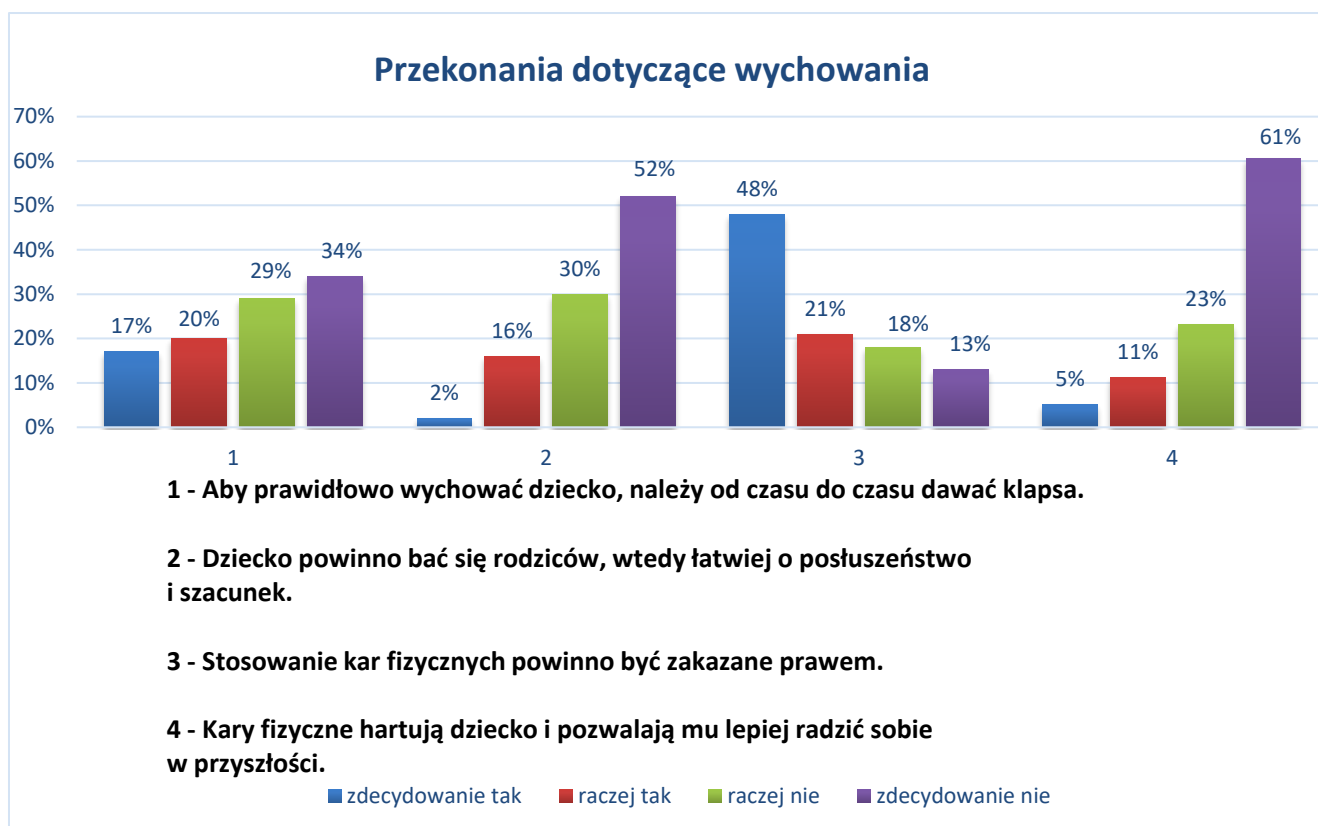
Źródło: www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_143_10.PDF (dostęp: 20.07.2017).

PRZEMOC W RODZINIE

PRZEKONANIA DOTYCZĄCE WYCHOWANIA DZIECI

Respondenci otrzymali propozycje czterech stwierdzeń dotyczących wychowania dzieci, z którymi mogli się zgodzić bądź też nie. **Poniższe wartości pozwalają sądzić, że większość badanych nie przejawia postaw wychowawczych, które są charakterystyczne dla tradycyjnego, tj. konserwatywnego wychowania.**

Stwierdzenie „**Aby prawidłowo wychować dziecko, należy od czasu do czasu dawać klapsa**” w większości spotkało się z odrzuceniem – **łącznie 63% mieszkańców nie zgadza się z takim stwierdzeniem.** Dodatkowo, łącznie 82% badanych zdecydowanie lub raczej nie zgadza się ze stwierdzeniem, że stosowanie kar fizyczne hartują dziecko i pozwalają sobie lepiej radzić w przyszłości. **69% badanych zgadza się, aby kary fizyczne były zakazane prawem.** Kolejne twierdzenie: „Dziecko powinno bać się rodziców, wtedy łatwiej o posłuszeństwo i szacunek” spotkało się z negacją 84% respondentów.

ZJAWISKO PRZEMOCY W RODZINIE

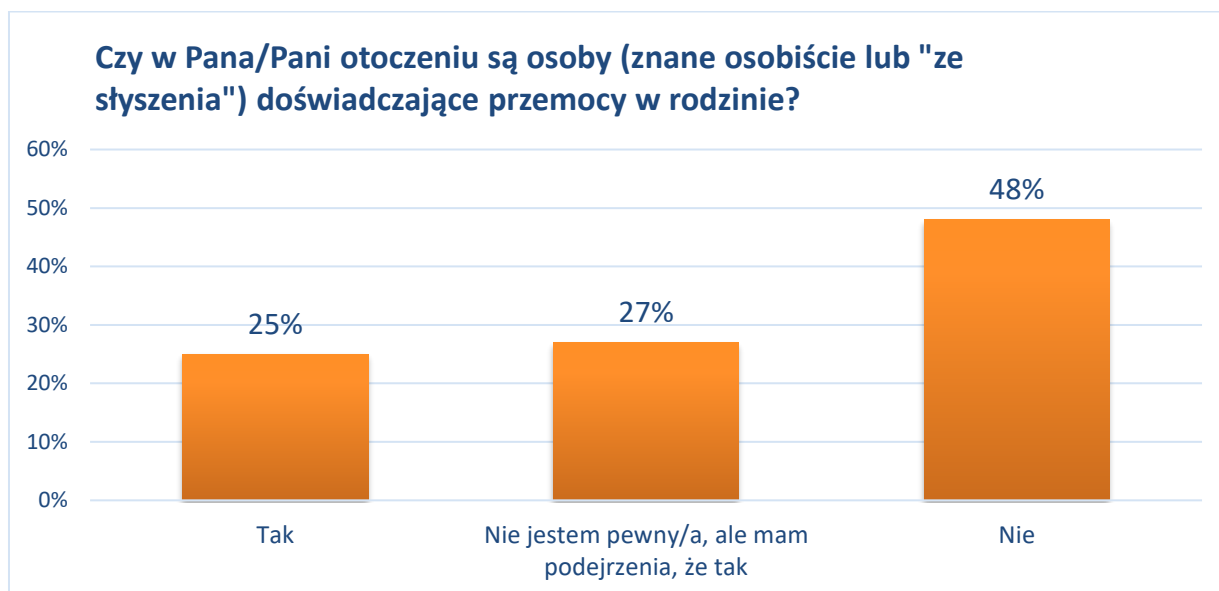
Polacy deklarują, że najczęściej doświadczali agresji w domu (9%) bądź na ulicy poza najbliższą okolicą (9%). Podobna liczba osób (8%) padła ofiarą przemocy nieopodal miejsca zamieszkania. Co dwudziesty ankietowany (5%) został zaatakowany w restauracji, kawiarni lub na dyskotecy, czterech na stu (4%) spotkało się z przemocą w pracy lub szkole, a trzech na stu (3%) w środkach komunikacji⁶.

Powyższe wyniki są zbliżone do danych sprzed 3 lat, kiedy CBOS realizował podobne badania. Przemoc, zarówno ta fizyczna, jak i psychiczna, jest zjawiskiem dość powszechnym w polskiej społeczności, o czym świadczą wyniki cytowane wyżej. Jest to zjawisko niezwykle trudne do zbadania, ponieważ osoby doświadczające przemocy w różny sposób zniekształcają swoje doświadczenia, np. racjonalizując zachowanie sprawcy lub go usprawiedliwiając. Z tego względu zbadaliśmy rozpowszechnienie

⁶ CBOS, Komunikat z badań: *Przemoc i konflikty w domu*, Warszawa, czerwiec 2012.

przemocy fizycznej oraz psychicznej w środowisku lokalnym bez kierowania bezpośredniego pytania o bycie ofiarą lub sprawcą przemocy w rodzinie.

Wyniki badań są niepokojące, ponieważ 25% respondentów ma w swoim otoczeniu osoby, które doświadczają przemocy w rodzinie, a 27% podejrzewa, że tak się dzieje.

Wśród badanych mieszkańców 78% badanych wie do jakich instytucji może zgłosić się osoba doświadczająca przemocy w rodzinie, natomiast pozostałe 22% respondentów nie ma pojęcia, gdzie szukać pomocy w takiej sytuacji.

W dalszej części ankiety badane były przekonania dotyczące przemocy oraz funkcjonujące w społeczności lokalnej mity.

Łącznie 91% badanych zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że przyczyną przemocy w rodzinie jest alkohol. Warto pamiętać, że spożywanie alkoholu nasila tendencję do stosowania przemocy, ale nie jest jej bezpośrednią przyczyną. Oznacza to, że wyleczenie uzależnienia od alkoholu nie pozwala na zakończenie problemu przemocy w rodzinie.

W społeczeństwie obecne jest przekonanie, że przemoc nie zdarza się w tzw. „dobrych domach”. Jednak mieszkańcy raczej nie są skłonni myśleć schematycznie o przemocy w

rodzinie i łącznie 76%⁷ uświadamia sobie, że przemoc może wystąpić w każdej rodzinie. Ponadto, łącznie 90% mieszkańców zgadza się ze stwierdzeniem, że ofiarą przemocy w rodzinie może stać się zarówno kobieta, jak i mężczyzna.

Poniższe wartości dotyczą łącznych odpowiedzi: *raczej nieprawdziwe* i *zdecydowanie nieprawdziwe*:

- „Przemoc w rodzinie to prywatna sprawa, nikt nie powinien się wtrącać” – 86%;
- „Przemoc jest tylko wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele ofiary” – 88%;
- „Policja nie powinna interweniować w sprawach rodzinnych” – 86%.

Odpowiedzi wskazują na wysoką świadomość badanych mieszkańców na temat specyfiki przemocy.

<i>Twierdzenie</i>	<i>Zdecydowanie prawdziwe</i>	<i>Raczej prawdziwe</i>	<i>Raczej nieprawdziwe</i>	<i>Zdecydowanie nieprawdziwe</i>
Przyczyną przemocy w rodzinie jest alkohol.	35%	56%	8%	1%
Przemoc zdarza się tylko w rodzinach z marginesu społecznego.	3%	21%	40%	36%
Ofiarą przemocy w rodzinie może stać się zarówno kobieta, jak i mężczyzna.	68%	22%	7%	3%
Przemoc w rodzinie to prywatna sprawa, nikt nie powinien się wtrącać.	4%	10%	26%	60%
Przemoc jest tylko wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele ofiary.	3%	9%	17%	71%
Policja nie powinna interweniować w sprawach rodzinnych.	7%	7%	19%	67%

⁷ Suma odpowiedzi: *raczej nieprawdziwe* i *zdecydowanie nieprawdziwe*.

HAZARD

W ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie, co trzeci Polak w wieku 15+ grał w jakieś gry na pieniądze (34,2%). Polacy najczęściej grają w gry liczbowe Totalizatora Sportowego (26,8%), a w dalszej kolejności w zdraпки (13,3%), loterie/konkursy SMS-owe (7,4%) oraz na automatach do gier z tzw. niskimi wygranymi (4,5%). Wśród Polaków w wieku 15 lat i więcej 7,1% osób gra w jakąś grę na pieniądze co najmniej dwa razy w tygodniu. (...) symptomy zagrożenia uzależnieniem od hazardu występują u 5,3% ogółu Polaków w wieku 15+, a 0,7% osób w tej grupie wiekowej zdradza pewne symptomy problemu z hazardem. Wśród grających w gry na pieniądze realny problem z hazardem może mieć 2,2% graczy⁸.

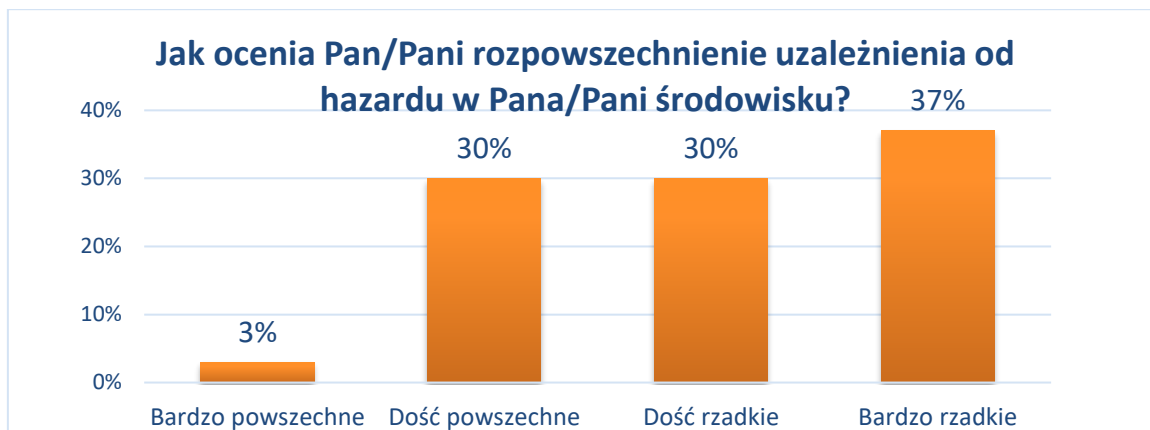
O hazardzie mówi się, że jest to ukryty nałóg, ponieważ nie widać od razu wyraźnych symptomów uzależnienia. Niestety, uzależnienie od hazardu często współwystępuje z innymi problemami, jak nadużywanie alkoholu czy narkotyków. Pierwsze kroki w świecie hazardu, to zwykle korzystanie z gier internetowych, automatów czy zakładów bukmacherskich. Zapytaliśmy mieszkańców gminy Zwierzyn o ich doświadczenia z tego typu formami rozrywki.

⁸ Centrum Badania Opinii Społecznych, *Komunikat z badań: Pracoholicy, siecioholicy, hazardziści... Uzależnienia od zachowań*, Warszawa, czerwiec 2015.

Źródło: www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_076_15.PDF (dostęp: 29.06.2017).

W subiektywnej ocenie **łącznie 67%** przebadanych **mieszkańców** **zjawisko uzależnienia od hazardu jest bardzo i dość rzadkie**. **30%** respondentów uważa natomiast, że jest to **dość powszechny problem** w ich środowisku lokalnym.

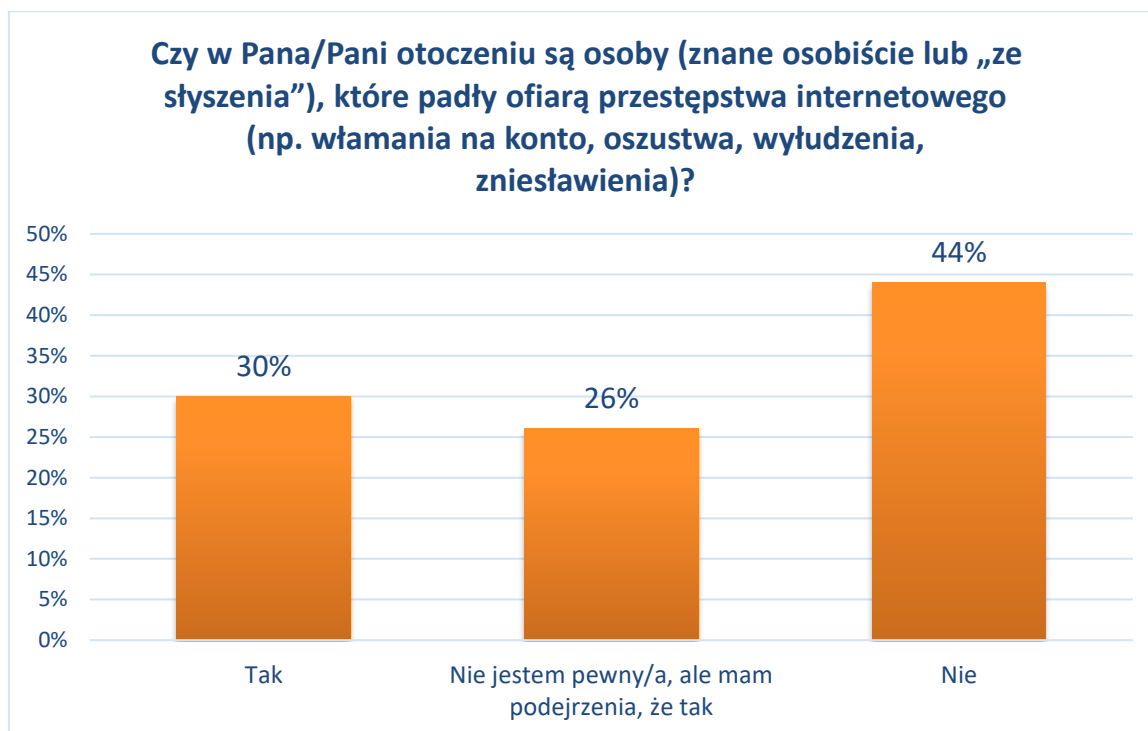
93% respondentów nie wie, gdzie mogą zgłosić się osoby uzależnione od hazardu.

CYBERPRZEMOC I UZALEŻNIENIE OD INTERNETU

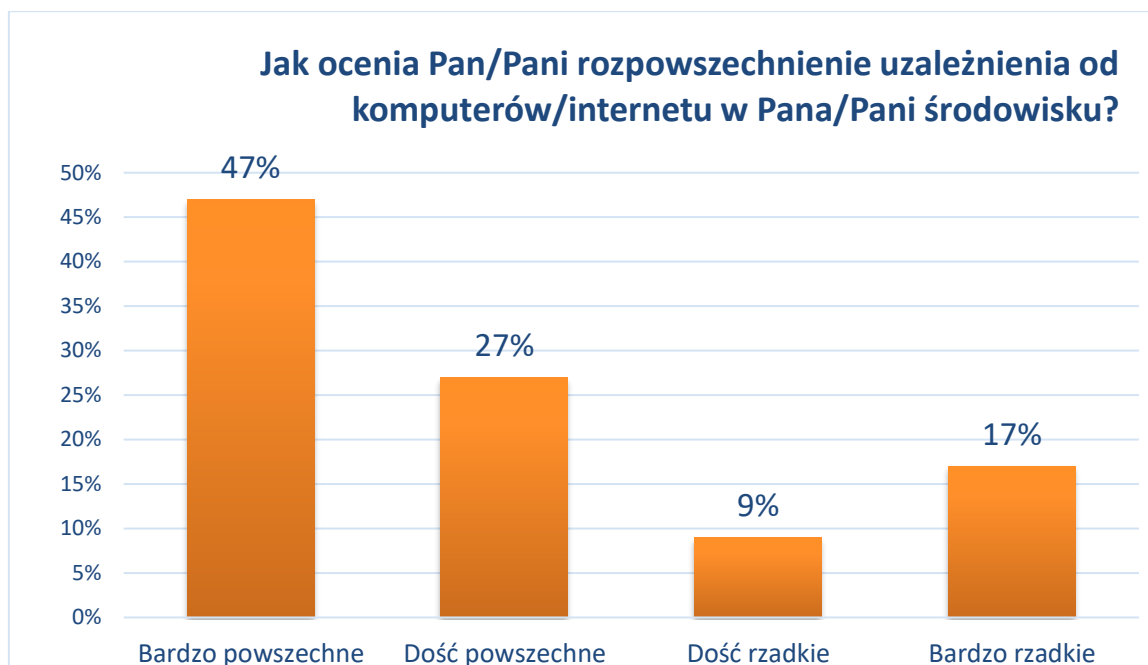
Kolejnym zagadnieniem badanym w ramach ankiety jest cyberprzemoc. *Zjawisko cyberprzemocy najkrócej definiuje się jako przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. (...) Podstawowe formy zjawiska to nękanie, straszenie, szantażowanie z użyciem Sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów z użyciem Sieci oraz podszywanie się w Sieci pod kogoś wbrew jego woli. Do działań określanych mianem cyberprzemocy wykorzystywane są głównie: poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe, grupy dyskusyjne, serwisy SMS i MMS⁹.*

Badania wykazały, że cyberprzemoc stanowi dla lokalnej społeczności dosyć istotny problem. **Mianowicie, 30% badanych ma w swoim otoczeniu osoby, które padły ofiarą przestępstwa internetowego** (np. włamania na konto, oszustwa, wyłudzenia, zniesławienia), a **26% nie jest pewna, ale ma podejrzenia, że tak właśnie się stało.**

⁹ Wojtasik, Ł. *Cyberprzemoc - charakterystyka zjawiska.*

Niepokojące są również dane związane są z subiektywnym oszacowaniem uzależnienia od komputerów lub Internetu w środowisku lokalnym. **Łącznie aż 74% mieszkańców uważa, że tego typu uzależnienie jest dość i bardzo powszechne w środowisku lokalnym. Tylko 9% ocenia je jako dość rzadkie, a 17% - bardzo rzadkie zjawisko.**

BADANIA SPRZEDAWCÓW NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH

Niewątpliwie ważną grupą, która może zarysować szczególny obraz problemów związanych z alkoholem występujących w gminie są sami pracownicy punktów sprzedaży alkoholu, spotykający się codziennie w swojej pracy z konsumentami tego napoju. Ich postawy wobec osób nabywających/konsumujących alkohol oraz przestrzeganie prawa w zakresie sprzedaży alkoholu mogą w znaczącym stopniu przyczynić się do ograniczenia problemów związanych z nadużywaniem alkoholu zarówno przez nieletnich jak i dorosłych.

GRUPA BADANA

Badanie zostało przeprowadzone wśród sprzedawców napojów alkoholowych w punktach sprzedaży na terenie gminy. Grupa badana stanowiła 11 kobiet i 4 mężczyzn, którzy byli pracownikami sklepów. Średnia wieku przebadanych sprzedawców wyniosła 42 lata.

CEL BADANIA

Ten obszar przeprowadzonych badań miał na celu poznanie postawy sprzedawców napojów alkoholowych względem następujących zagadnień:

- sprzedaży alkoholu osobom nieletnim,
- sprzedaży alkoholu osobom nietrzeźwym,
- spożywania alkoholu w miejscu jego sprzedaży,
- nieprzyjemne sytuacje zainicjowanych przez osoby spożywające alkohol.

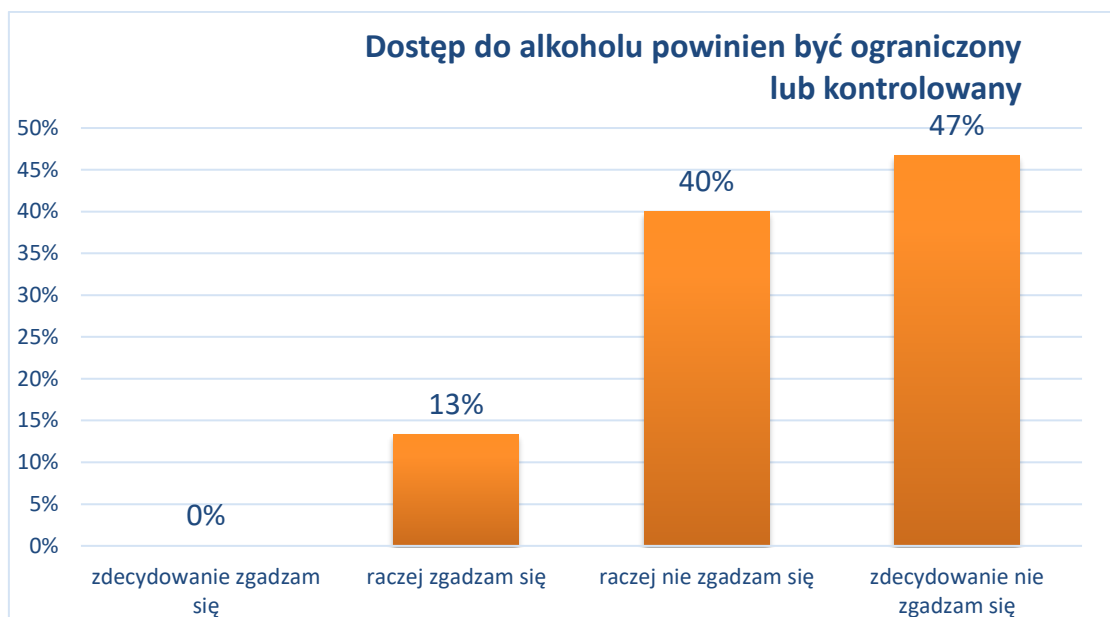
WYNIKI BADAŃ

Jednym z pierwszych zagadnień poruszonych w kwestionariuszu ankiety dla sprzedawców alkoholu było określanie poziomu świadomości na temat niebezpieczeństw wynikających z zawartości alkoholu w poszczególnych rodzajach napojów alkoholowych.

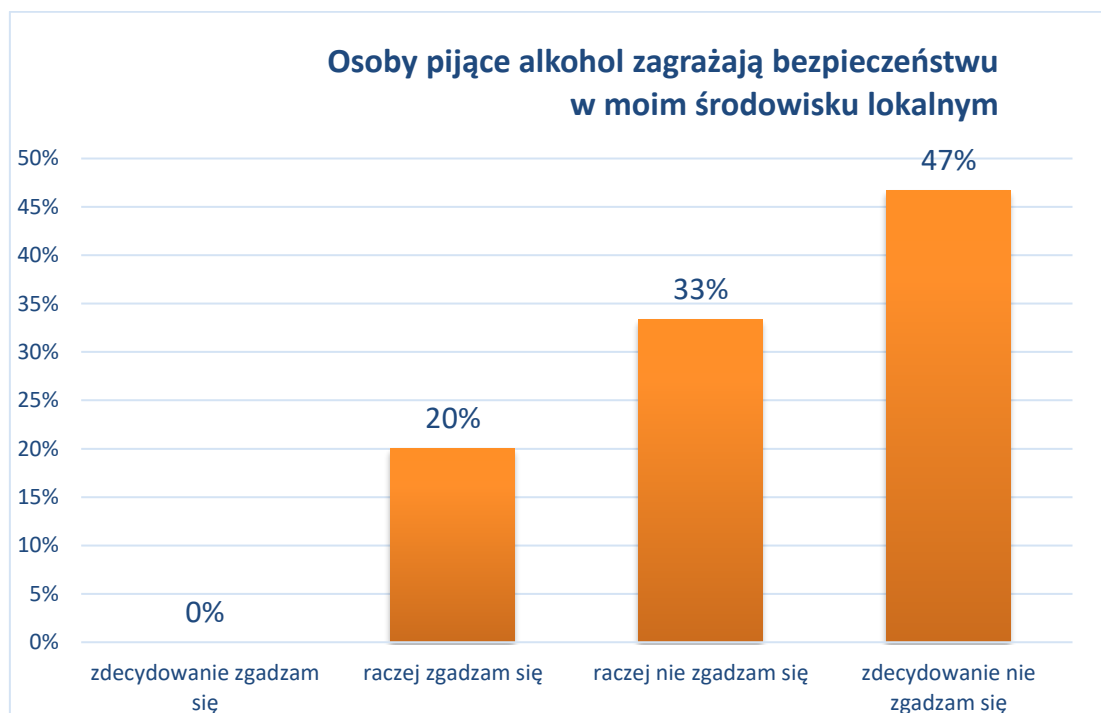
Łącznie 93% badanych sprzedawców napojów alkoholowych wskazało, że nie zgadzają się z twierdzeniem, że alkohol zawarty w piwie jest mniej groźny niż ten zawarty w wódce. Świadczy, to pośrednio o wysokim poziomie świadomości badanych na temat szkodliwości napojów o potencjalnie niższej zawartości procentowej alkoholu.

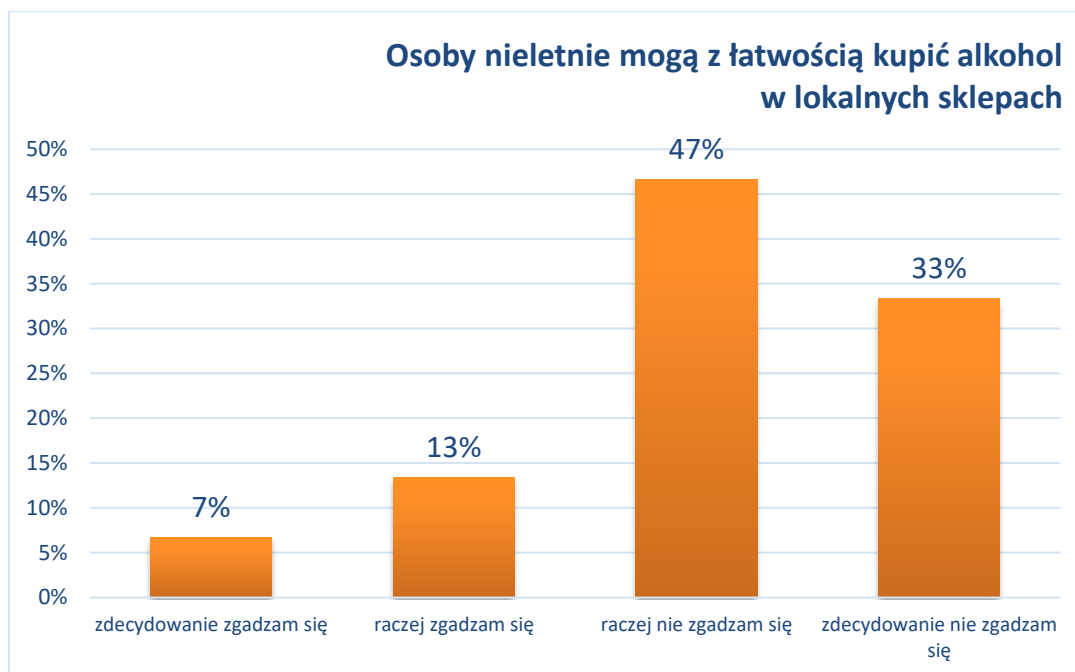
Łącznie 13% sprzedawców uważa, że dostęp do napojów alkoholowych powinien być ograniczony lub kontrolowany. 87% badanych wyraża zdanie przeciwne, czyli jest raczej przekonana, że dostęp ten nie powinien podlegać kontroli.

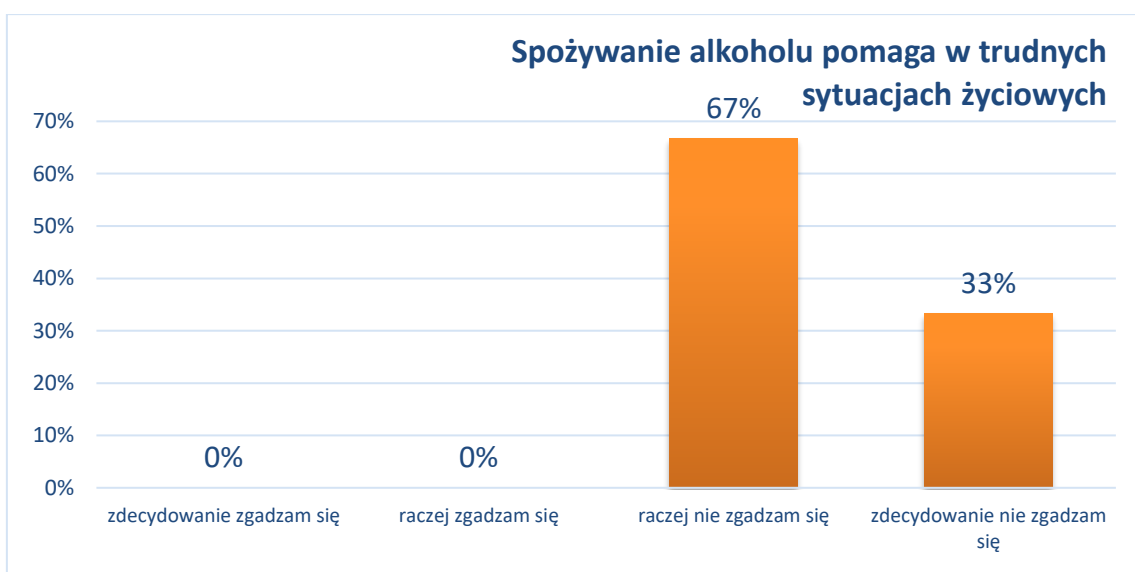
Łącznie 80% respondentów nie uważa, że osoby, które piją alkohol zagrażają bezpieczeństwu w ich lokalnym środowisku. Natomiast łącznie 20% badanych sprzedawców wyraża zdanie przeciwne.

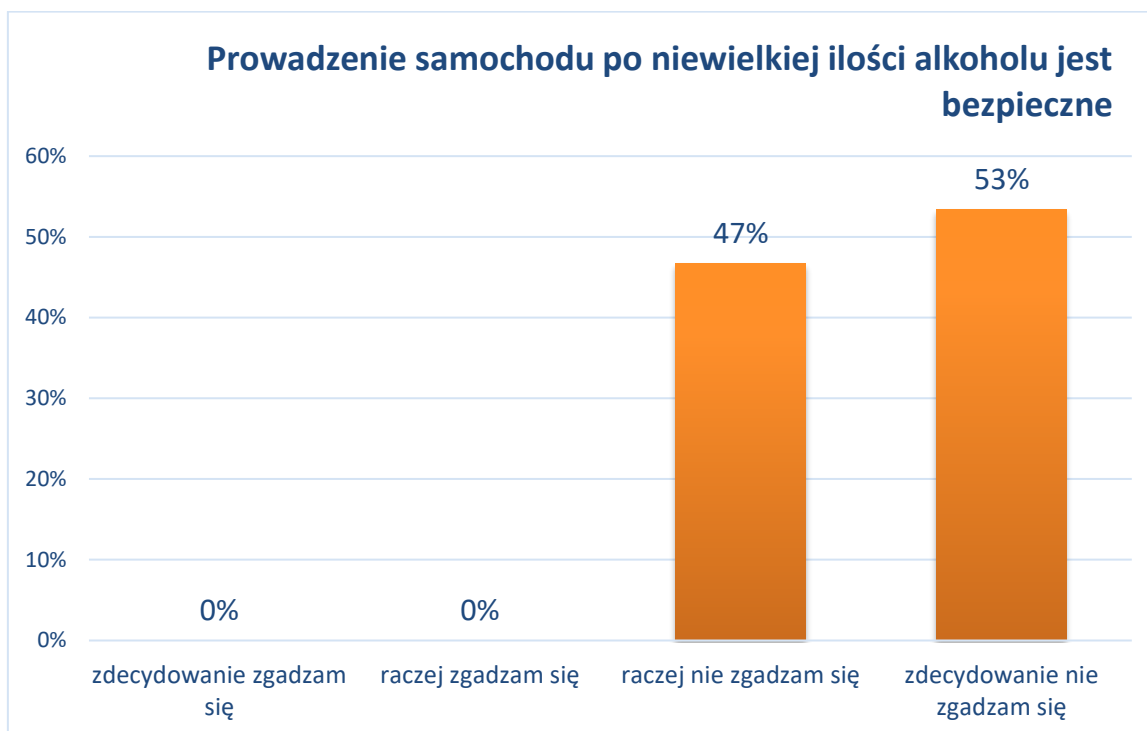
Kolejne pytanie dotyczyło subiektywnej oceny dostępności alkoholu dla osób poniżej 18. roku życia. **Łącznie 20% sprzedawców zgadza się ze stwierdzeniem, że osoby małoletnie mają łatwy dostęp do alkoholu.** Na szczęście, 80% ankietowanych przychyliła się do stwierdzenia, że zakup ten nie jest łatwy.

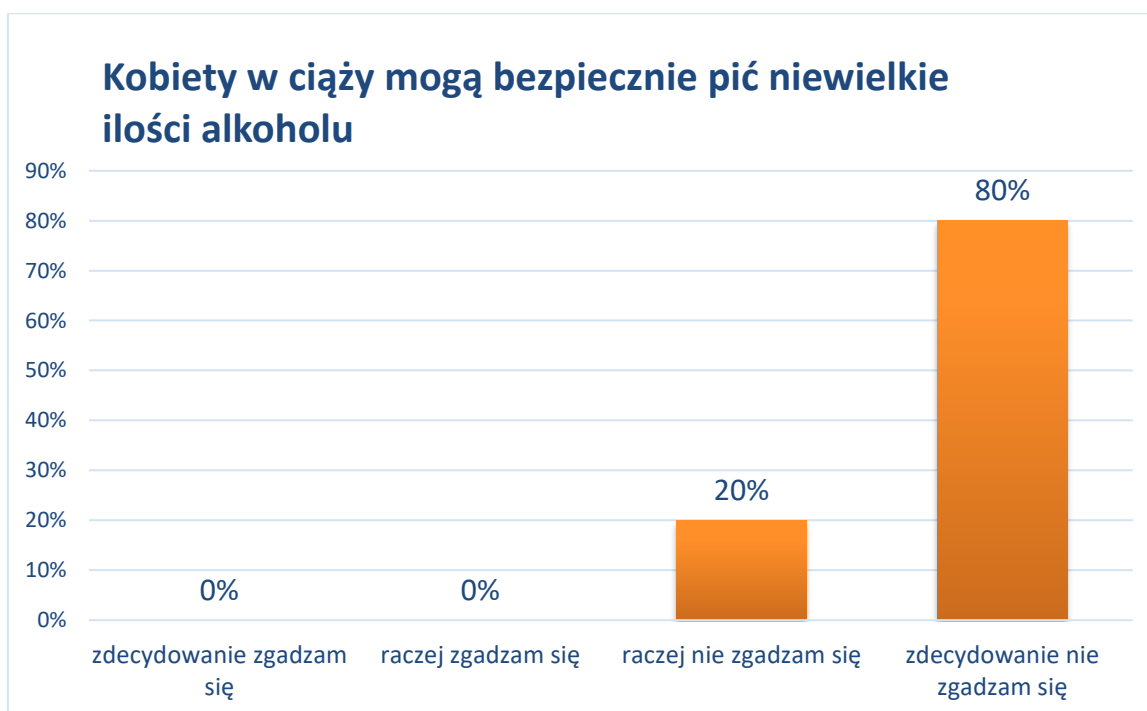
Nie ma sprzedawcy, który przychyliłby się do stwierdzenia, iż spożywanie alkoholu pomagało w trudnych sytuacjach życiowych. 67% respondentów raczej nie zgadza się z tym stwierdzeniem, natomiast 33% zdecydowanie się z nim nie zgadza

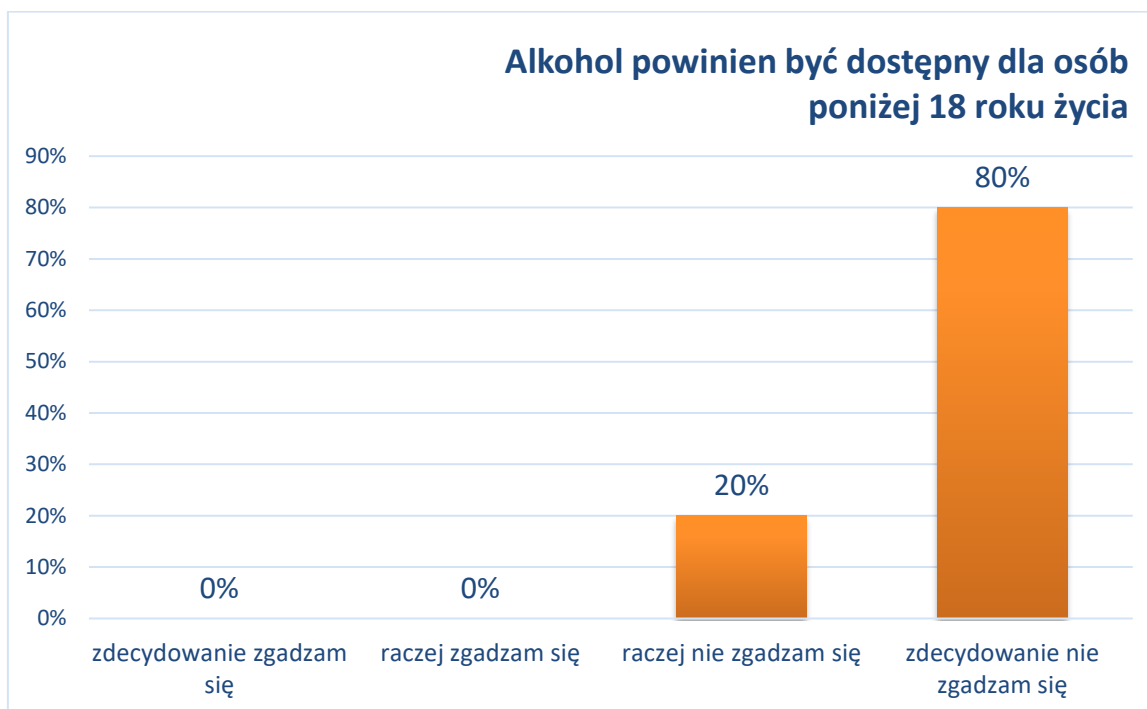
Co więcej, łącznie **100%** badanych nie zgadza się ze stwierdzeniem, że **prowadzenie samochodu po niewielkiej ilości alkoholu jest bezpieczne**.

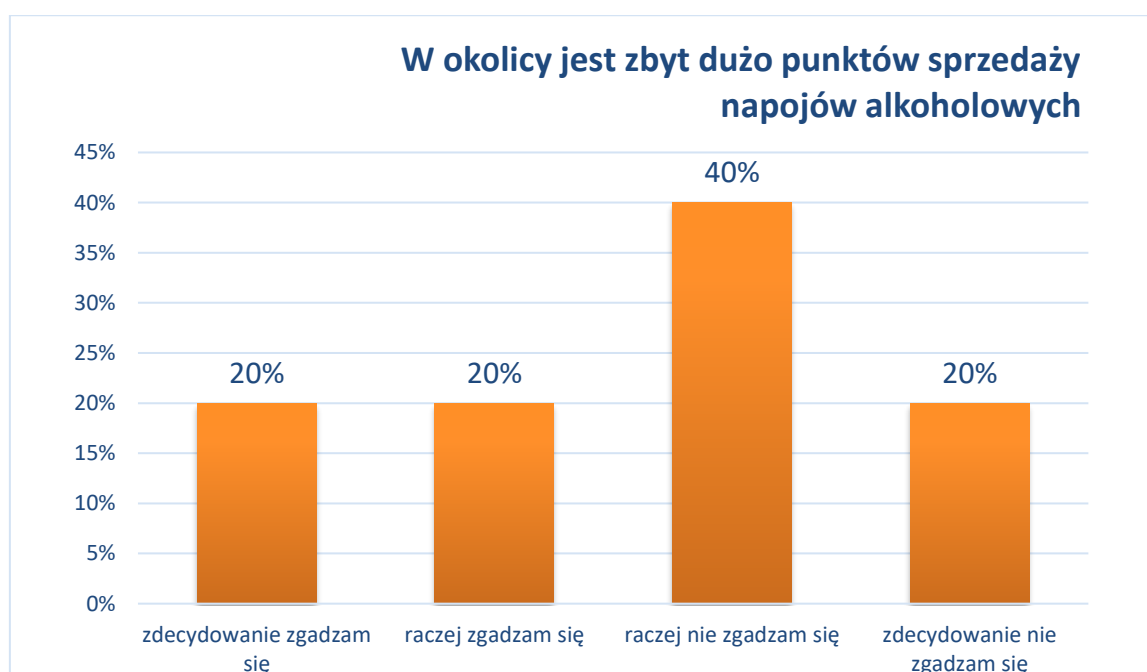
Podobnie, łącznie **100%** sprzedawców **nie zgadza** się ze stwierdzeniem, że **kobiety w ciąży mogą bezpiecznie pić niewielkie ilości alkoholu**.

Łącznie **100%** sprzedawców napojów alkoholowych w gminie Zwierzyn **uważa, że alkohol nie powinien być dostępny dla osób poniżej 18. roku życia.**

Łącznie **40%** badanych uważa, że w okolicy jest zbyt dużo punktów sprzedaży napojów alkoholowych.

Sprzedawcy napojów alkoholowych w gminie Zwierzyn deklarują, że przypadki **próby kupna alkoholu przez osobę poniżej 18 roku życia zdarzają się najczęściej kilka razy w miesiącu (33%)**. Pozostałe wartości odnoszą się do prób zakupu alkoholu kilka razy w roku (27%) oraz kilka razy w tygodniu (13%). **27% sprzedawców deklaruje, iż sytuacja taka nie zdarza się wcale.**

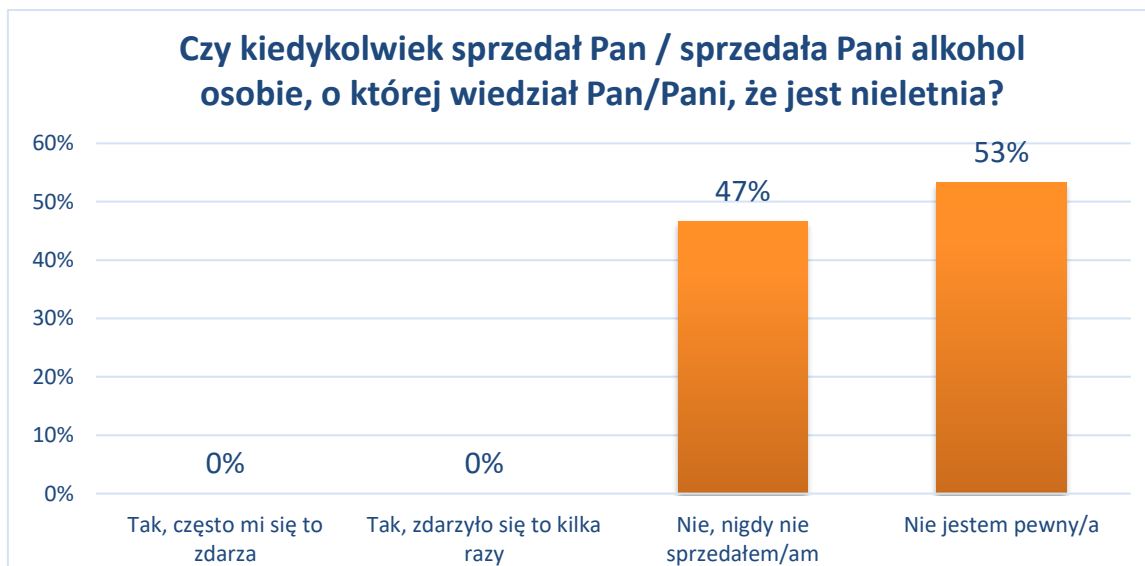
Spożywanie alkoholu w obrębie punktu sprzedaży wydaje się być niezbyt częstym zjawiskiem. 26,7% badanych stwierdziło, że zdarza się to kilka razy w miesiącu; 40% - kilka razy w roku, a 6,7% - kilka razy w tygodniu. **26,7% sprzedawców deklaruje, że sytuacja taka nie ma miejsca nigdy.**

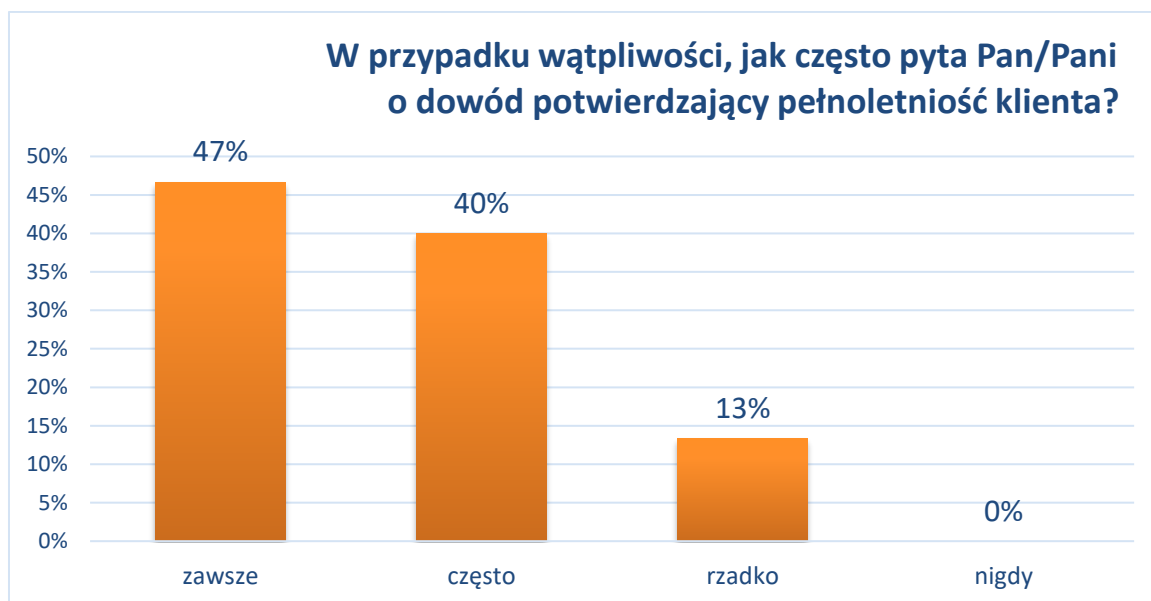
Prawie połowa, (40%) przebadanych sprzedawców przyznaje, że w ciągu ostatnich 3 miesięcy miało miejsce nieprzyjemne zajście związane ze spożywaniem alkoholu w obrębie sklepu. W 20% przypadków zaistniała potrzeba wezwania policji z prośbą o interwencję.

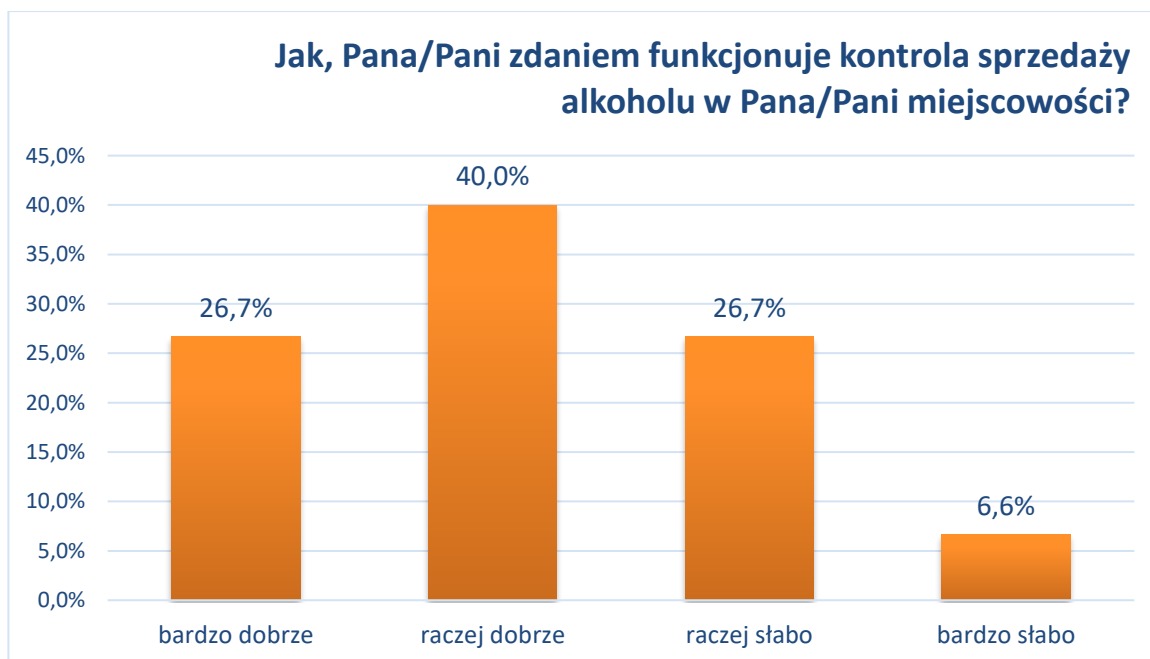
Żaden ze sprzedawców nie deklaruje, że sprzedał alkohol osobom, co do których miał podejrzenie, że są nieletnie, 47% natomiast wskazało, że nigdy nie sprzedało alkoholu takiej osobie. 53% sprzedawców wskazało, że nie mieli pewności, co do wieku osoby, której sprzedały alkohol.

W przypadku wątpliwości, co do wieku, **47% badanych zawsze sprawdza dowody potwierdzające wiek, a 40% osób robi to często.** 13% sprzedawców zadeklarowało, że o dowód prosi rzadko.

Ostatnie badane zagadnienie dotyczyło subiektywnej oceny funkcjonowania kontroli punktów sprzedaży alkoholu w gminie Zwierzyn. **Łącznie 67% badanych oceniło jej funkcjonowanie raczej dobrze i bardzo dobrze.** Natomiast łącznie 33% sprzedawców ocenia ją słabo lub bardzo słabo.

PROBLEMY SPOŁECZNE W ŚRODOWISKU DZIECI I MŁODZIEŻY

METODOLOGIA

Badania w placówkach oświatowych przeprowadzono przy użyciu internetowego narzędzia CORIGO. Jest to program pozytywnie zaopiniowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, który pozwala na efektywne badanie postaw uczniów. Forma ankiety internetowej jest dla dzieci i młodzieży atrakcyjna oraz pozwala na upewnienie się, czy wszystkie pytania zostaną wypełnione.

CEL BADANIA

Podstawowym celem przeprowadzonych badań była analiza postaw i przekonań wobec substancji psychoaktywnych:

- alkoholu,
- narkotyków,
- dopalaczy.

CHARAKTERYSTYKA GRUPY BADANEJ

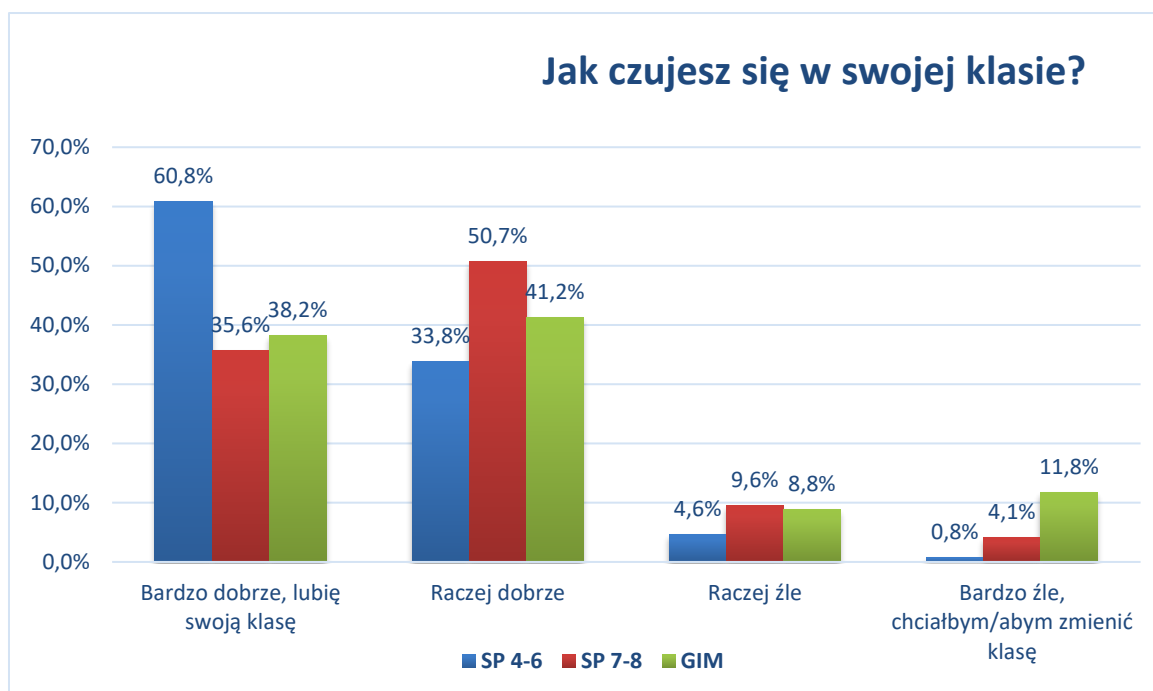
Liczebność grup badanych

Szkoły Podstawowe (4-6)	130
Szkoły Podstawowe (7-8)	73
Klasy gimnazjalne	34
ŁĄCZNIE	237

Uczniowie odpowiedzieli na kilka ogólnych pytań związanych z uczęszczaniem do szkoły. Uzyskane odpowiedzi pozwalają na przedstawienie szkolnego środowiska w kontekście kwestii, które mogą mieć pozytywny lub negatywny wpływ na częstość występowania niepożądanych zjawisk i zachowań wśród dzieci oraz młodzieży.

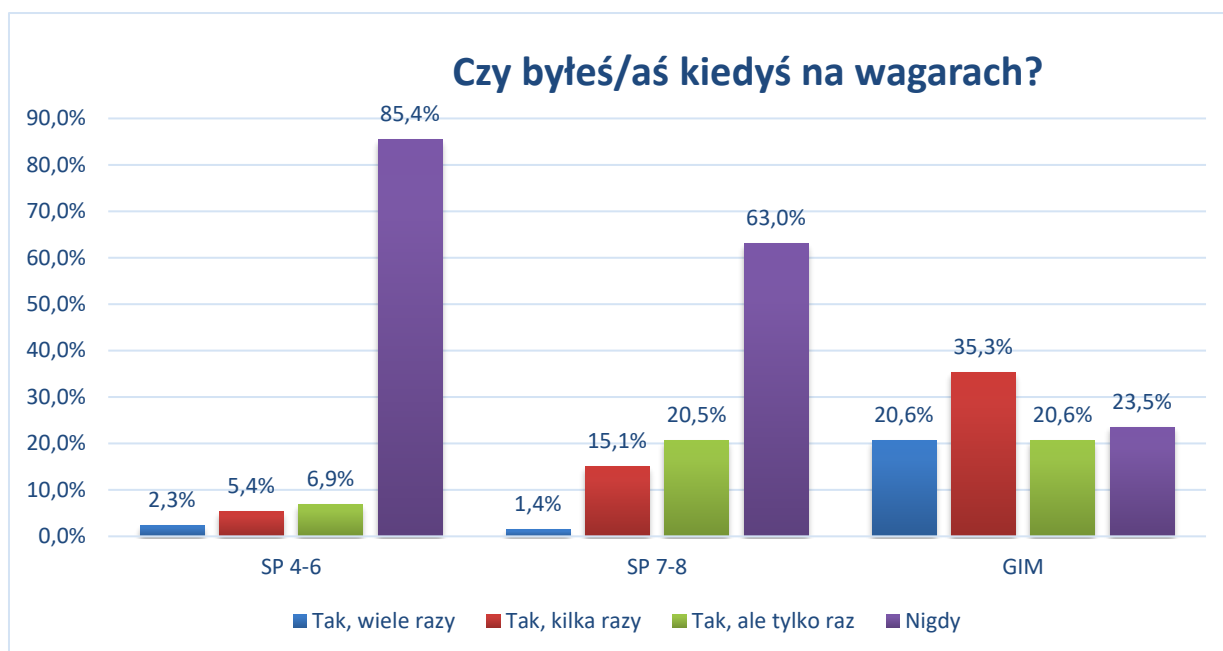
W pierwszej kolejności uczniowie zostali zapytani o to, jak czują się w swojej klasie. **Wyniki są zadowalające: najlepiej w klasie czują się uczniowie szkół podstawowych (SP 4-6 - łącznie 95%¹⁰ i SP 7-8 - łącznie 86%).** Takiego samego zdania jest **79% gimnazjalistów**. Nie należy jednak bagatelizować faktu, że 1% uczniów klas 4-6 SP, 4% uczniów klas 7-8 SP i 11% gimnazjalistów przeciwne określa swoje odczucia – do tego stopnia, że chcieliby zmienić klasę.

¹⁰ Zsumowane wyniki odpowiedzi: *bardzo dobrze, lubię swoją klasę i raczej dobrze.*

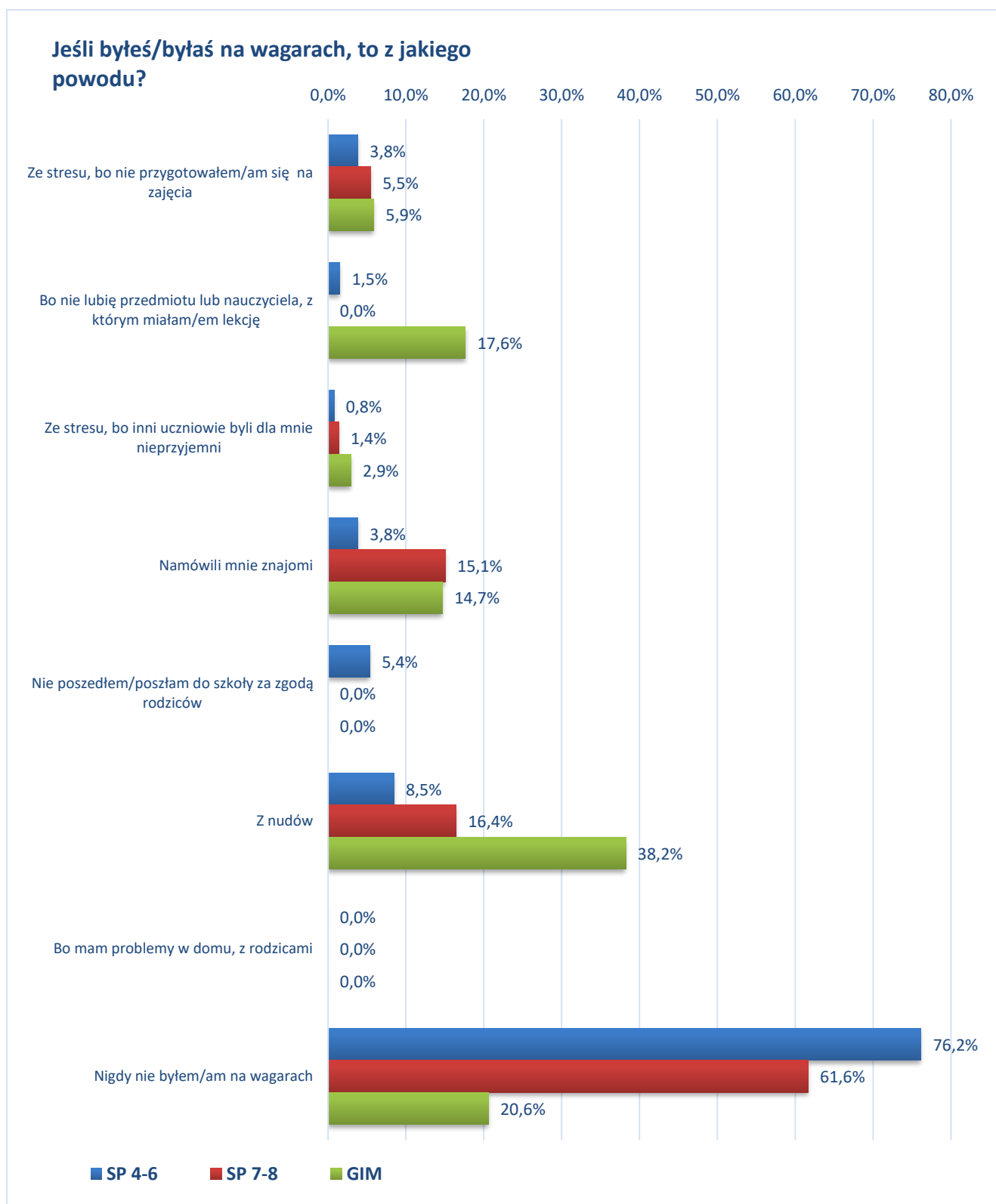
Wyniki prezentujące odpowiedzi uczniów na temat wagarowania, wydają się odzwierciedlać tendencje związane z wiekiem rozwojowym. **Uczniowie szkół podstawowych w sporej części nigdy nie byli na wagarach (SP 4-6 - 85%; SP 7-8 - 63%) lub byli na nich tylko raz (SP 4-6 - 7%; SP 7-8 - 21%).** 15% starszych uczniów szkoły podstawowej przyznaje, że wagarowało już kilka razy.

W gimnazjum natomiast, już 76% uczniów ma za sobą pierwsze wagary. 35% gimnazjalistów było na wagarach już kilka razy, a 21% gimnazjalistów przyznaje, że wagarowało wiele razy.

Od tego, jak często uczniowie wagarują, istotniejsze wydają się być powody, dla których decydują się to robić¹¹. Zarówno **uczniowie szkół podstawowych, jak i uczniowie gimnazjum opuszczali lekcje z głównie z nudów (SP 4-6 - 9%; SP 7-8 - 16%; GIM - 38%). Starsi uczniowie SP opuszczali również lekcje, dlatego, że namówili ich znajomi (15%) oraz ze stresu spowodowanego nie przygotowaniem się na zajęcia (6%). Natomiast wśród gimnazjalistów częstym powodem było nie lubienie przedmiotu lub nauczyciela, z którym mieli lekcje (18%), namowa znajomych (15%) lub stres spowodowany nieprzygotowaniem (6%).**

¹¹ Uczniowie mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

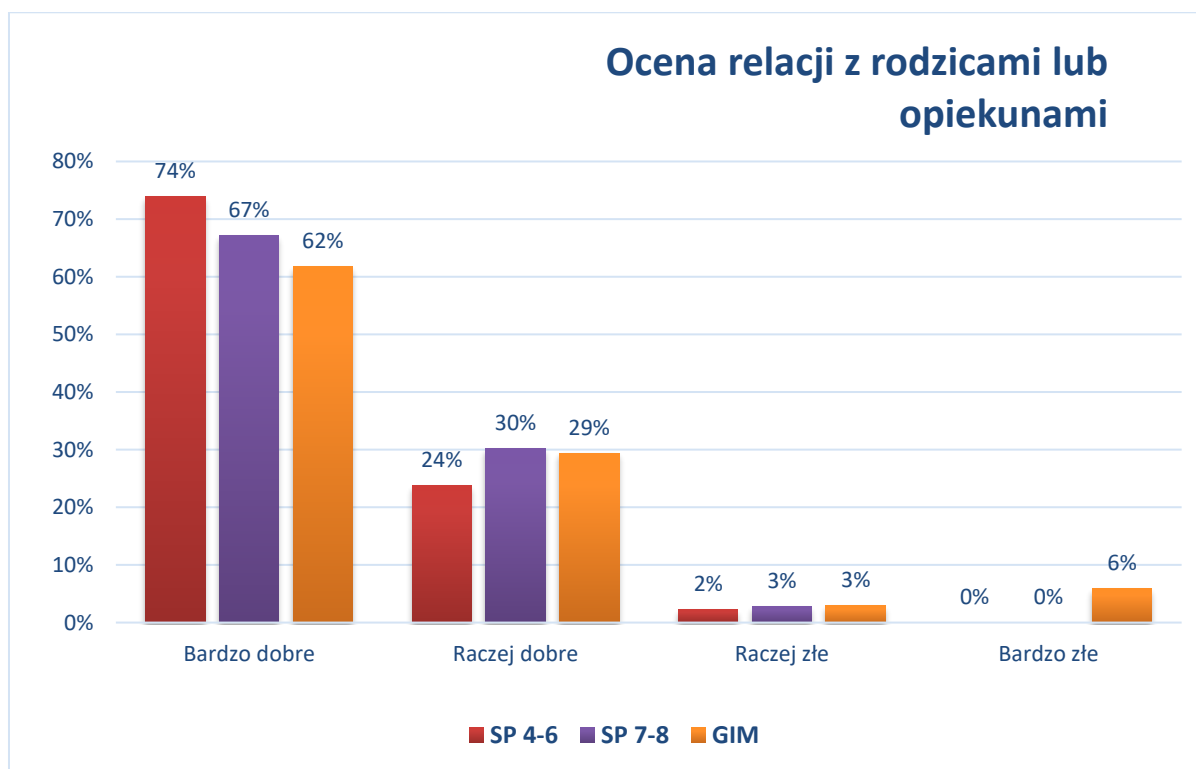

Czynnikiem chroniącym przed podejmowaniem zachowań ryzykownych i niepożądanych u dzieci i młodzieży są niewątpliwie dobre relacje z osobami dorosłymi,

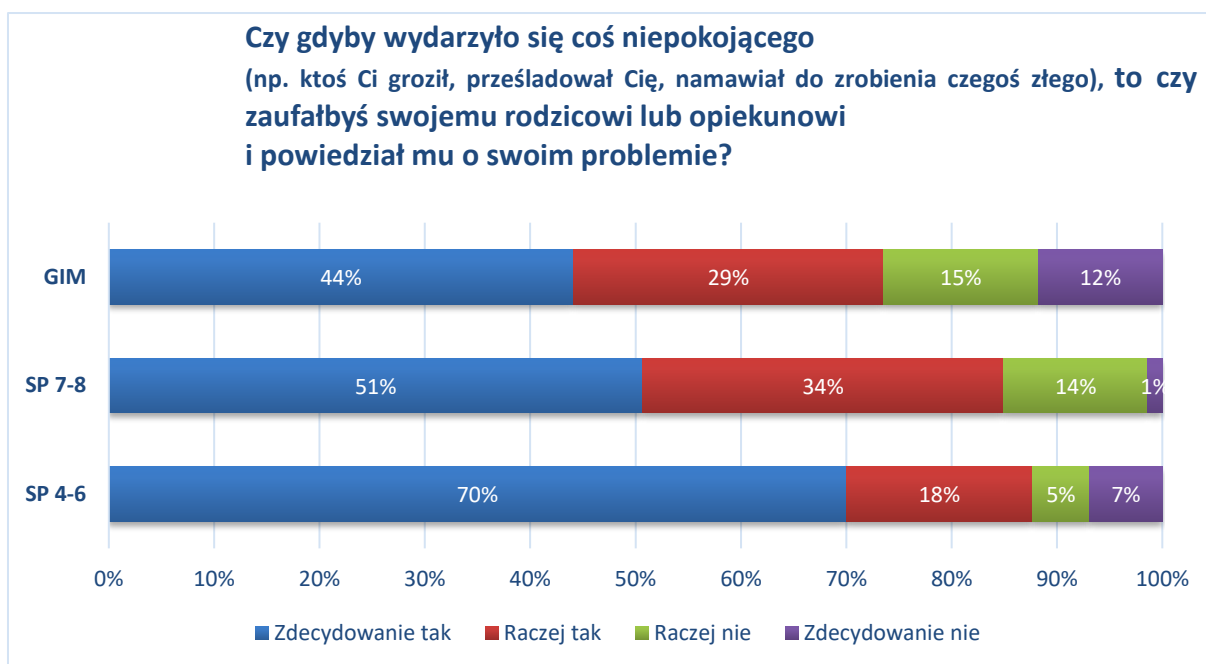
którzy stanowią dla nich oparcie i źródło wiedzy. **Uczniowie gminy Zwierzyn deklarują w większości bardzo dobre lub raczej dobre relacje z opiekunami:** SP 4-6 - łącznie 98%; SP 7-8 - łącznie 97%; GIM - łącznie 91%.

Należy zauważyć, że rozkład wyników, wbrew oczekiwaniom, wraz z wiekiem nie ulega znacznym zmianom – gimnazjaliści oceniają związki z rodzicami lub opiekunami, podobnie jak uczniowie szkół podstawowych, jako mocne i zażyłe.

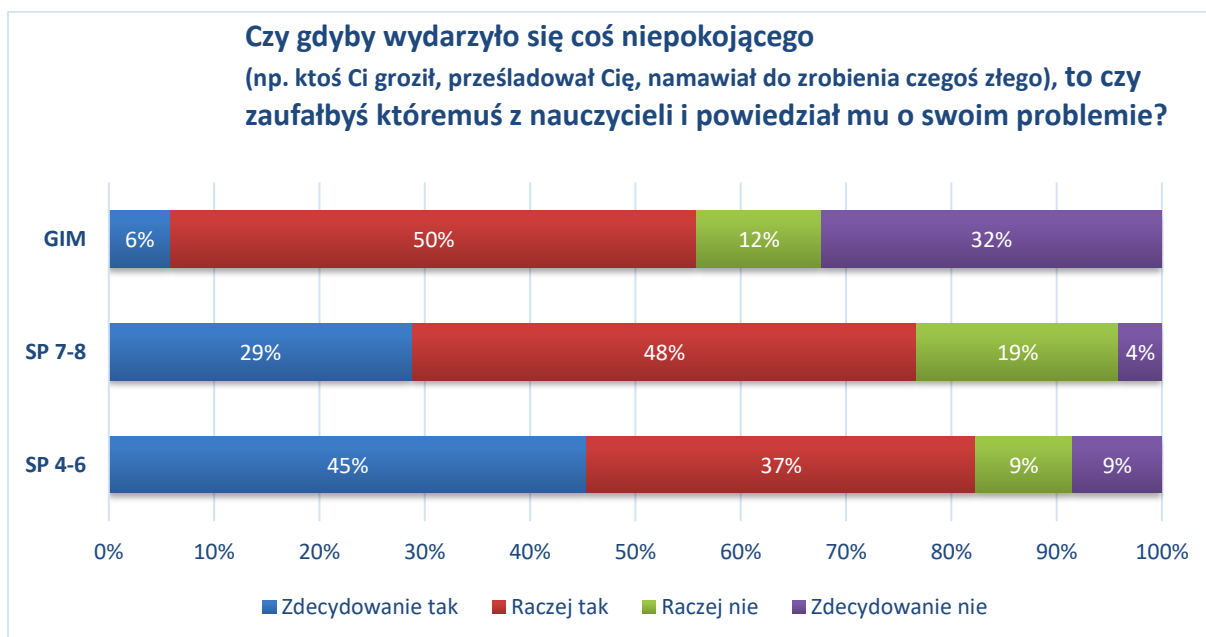
Dobre relacje z rodzicami uczniów to niewątpliwie zasób chroniący, który może zostać wykorzystany w planowaniu oddziaływań profilaktycznych poprzez tworzenie sojuszu rodzic – nauczyciel w przeciwdziałaniu uzależnieniom m.in. poprzez uzupełniającą się edukację dotyczącą zagrożeń, a także kształtowanie konstruktywnych postaw i budowanie sieci wsparcia.

Równie obiecujące są wyniki dotyczące poziomu zaufania do rodzica/opiekuna w wypadku przeżywania poważnego problemu. **Łącznie 88% uczniów klas młodszych szkoły podstawowej, 85% uczniów klas starszych szkoły podstawowej chciałoby podzielić się swoimi wątpliwościami z rodzicami.** Zaufanie do rodziców spada wraz z wiekiem. Wśród gimnazjalistów 74% powiedziałyby im o swoim problemie .

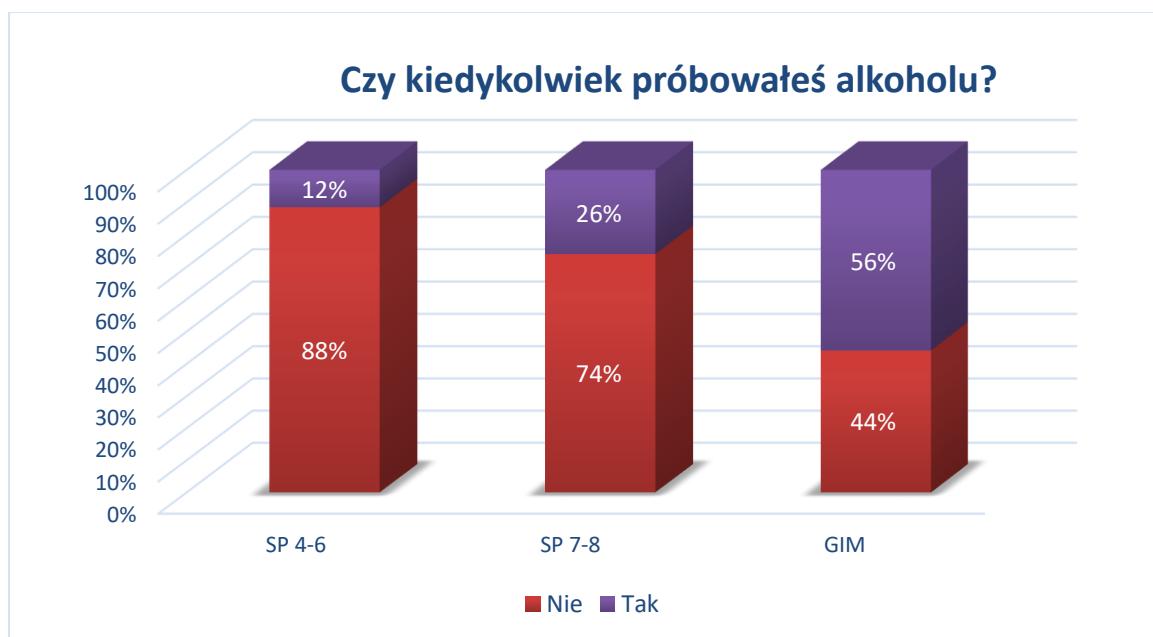
Następnie zadaliśmy uczniom podobne pytanie, z tym, że tym razem grupą dorosłych, co do których uczniowie mieli się ustosunkować w kontekście **odczuwanego poziomu zaufania**, byli **nauczyciele**. Wraz z wiekiem uczniów on spada. Dzieci i młodzież gminy Zwierzyn rzadziej po poradę czy pomoc zgłosiliby się do nauczyciela niż do rodzica. **Nadal jednak wyniki uzyskane w tej kwestii można uznać za relatywnie satysfakcjonujące**: łącznie odpowiednio **82% uczniów klas SP 4-6; 77% uczniów klas SP 7-8** obdarzyłoby zaufaniem pedagogów. Wśród **gimnazjalistów 56%** deklarowała, że przyszliby ze swoim problemem do nauczyciela.

WYNIKI

SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE: ALKOHOL

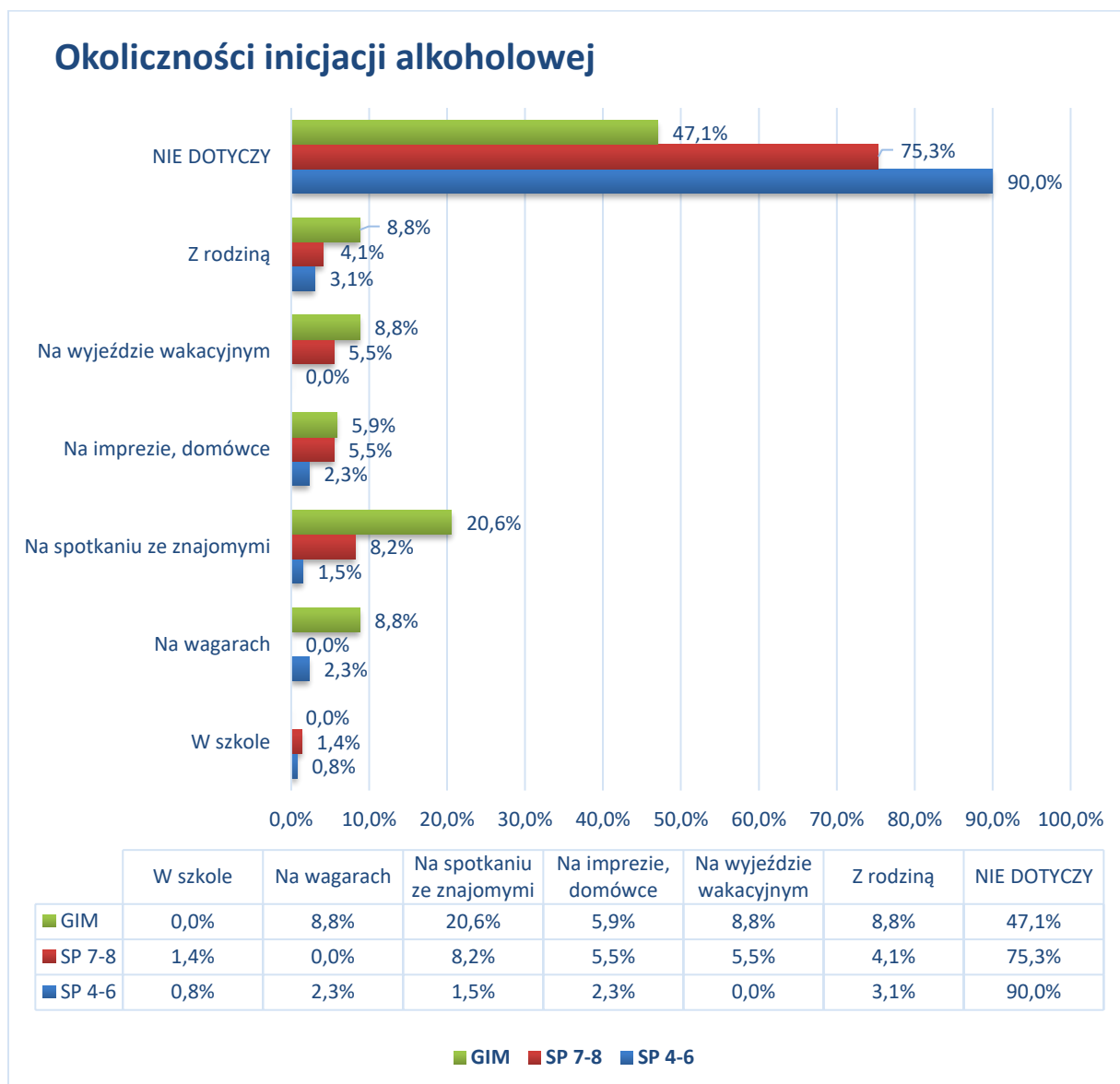
Inicjację alkoholową ma za sobą: 12% badanych uczniów klas SP 4-6; 26% uczniów klas SP 7-8 oraz 56% gimnazjalistów.

Najczęściej deklarowaną okolicznością inicjacji alkoholowej uczniów zarówno szkoły podstawowej, jak i gimnazjalistów, jest **spotkanie ze znajomymi** (SP 4-6 - 2%; SP 7-8 - 8%; GIM - 21%) oraz **towarzystwo rodziny** (SP 4-6 - 3%; SP 7-8 - 4%; GIM - 9%). Aczkolwiek, większość badanych wskazała, że to pytanie ich nie dotyczy (SP 4-6- 90%; SP 7-8- 75%; GIM - 47%).

Powyższe wyniki wydają się potwierdzać prawidłowość związaną z psychospołecznym rozwojem człowieka w wieku dorastania. Dla młodzieży najważniejszą społeczną grupą odniesienia są rówieśnicy. To utrzymanie pozycji w grupie znajomych jest jedną z najsilniejszych motywacji, aby sięgnąć po alkohol. Prawidłowość tę można wykorzystać w dobrym celu. Planując oddziaływania profilaktyczne kierowane do dzieci i młodzieży warto wykorzystywać proces uczenia się rówieśniczego. Jest to sytuacja w której dorastający człowiek czerpie pozytywne poglądy i postawy nie tylko od nauczyciela czy pedagoga, ale głównie od swoich rówieśników. Jeśli podczas warsztatów profilaktycznych

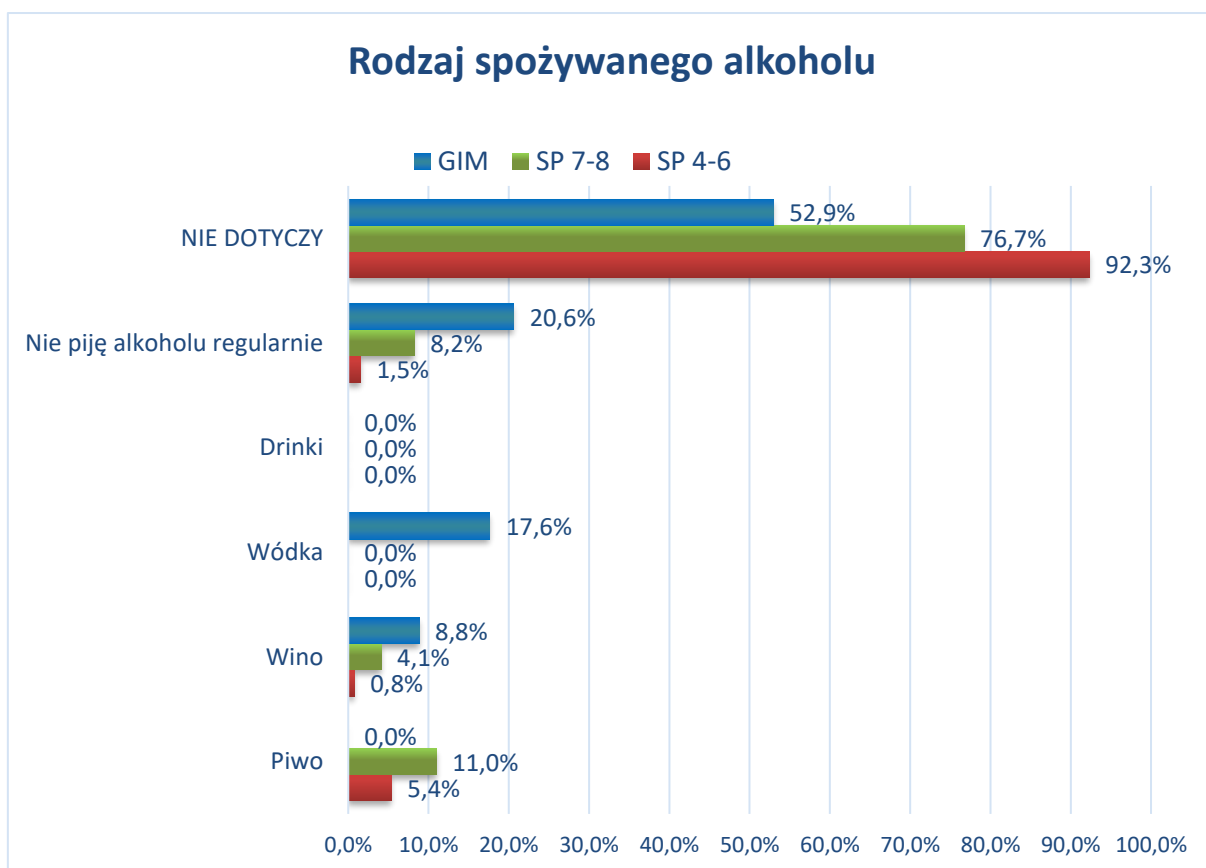
zostaną przeprowadzone odpowiednie dobrane ćwiczenia i zabawy, uczniowie sami wyciągną wnioski dotyczące alkoholu i będą mieli okazję podzielić się nimi z grupą.

Oprócz okoliczności inicjacji ważne było dla nas także to, **jak często młodzi ludzie sięgają alkohol**. Aż 90% najmłodszych uczniów wskazało, że to pytanie ich nie dotyczy. Wraz z wiekiem ta tendencja się zmienia: SP 7-8 (74%), GIM (44%). Wśród uczniów klas SP 7-8 najczęściej pojawiały się dwie kategorie odpowiedzi, które odnosiły się do jednorazowego (10%) oraz kilkukrotnego spożycia alkoholu (14%). Natomiast uczniowie gimnazjum najczęściej deklarowali picie alkoholu tylko kilka razy w życiu (29%), jednorazowe (12%), oraz rzadziej niż raz w miesiącu (12%).

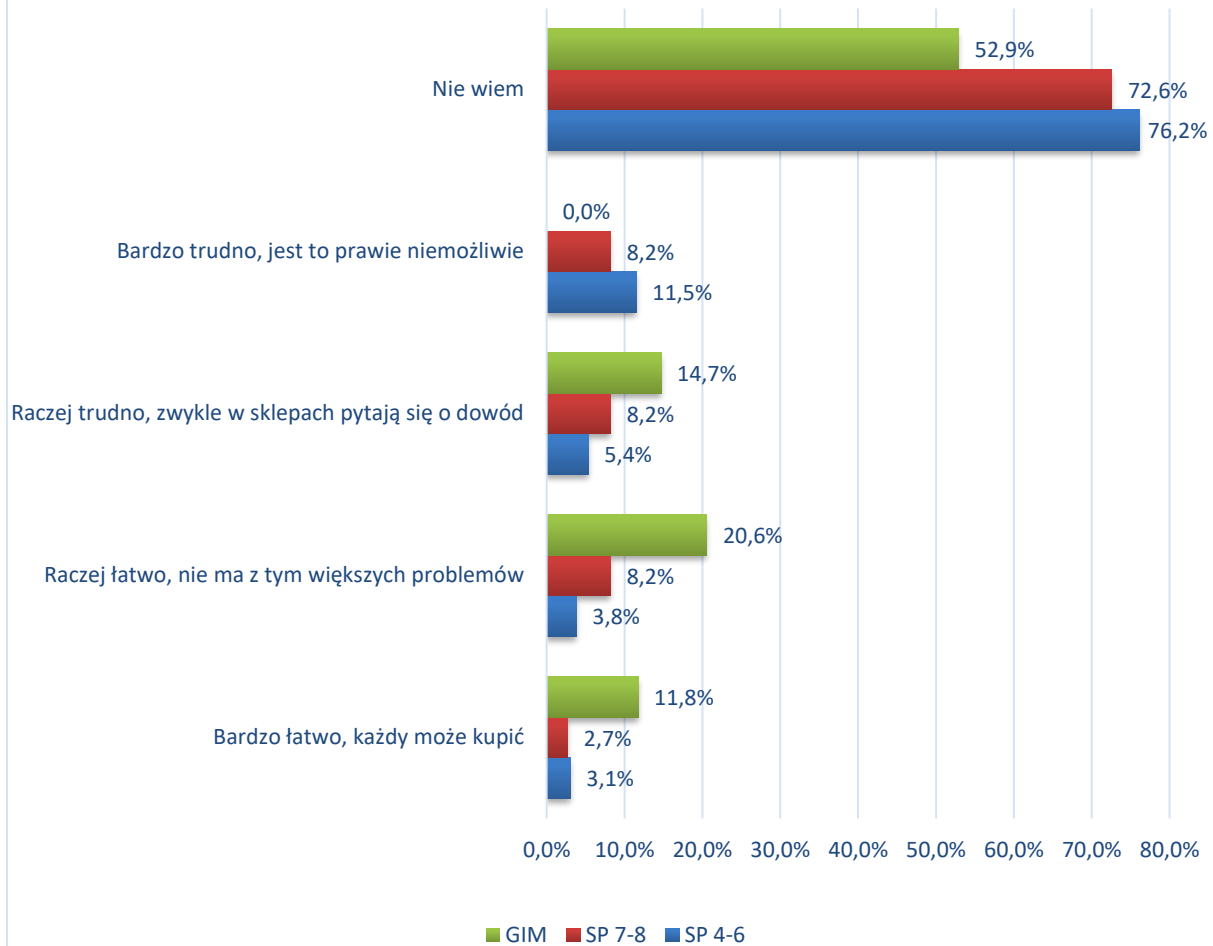

W następnej kolejności zapytaliśmy uczniów o rodzaj wypijanego alkoholu. Młodzi uczniowie **najczęściej sięgają po piwo** (SP 4-6 – 5%; SP 7-8 - 11%), starsi natomiast po **wódkę** (GIM -18%) lub **wino** (SP7-8 – 4%; GIM – 9%). Deklaracje uczniów, których to pytanie nie dotyczy: SP 4-6 - 92%; SP 7-8 - 77%; GIM – 53%.

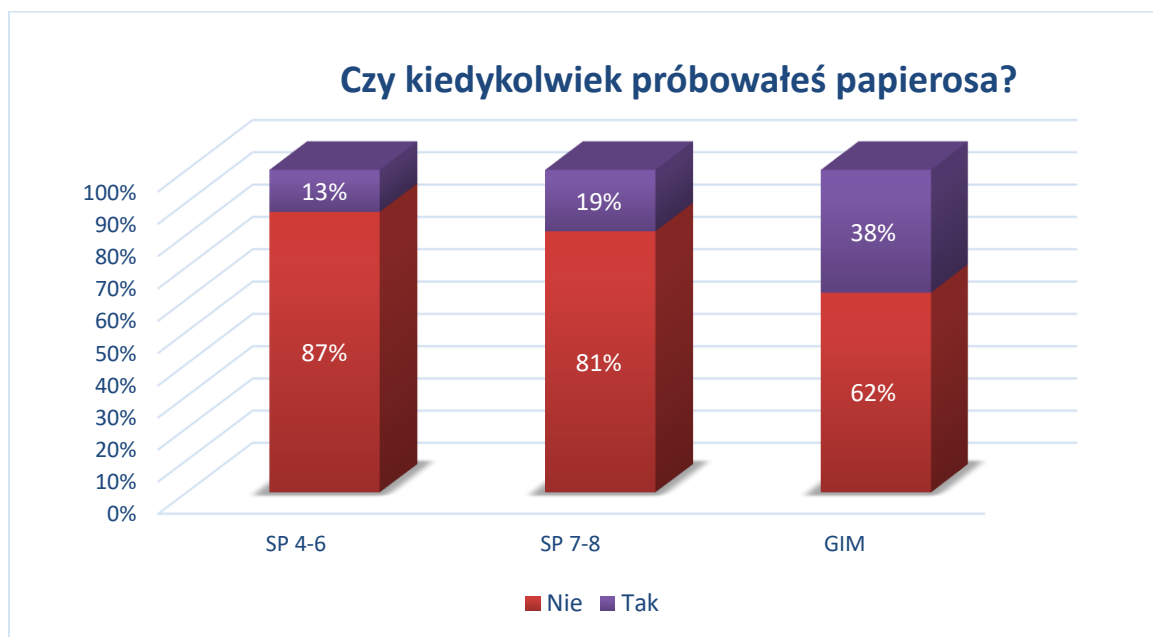
Kolejnym ważnym pytaniem, na które odpowiadali uczniowie było to dotyczące subiektywnej oceny dostępności alkoholu dla osób poniżej 18 roku życia. **Pokazane poniżej wyniki wskazują, że 76% uczniów klas SP 4-6; 73% uczniów klas SP 7-8 oraz 53% gimnazjalistów nie wie, czy da się kupić alkohol, gdy nie ma się ukończonych 18 r.ż. Może to sugerować, że ta część uczniów nigdy nie podejmowała próby nabycia alkoholu.** Z kolei łącznie 47% najstarszych uczniów wskazuje, że jest przeciwnie, co oznacza, że mogą oni lub ich rówieśnicy być klientami w punktach ze sprzedażą alkoholu.

Czy łatwo jest kupić alkohol, jeśli nie ma się ukończonych 18 lat?

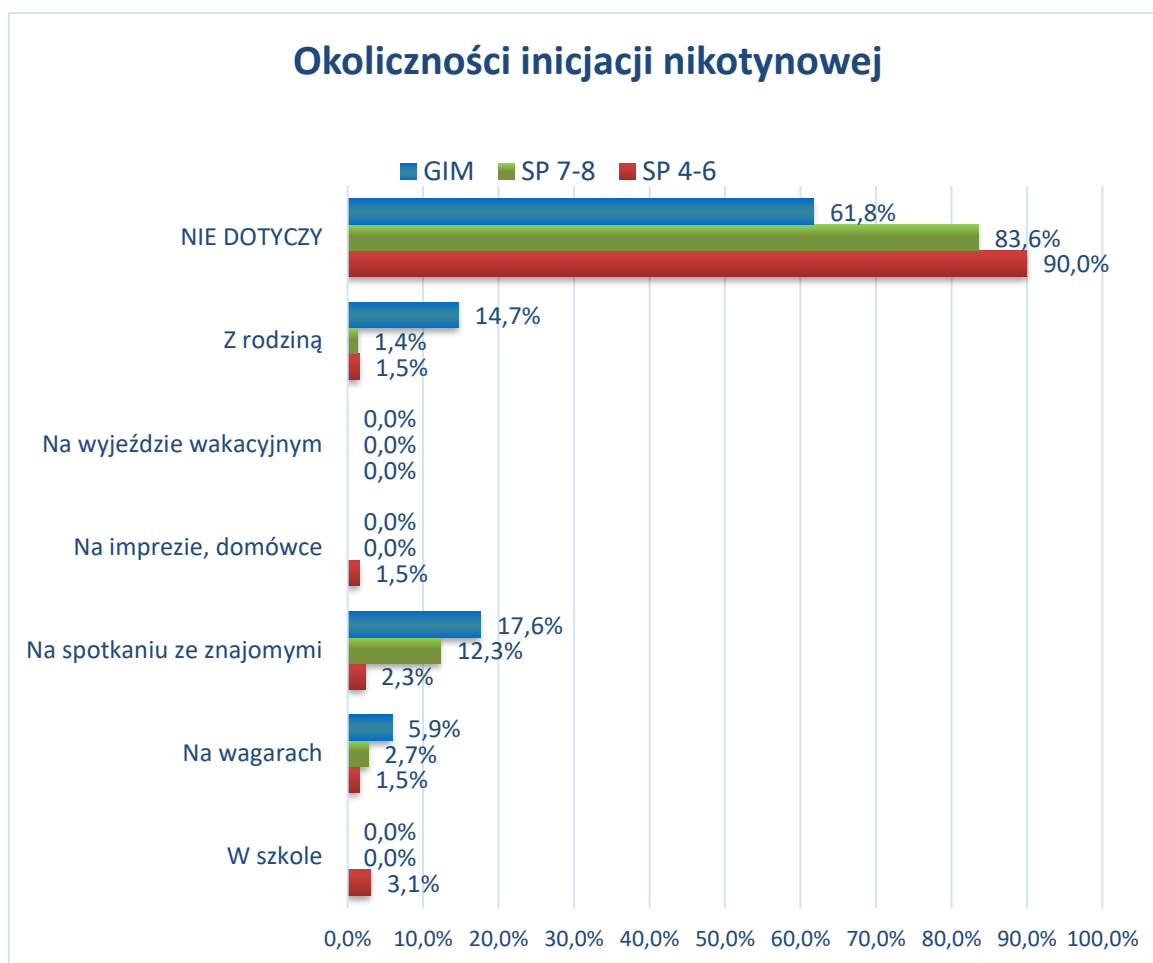

SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE: PAPIEROSY

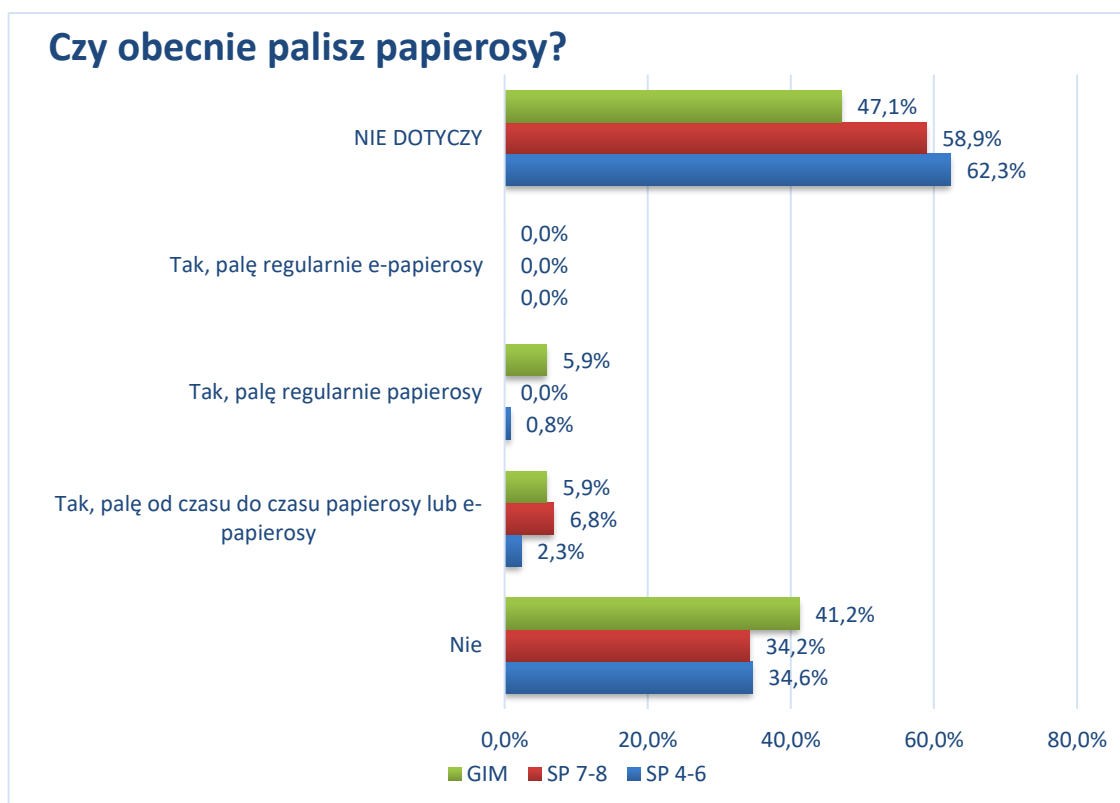
Mimo słabnącej popularności papierosów w naszym społeczeństwie są one wciąż atrakcyjną używką dla młodzieży. Zapytaliśmy uczniów z gminy Zwierzyn, czy kiedykolwiek próbowali papierosa oraz w jakich okolicznościach. **Inicjację nikotynową ma za sobą 13% uczniów SP 4-6, 19% uczniów klas SP 7-8 oraz 38% gimnazjalistów.**

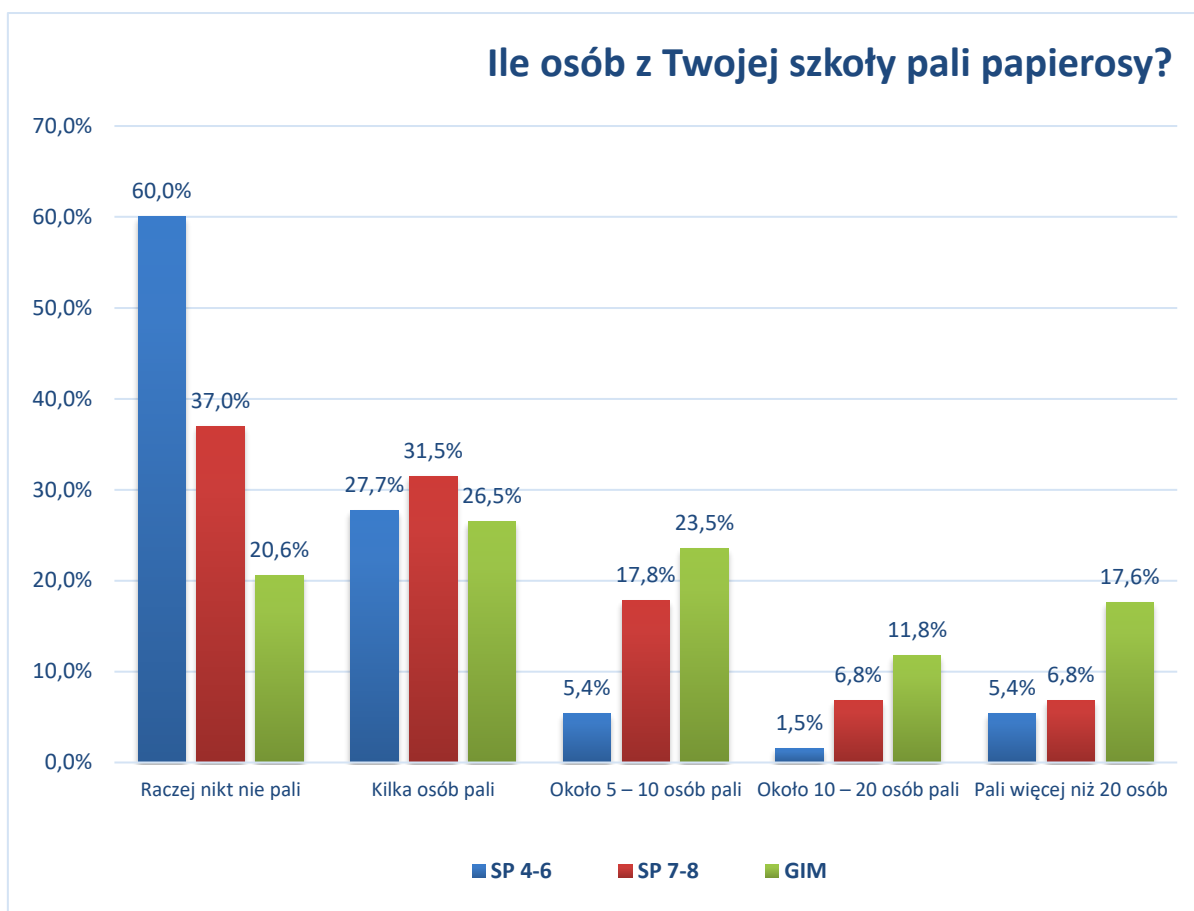
Najczęściej wskazywaną przez uczniów okolicznością zapalenia pierwszego papierosa było spotkanie ze znajomymi (SP 4-6 - 2%; SP 7-8 - 12%; GIM - 18%) oraz z rodziną (SP 4-6 - 2%; SP 7-8 - 1%; GIM - 15%). Niepokojący jest fakt, iż część najmłodszych uczniów pierwszego papierosa zapaliła na terenie szkoły (SP 4-6 - 3%). W większości jednak ten problem uczniów nie dotyczy (SP 4-6 - 90%; SP 7-8 - 84%; GIM - 62%).

Większość uczniów z gminy Zwierzyn, którzy mają za sobą inicjację nikotynową, aktualnie nie pali papierosów (SP 4-6 - 35%; SP 7-8 - 34%; GIM - 41%). Odpowiedzi uczniów, których to pytanie nie dotyczy (bo nigdy nie palili): SP 4-6 - 62%; SP 7-8 - 59%; GIM - 47%.

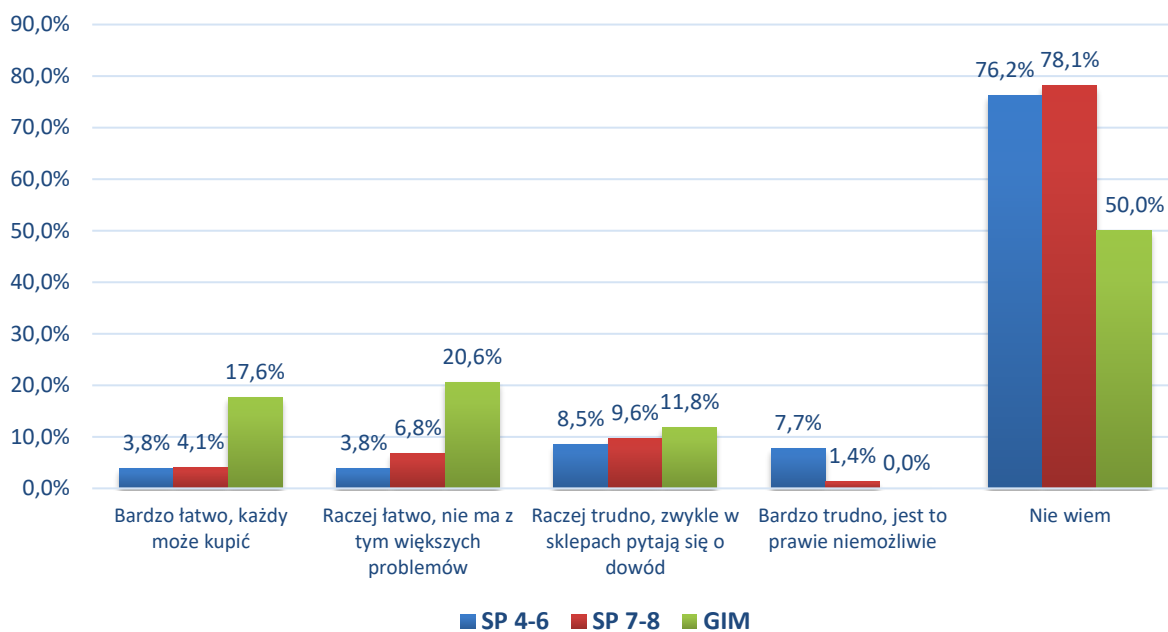
Uczniowie **najmłodszych klas podstawowych prawie w większości oceniają, że ich koledzy raczej nie palą lub pali tylko kilka osób (łącznie 88%)**. Inaczej kształtują się wyniki wśród starszych i najstarszych uczniów. Wśród uczniów klas **SP 7-8** podobnie stwierdza już **68%** uczniów, a wśród **gimnazjalistów tylko 47% uczniów**.

W kolejnym pytaniu uczniowie udzielali odpowiedzi na temat subiektywnej oceny łatwości, z jaką można dokonać zakupu papierosów. **Większość uczniów klas podstawowych nie znało odpowiedzi na to pytanie (SP 4-6 - 76%; SP 7-8 - 78%).** Uczniowie gimnazjum mają w tym względzie bardziej zróżnicowane poglądy.

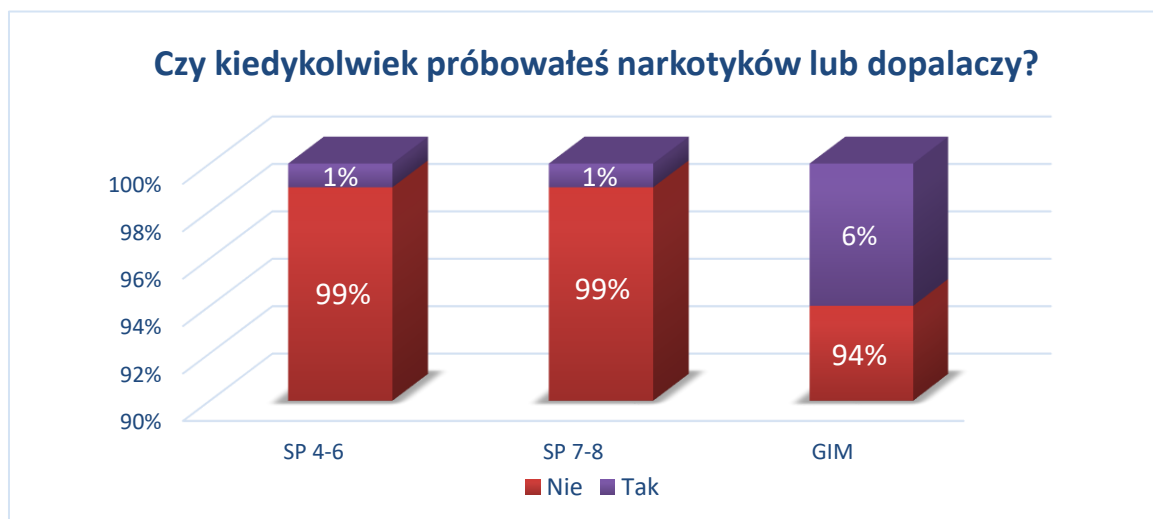
50% uczniów GIM wskazało, że nie wie, a łącznie 38% z nich oceniło, że raczej łatwo lub bardzo łatwo jest kupić papierosy osobom poniżej 18 roku życia.

Czy łatwo jest kupić papierosy, jeśli nie ma się ukończonych 18 lat?

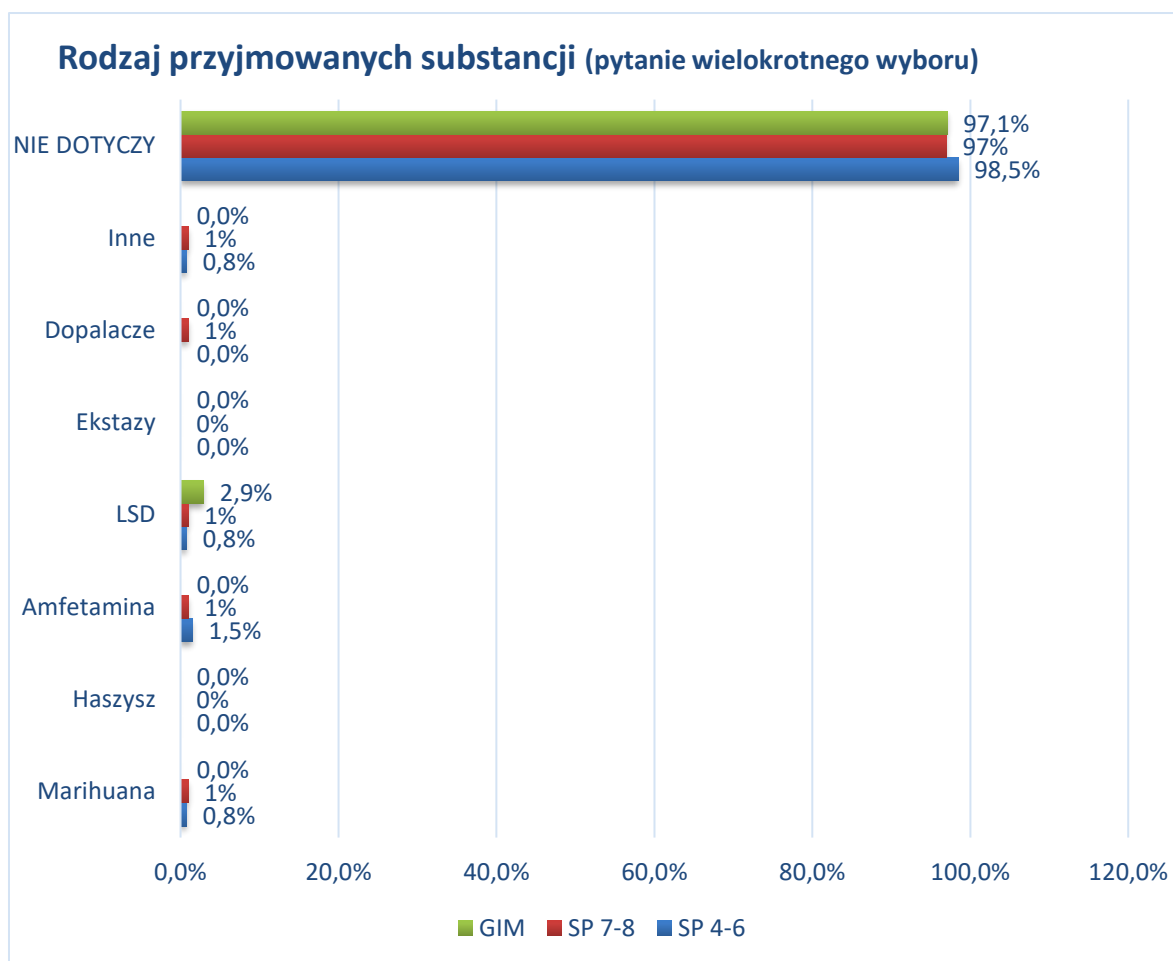
SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE: NARKOTYKI I DOPALACZE

Wyniki badań wskazują, że uczniowie szkoły podstawowej nie przejawiają problemów związanych z próbami przyjmowania narkotyków lub dopalaczy (SP 4-6 - 99%; SP 7-8 - 99%). Część uczniów gimnazjum ma już za sobą inicjację narkotykową (GIM - 6%).

Substancje, które przyjmowały osoby deklarujące kontakt z narkotykami to głównie ¹² LSD (SP 4-6 - 1%; SP 7-8 - 1%; GIM - 3%) oraz amfetamina (SP 4-6 - 2%; SP 7-8 - 1%). Powyższe wartości jednak odzwierciedlają pojedyncze deklaracje uczniów, ponieważ zdecydowana większość badanych wskazała, że ten problem ich nie dotyczy (SP 4-6 - 98%; SP 7-8 - 97%; GIM - 97%).

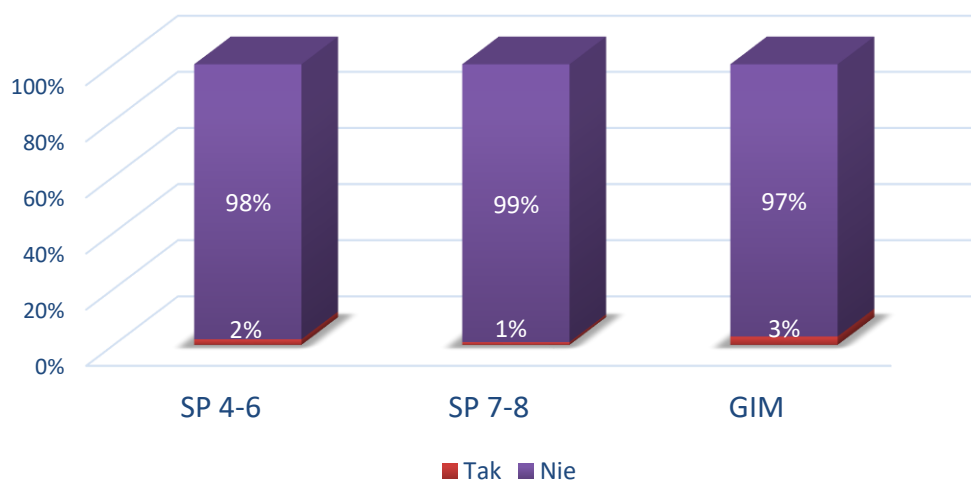
¹² Uczniowie mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

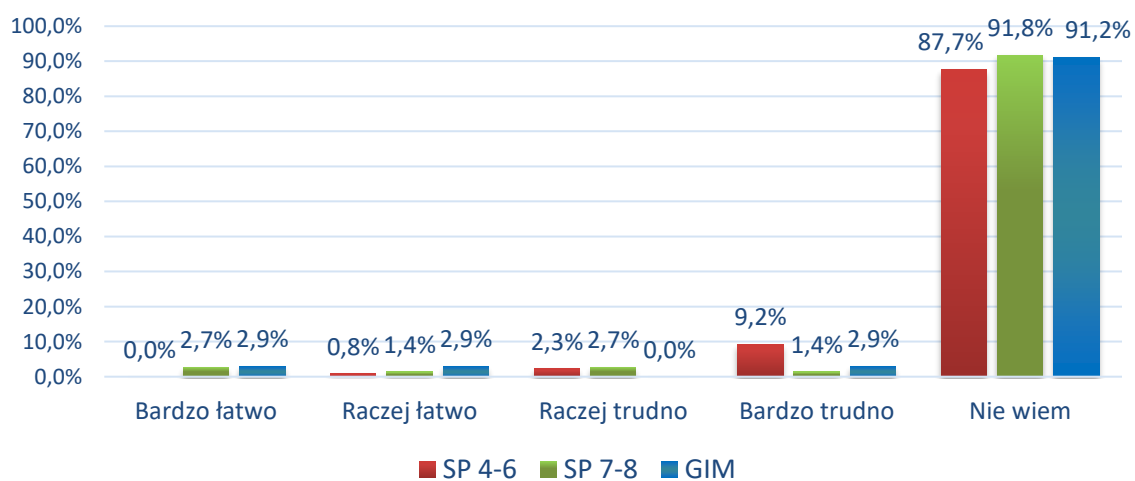
Na pytanie: „**Jak często przyjmujesz narkotyki lub dopalacze?**” uczniowie w większości odpowiedzi deklarowali, że **ten problem ich nie dotyczy**: SP 4-6- 98%, SP 7-8 - 97%, GIM - 97%. **1 osoba w każdej z grup (1%) deklaruje, że przyjmuje narkotyki codziennie lub prawie codziennie.**

Poniższe wykresy przedstawiają wiedzę na temat źródeł pozyskiwania narkotyków oraz subiektywną ocenę dostępności narkotyków i dopalaczy. **Zdecydowana większość uczniów klas podstawowych (SP 4-6 - 98%; SP 7-8 - 99%) i klas gimnazjalnych (97%) nie wie, gdzie można kupić narkotyki lub dopalacze.**

Czy wiesz, gdzie lub u kogo można kupić narkotyki lub dopalacze?

Czy łatwo jest kupić narkotyki w Twoim środowisku?

POSTAWY WOBEC SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH

Zbadaliśmy postawy i przekonania uczniów na temat różnych substancji psychoaktywnych. Wyniki zamieszczone są w tabelach poniżej.

Przekonania dotyczące substancji psychoaktywnych w klasach SP 4-6

<i>Twierdzenia</i>	<i>Zdecydowanie zgadzam się</i>	<i>Raczej zgadzam się</i>	<i>Raczej nie zgadzam się</i>	<i>Zdecydowanie nie zgadzam się</i>
Alkohol zawarty w piwie jest mniej groźny niż ten zawarty w wódce.	26,15%	27,69%	8,46%	37,69%
Picie alkoholu pomaga się wyluzować i zapomnieć o smutkach.	6,92%	6,15%	18,46%	68,46%
Alkohol jest szkodliwy, szczególnie dla osób poniżej 18 roku życia.	62,31%	10,00%	4,62%	23,08%
To normalne, że osoby w moim wieku piją regularnie alkohol. Warto korzystać ze wszystkich sposobów na dobrą zabawę.	5,38%	1,54%	13,08%	80,00%
Bez alkoholu nie można się dobrze bawić na imprezie.	16,15%	4,62%	16,92%	62,31%
Dopalacze są mniej szkodliwe niż narkotyki.	9,23%	10,77%	13,85%	66,15%
To normalne, że osoby w moim wieku próbują narkotyków i dopalaczy. Wszystko jest dla ludzi!	6,15%	1,54%	12,31%	80,00%
Od dopalaczy można uzależnić się tak samo jak od narkotyków.	65,38%	12,31%	7,69%	14,62%
Jeśli ktoś bierze narkotyki z umiarem, to się nie uzależni.	16,92%	6,92%	17,69%	58,46%
Palenie papierosów jest modne w mojej szkole.	3,85%	3,85%	21,54%	70,77%

Przekonania dotyczące substancji psychoaktywnych w klasach SP 7-8

<i>Twierdzenia</i>	<i>Zdecydowanie zgadzam się</i>	<i>Raczej zgadzam się</i>	<i>Raczej nie zgadzam się</i>	<i>Zdecydowanie nie zgadzam się</i>
Alkohol zawarty w piwie jest mniej groźny niż ten zawarty w wódce.	20,55%	45,21%	19,18%	15,07%
Picie alkoholu pomaga się wyluzować i zapomnieć o smutkach.	9,59%	21,92%	23,29%	45,21%
Alkohol jest szkodliwy, szczególnie dla osób poniżej 18 roku życia.	52,05%	21,92%	10,96%	15,07%
To normalne, że osoby w moim wieku piją regularnie alkohol. Warto korzystać ze wszystkich sposobów na dobrą zabawę.	5,48%	12,33%	26,03%	56,16%
Bez alkoholu nie można się dobrze bawić na imprezie.	8,22%	12,33%	30,14%	49,32%
Dopalacze są mniej szkodliwe niż narkotyki.	8,22%	19,18%	16,44%	56,16%
To normalne, że osoby w moim wieku próbują narkotyków i dopalaczy. Wszystko jest dla ludzi!	2,74%	10,96%	17,81%	68,49%
Od dopalaczy można uzależnić się tak samo jak od narkotyków.	63,01%	17,81%	5,48%	13,70%
Jeśli ktoś bierze narkotyki z umiarem, to się nie uzależni.	15,07%	16,44%	20,5%	47,95%
Palenie papierosów jest modne w mojej szkole.	8,22%	9,59%	31,51%	50,68%

Przekonania dotyczące substancji psychoaktywnych w klasach GIM

<i>Twierdzenia</i>	<i>Zdecydowanie zgadzam się</i>	<i>Raczej zgadzam się</i>	<i>Raczej nie zgadzam się</i>	<i>Zdecydowanie nie zgadzam się</i>
Alkohol zawarty w piwie jest mniej groźny niż ten zawarty w wódce.	32,35%	41,18%	8,82%	17,65%
Picie alkoholu pomaga się wyluzować i zapomnieć o smutkach.	11,76%	11,76%	23,53%	52,94%
Alkohol jest szkodliwy, szczególnie dla osób poniżej 18 roku życia.	44,12%	17,65%	11,76%	26,47%
To normalne, że osoby w moim wieku piją regularnie alkohol. Warto korzystać ze wszystkich sposobów na dobrą zabawę.	17,65%	2,94%	29,4%	50,00%
Bez alkoholu nie można się dobrze bawić na imprezie.	17,65%	5,88%	20,59%	55,88%
Dopalacze są mniej szkodliwe niż narkotyki.	5,88%	5,88%	8,82%	79,41%
To normalne, że osoby w moim wieku próbują narkotyków i dopalaczy. Wszystko jest dla ludzi!	0,00%	5,88%	17,65%	76,47%
Od dopalaczy można uzależnić się tak samo jak od narkotyków.	58,82%	17,65%	2,94%	20,59%
Jeśli ktoś bierze narkotyki z umiarem, to się nie uzależni.	8,82%	8,82%	8,82%	73,53%
Palenie papierosów jest modne w mojej szkole.	26,47%	14,71%	29,41%	29,41%

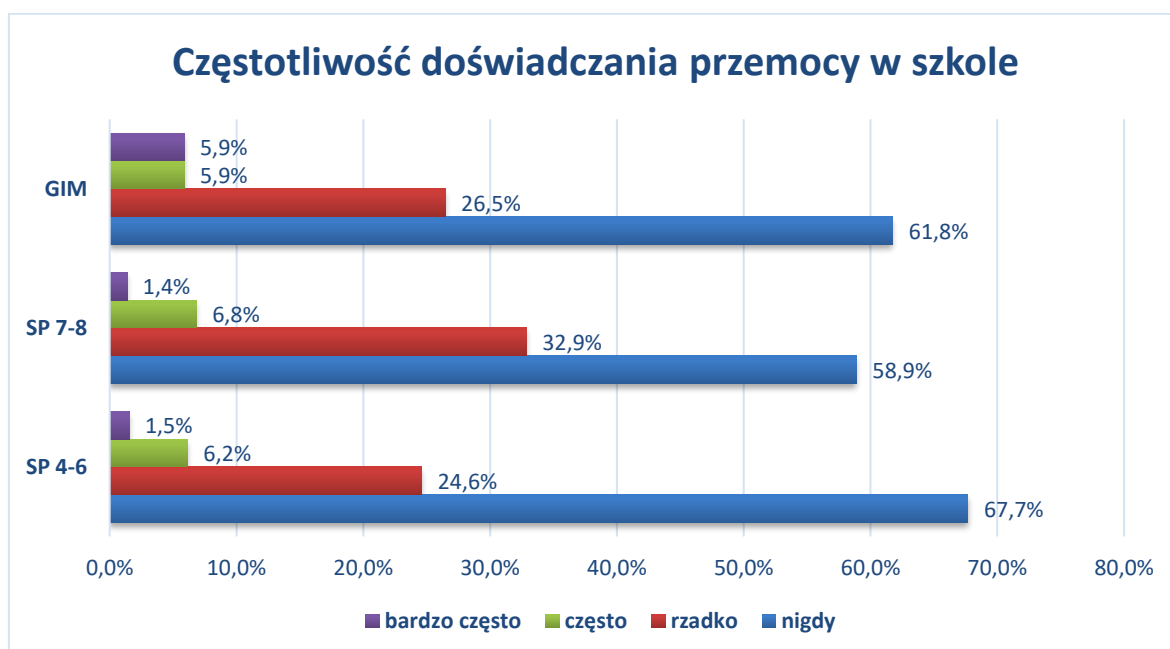
PRZEMOC W SZKOLE

Zjawisko przemocy w środowisku młodych ludzi staje się problemem coraz bardziej aktualnym i wymagającym podjęcia odpowiednich rozwiązań. Agresja ujawniająca się w szkole często ma swoje źródła w przemocy domowej, kiedy rodzice uczą swoje dzieci niewłaściwych wzorców reagowania i podejmowania kontaktów z innymi ludźmi. Przeprowadzone ankiety w gminie Zwierzyn pozwalają przyjrzeć się dokładniej nasileniu zjawiska agresji w środowisku szkolnym.

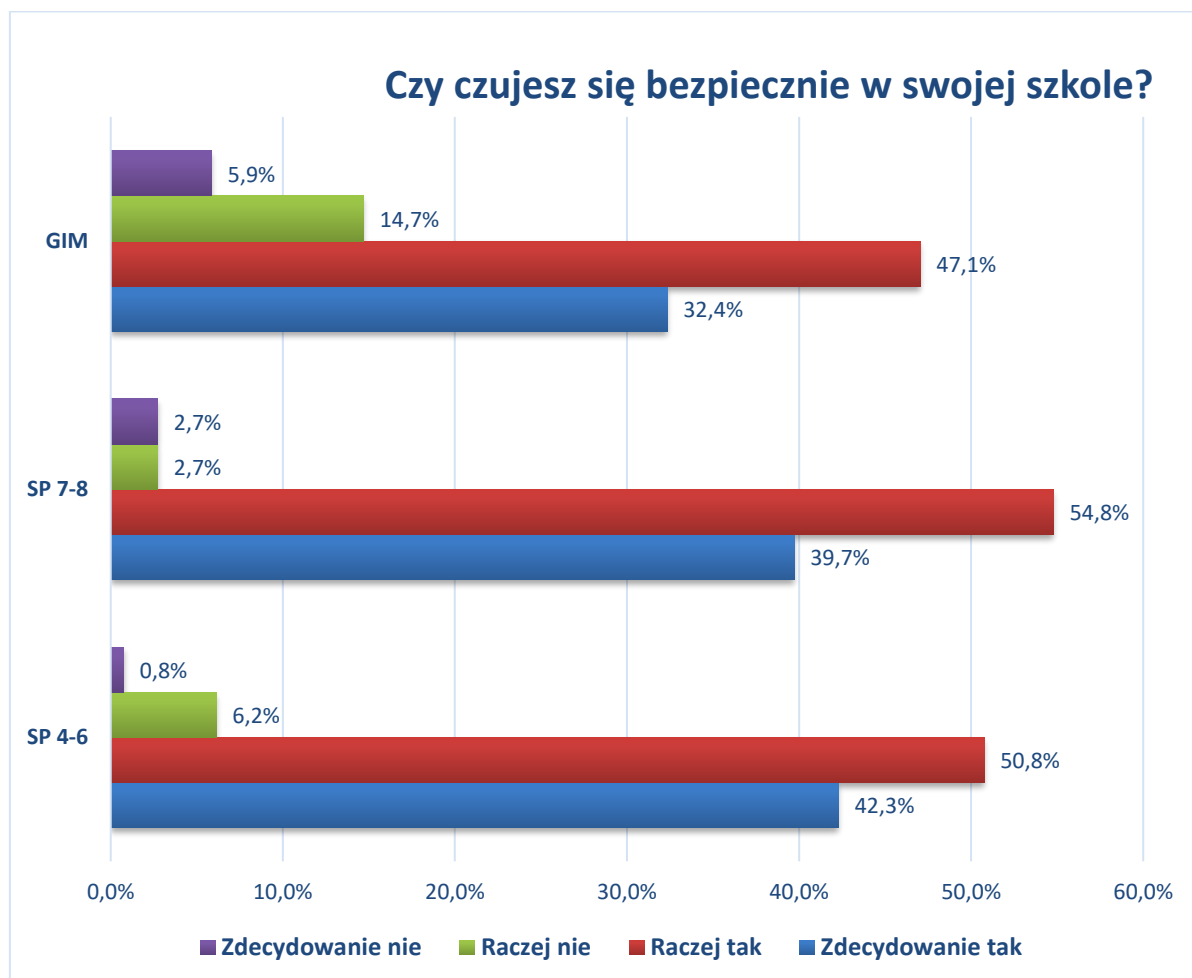
W ankiecie wytłumaczyliśmy uczniom, że przemoc może mieć formę fizyczną (np. bicie, popychanie) lub psychiczną (np. przezywanie, straszenie, wykluczanie z grupy). Zapytaliśmy ich, jak często doświadczają jakichkolwiek form przemocy.

Duża część badanych uczniów deklaruje, że nie jest ofiarą przemocy szkolnej (SP 4-6 - 68%; SP 7-8 - 59%; GIM - 62%) lub doświadczają jej rzadko (SP 4-6 - 25%; SP 7-8 - 33%; GIM - 26%).

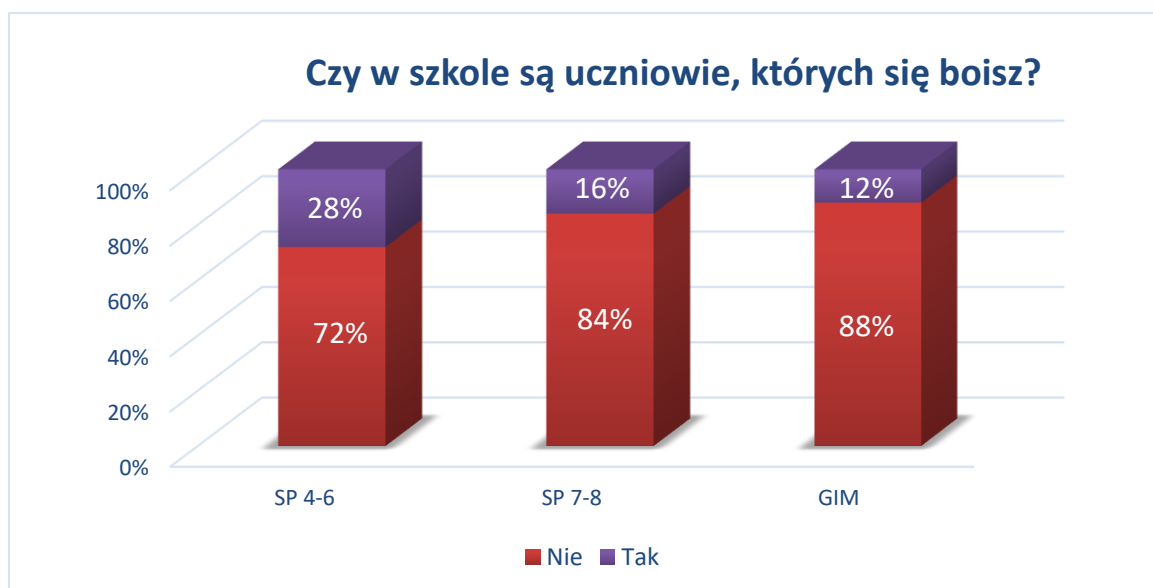
Relatywnie **niewielki odsetek uczniów (SP 4-6 - 8%; SP 7-8 - 8%; GIM - 12%)** przyznaje, że **często i bardzo często doświadczają w szkole przemocy w różnorodnych formach (fizycznej bądź psychicznej).**

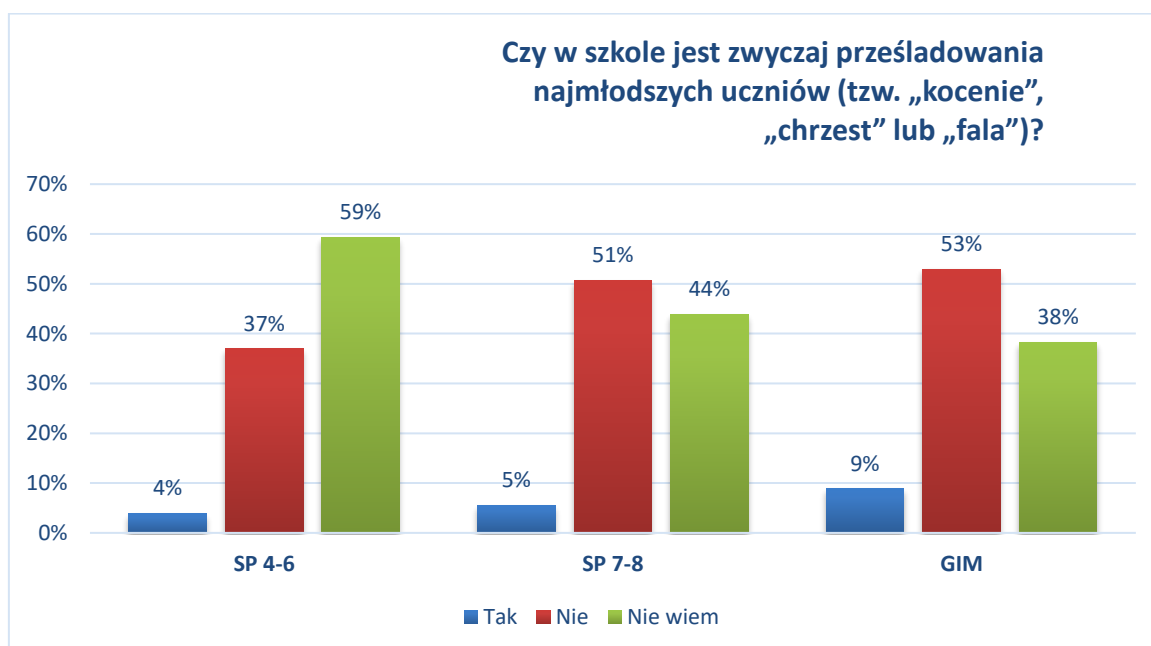
W następnym pytaniu nawiązaliśmy do poczucia bezpieczeństwa w szkole. Jak się okazało **większość uczniów czuje się w swojej szkole bezpiecznie** (SP 4-6 - 93%; SP 7-8 - 95%; GIM - 79%). **Niewielki odsetek uczniów szkół podstawowych zdecydowanie lub raczej nie czuje się w swojej szkole bezpiecznie** (SP 4-6 - 7%; SP 7-8 - 5%). **Alarmującym jest, iż w gimnazjum wynik ten wynosi już 21%.**

W następnym pytaniu uczniowie zostali poproszeni o wskazanie czy są w szkole uczniowie, których się obawiają. **28% uczniów klas młodszych i 16% uczniów klas starszych szkoły podstawowej, a także 12% gimnazjalistów przyznało, że niezupełnie czują się w swojej szkole bezpiecznie, ponieważ są uczniowie, których się boją.**

Z odpowiedzi udzielonych przez uczniów wynika, że **w szkołach obecny jest zwyczaj „chrztu” uczniów** – przyznaje to **4% uczniów SP 4-6, 5% uczniów SP 7-8 oraz 9% uczniów GIM.**

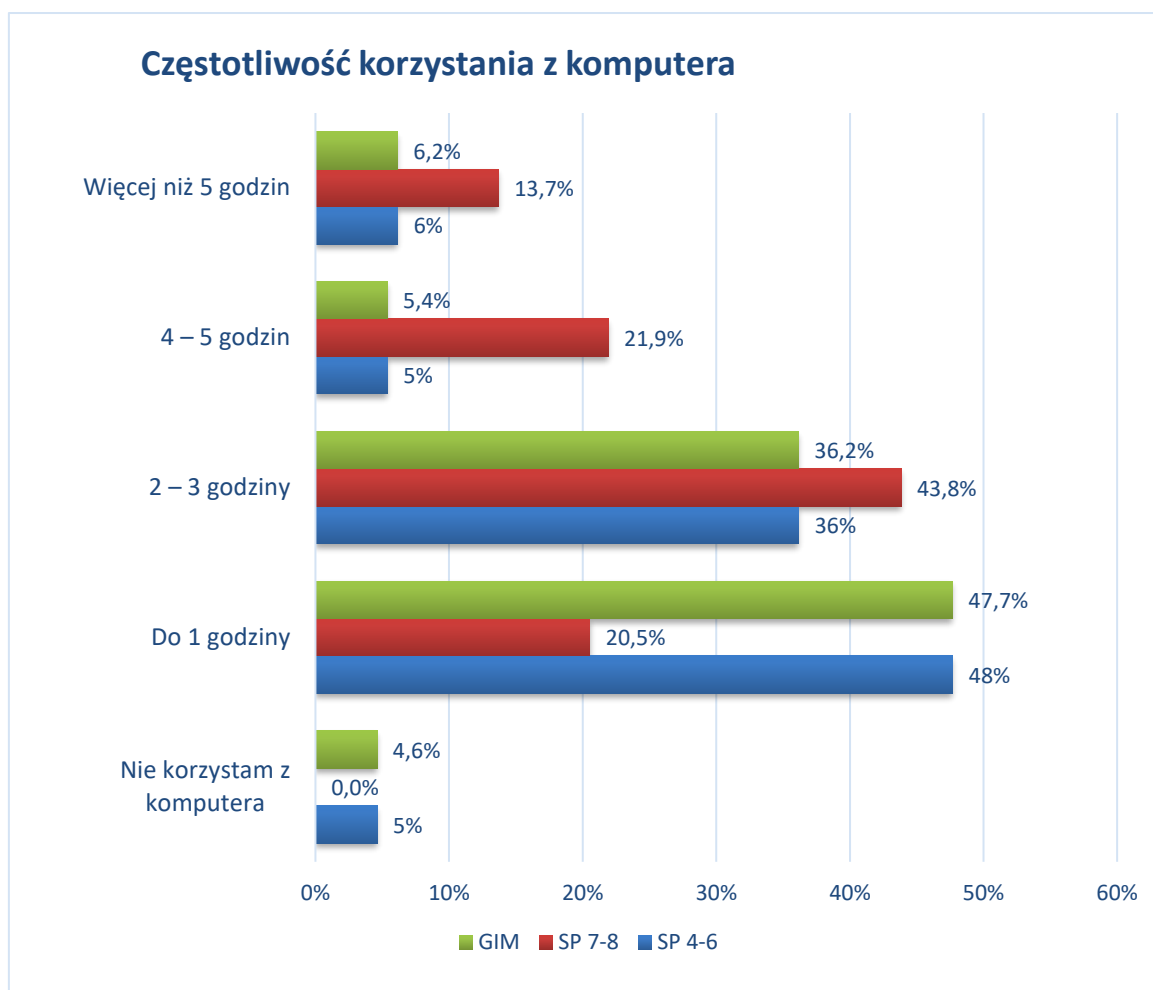

UZALEŻNIENIE OD INTERNETU I CYBERPRZEMOC

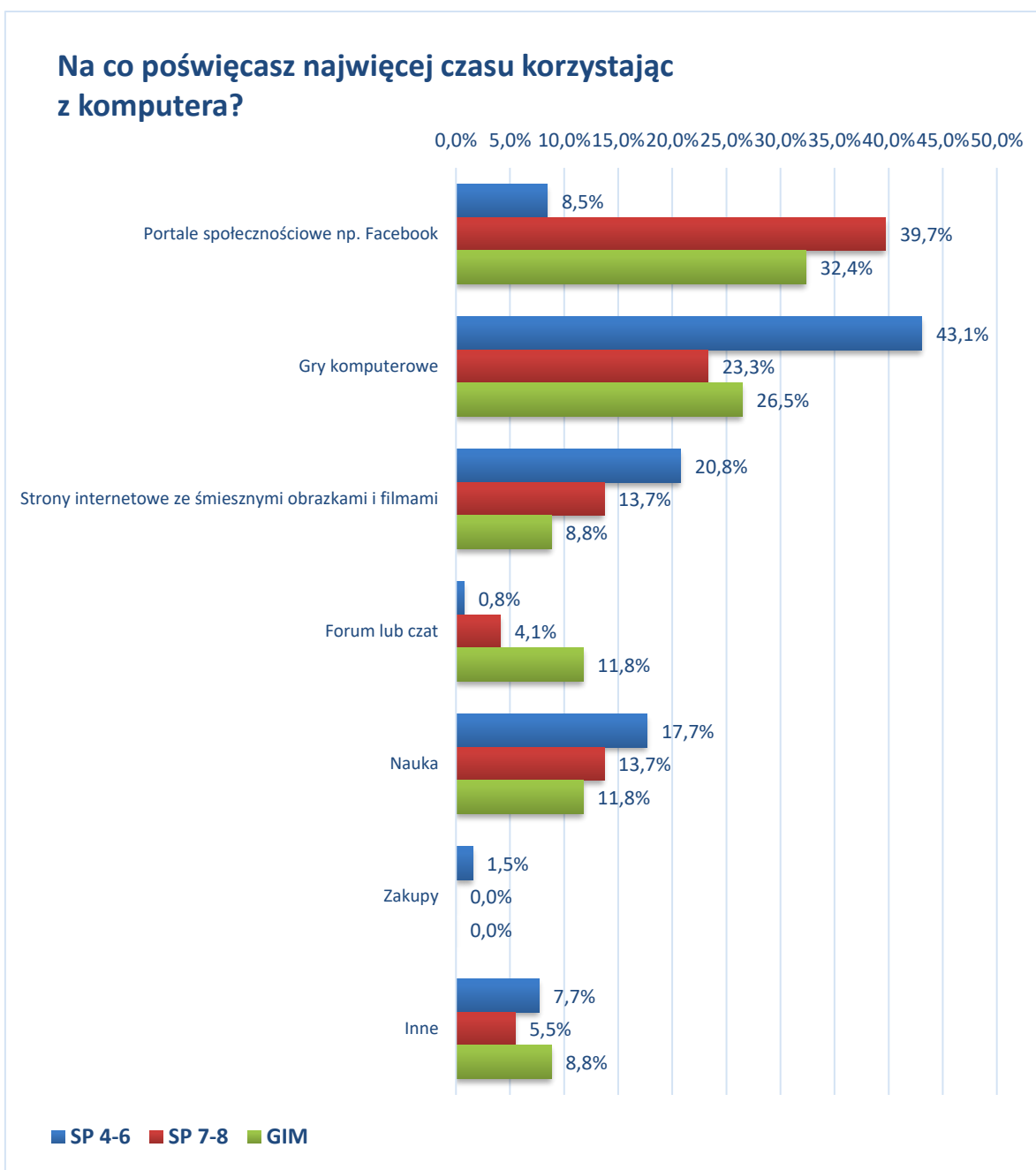
Nadmierne korzystanie z Internetu staje się dziś niezwykle poważnym problemem społecznym. Na ryzyko uzależnienia szczególnie narażone są dzieci i młodzież, dla których Internet jest nieodłącznym elementem ich codziennej aktywności, życia społecznego oraz rozrywki. Badania pokazują, że problem staje się coraz poważniejszy i wymaga szybkiej reakcji rodziców, opiekunów i pedagogów. W Polsce 23% badanych nastolatków (w wieku 11–16 lat) stwierdziło u siebie przynajmniej jeden z badanych symptomów nadużywania Internetu. Najczęściej występujący symptom to surfowanie po Internecie nawet wtedy, kiedy to specjalnie nie jest interesujące (38%) oraz zaniedbywanie rodziny, znajomych i nauki szkolnej (35%)¹³.

Wraz z wiekiem wzrasta liczba godzin dziennie przeznaczonych na korzystanie z komputera. Większość uczniów spędza przed komputerem od dwóch do trzech godzin dziennie (SP 4-6 - 36%; SP 7-8 - 44%; GIM – 41%). Część uczniów spędza przed komputerem więcej niż 5 godzin dziennie (SP 4-6 – 6%; SP 7-8 - 14%; GIM - 44%). W praktyce może to oznaczać, że po przyjściu ze szkoły korzystanie z komputera jest dla nich jedyną formą spędzania czasu.

¹³ L. Kirwil L., *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo – część 2. Częściowy raport z badań EU Kids Online II*, SWPS, Warszawa 2011.

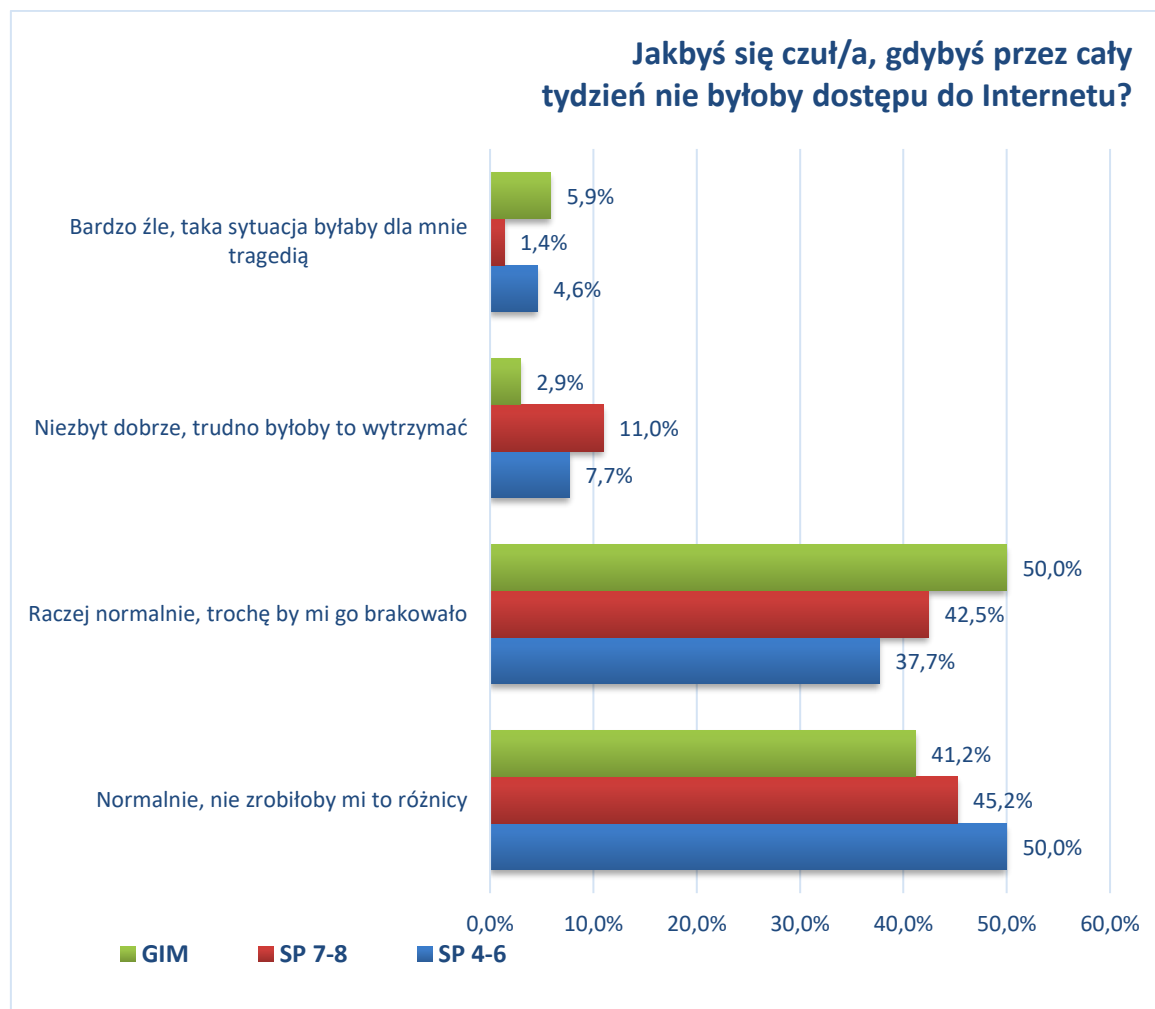

Zapytaliśmy uczniów, w jaki sposób najczęściej wykorzystują komputer, kiedy spędzają przy nim czas. **Najbardziej popularnymi formami okazują się być gry komputerowe** (SP 4-6 – 43%; SP 7-8 - 23%; GIM - 26%), **portale społecznościowe** (SP 4-6 - 8%; SP 7-8 - 40%; GIM - 32%), **strony internetowe ze śmiesznymi obrazkami i filmami** (SP 4-6 - 21%; SP 7-8 - 14%; GIM - 9%) i **nauka** (SP 4-6 - 18%; SP 7-8 - 14%; GIM - 12%).

Łącznie 88% uczniów klas 4-6 szkoły podstawowej, 88% uczniów klas 7-8 szkoły podstawowej oraz 91% młodzieży gimnazjalnej deklaruje, że brak dostępu do Internetu nie miałby dla nich znaczenia lub też wpływ ten byłby niewielki. Aczkolwiek, spora część uczniów także przyznaje, że odczułaby brak dostępu do Internetu (SP 4-6 – 12%; SP 7-8 – 12%; GIM – 9%). Jednocześnie relatywnie niewielka grupa uczniów stwierdziła, że korzystanie z komputera jest dla nich na tyle istotne, że brak takiej możliwości byłby dla nich tragedią (SP 4-6 – 5%; SP 7-8 – 1%; GIM – 6%).

Należy tutaj zaznaczyć, że dzieci i młodzież, tak samo jak dorośli, nie zawsze potrafią dokonać „uczciwej” samooceny swoich negatywnych przyzwyczajzeń czy nawyków, dlatego należy mieć na uwadze, że ten odsetek w rzeczywistości może być jeszcze wyższy.

Internet jako nieocenione narzędzie komunikacji, edukacji oraz rozrywki jest atrakcyjnym medium. Należy jednak pamiętać, że korzystanie z Internetu może wiązać się z występowaniem licznych zagrożeń: przestępstw internetowych, cyberbullyingu, stalkingu, sekstingu, szantażu, podszywania się, hatingu. W badaniu postanowiliśmy sprawdzić doświadczenia związane z cyberprzemocą. Wyniki badań wskazują, że uczniom w gminie Zwierzyn nie są obce wymienione poniżej doświadczenia.

15% uczniów SP 4-6; 23% uczniów klas SP 7-8 oraz 41% uczniów GIM doświadczyło w przestrzeni internetowej zjawiska hatingu, nazywanego potocznie

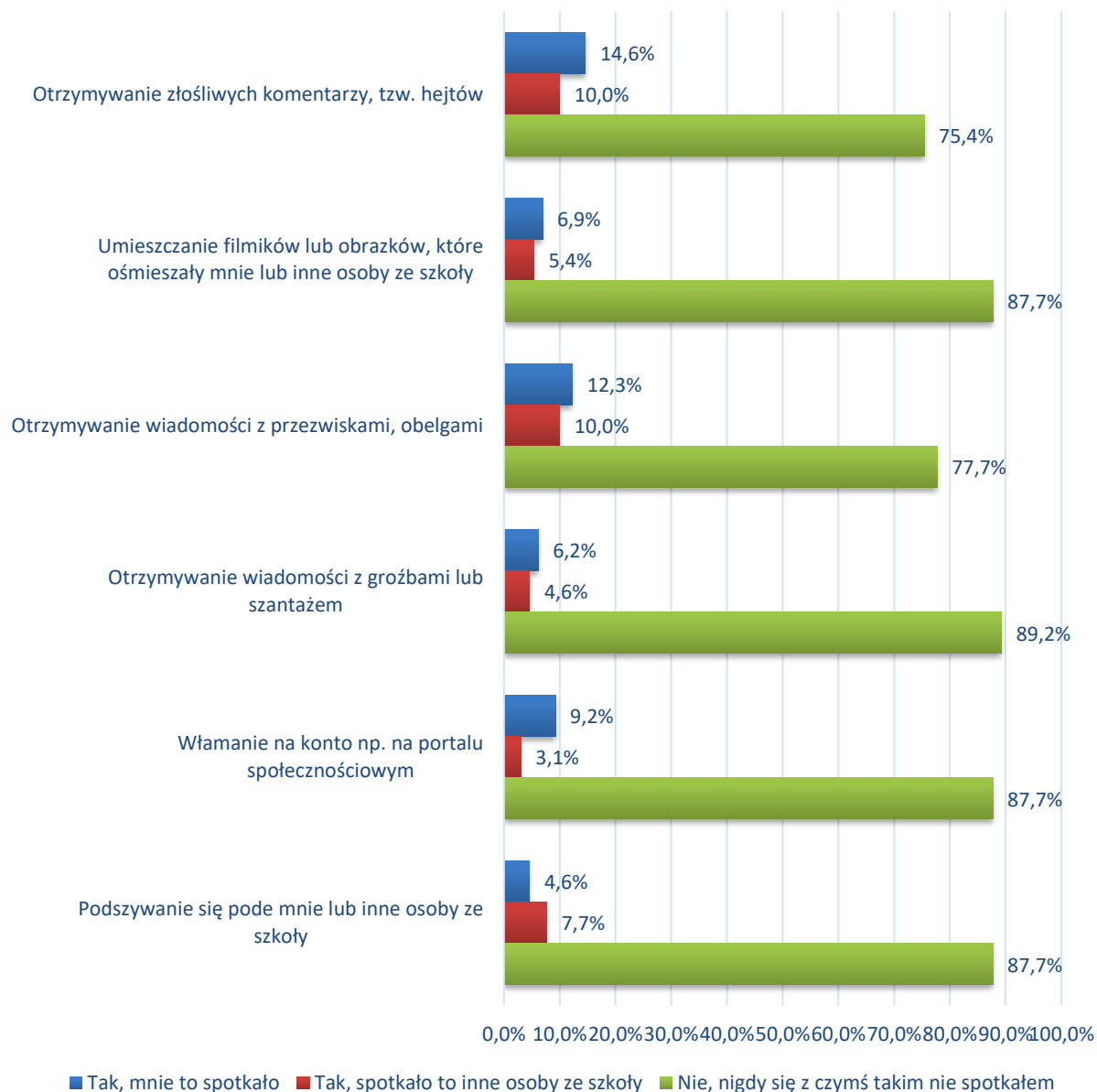
przez uczniów „hejtowaniem”. Polega ono na otrzymywaniu obraźliwych komentarzy atakujących bezpośrednio osobę. Komentarze takie są widoczne publicznie w serwisach społecznościowych i często występują w formie zmasowanej – jeden negatywny komentarz powoduje falę kolejnych. Dla dorastającej młodzieży doświadczenie hatingu może być niezwykle traumatyczne. Okres dojrzewania jest czasem, gdy środowisko rówieśnicze stanowi najmocniejszy punkt odniesienia. Odrzucenie, a wręcz nienawiść ze strony innych młodych osób może stanowić zagrożenie dla poczucia własnej wartości i rozwijającej się tożsamości.

Uczniowie dość często otrzymywali wiadomości z obelgami (SP 4-6 - 12%; SP 7-8- 33%; GIM - 47%) **oraz często padali też ofiarami włamania na konto** (SP 4-6 -9%; SP 7-8 - 22%; GIM - 24%).

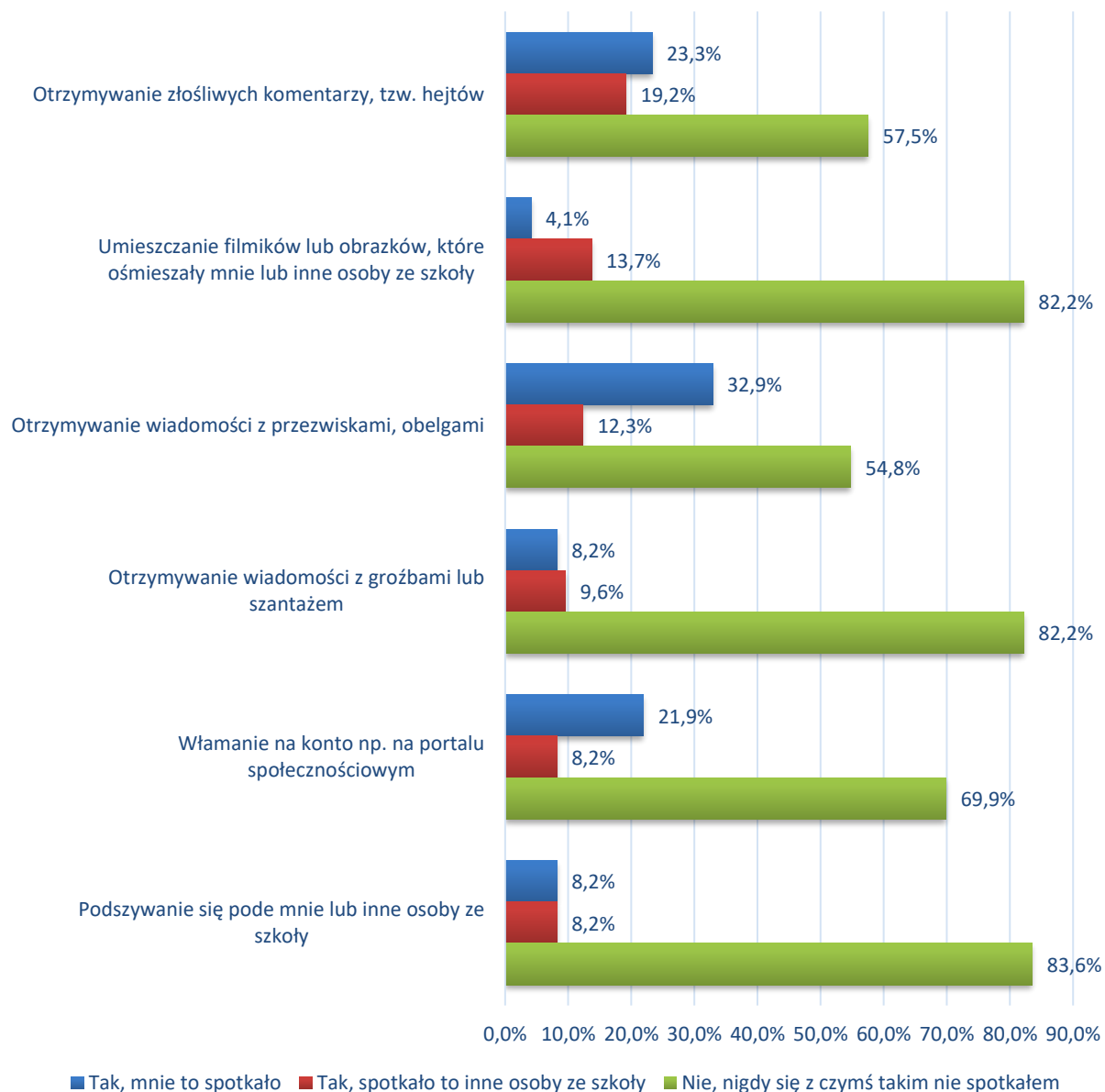
Starsi uczniowie otrzymywali również często wiadomości z groźbami lub szantażem (SP 4-6 - 6%; SP 7-8- 8%; GIM- 24%), **padali ofiarą podszywania się pod nich przez innych uczniów ze szkoły** (SP 4-6 - 5%; SP 7-8- 8%; GIM - 21%), **a także umieszczania treści w Internecie, które ich ośmieszały** (SP 4-6 -7%; SP 7-8- 4%; GIM - 24%).

Wskazuje to na konieczność szerokiej edukacji z zakresu bezpiecznego korzystania z Internetu: wspierania świadomości prawnej, umiejętności ochrony przez niebezpiecznymi sytuacjami, wiedzy dotyczącej ochrony własnych danych.

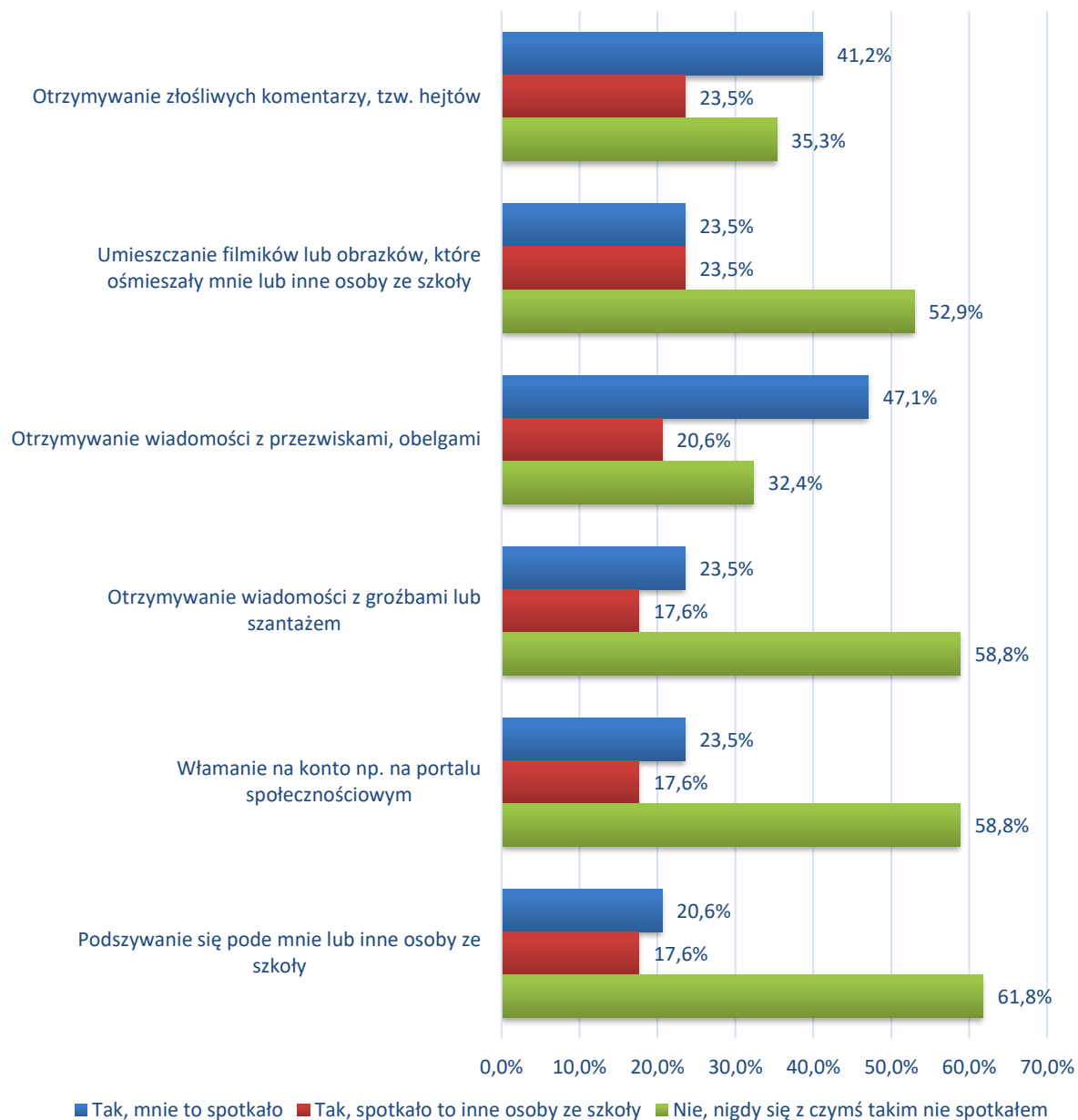
Styczność z cyberprzemocą: SP 4-6

Styczność z cyberprzemocą: SP 7-8

Styczność z cyberprzemocą - GIM

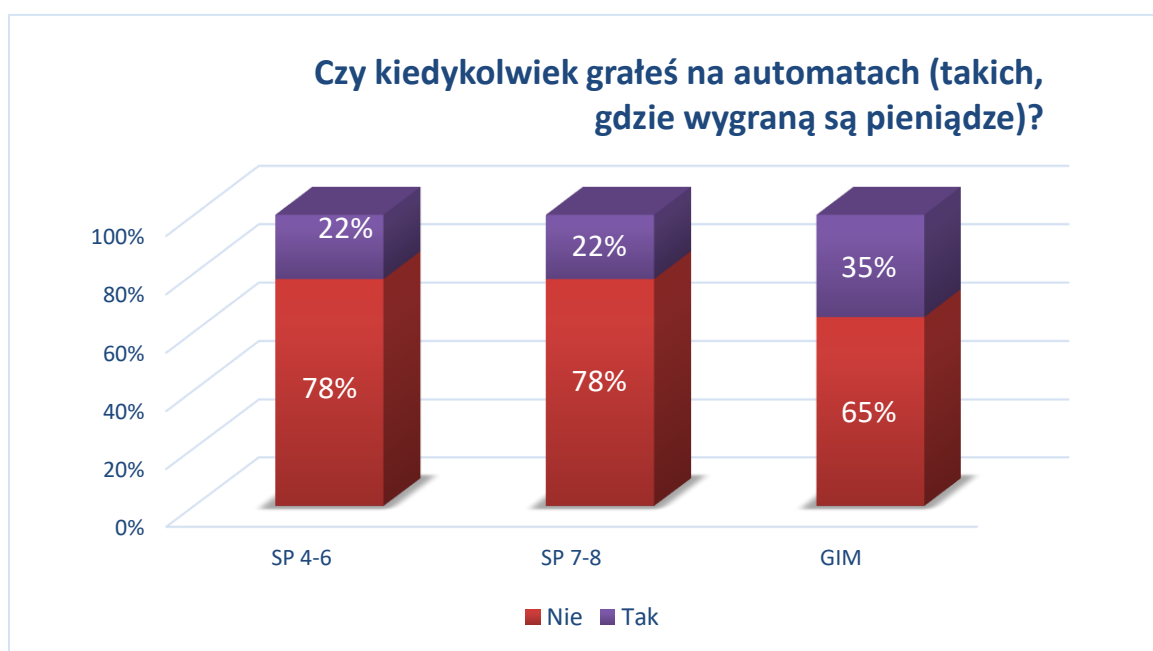

HAZARD

Prawie 5% młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej gra na automatach o niskich wygranych stanowi jedną z często praktykowanych form spędzania czasu wolnego (przynajmniej raz na tydzień lub prawie codziennie)¹⁴. Nastolatki w stopniu większym niż osoby dorosłe są podatne na patologiczny hazard, a zwłaszcza na negatywne skutki gier¹⁵. Faktem jest, że – szczególnie dla młodzieży – hazard w Internecie jest generalnie dużo łatwiej dostępny niż hazard tradycyjny, ze względu na mniejszą kontrolę wieku oraz możliwość grania o dużo niższe stawki¹⁶.

Poniższe wykresy ilustrują popularność gier hazardowych wśród młodych mieszkańców gminy Zwierzyn.

Większość uczniów nie korzystała nigdy z formy „rozrywki” jaką jest gra na automatach (SP 4-6 - 78%; SP 7-8 - 78%; GIM - 65%). Aczkolwiek, ogólny odsetek uczniów, którzy mieli kontakt z grą na automatach jest zauważalny.

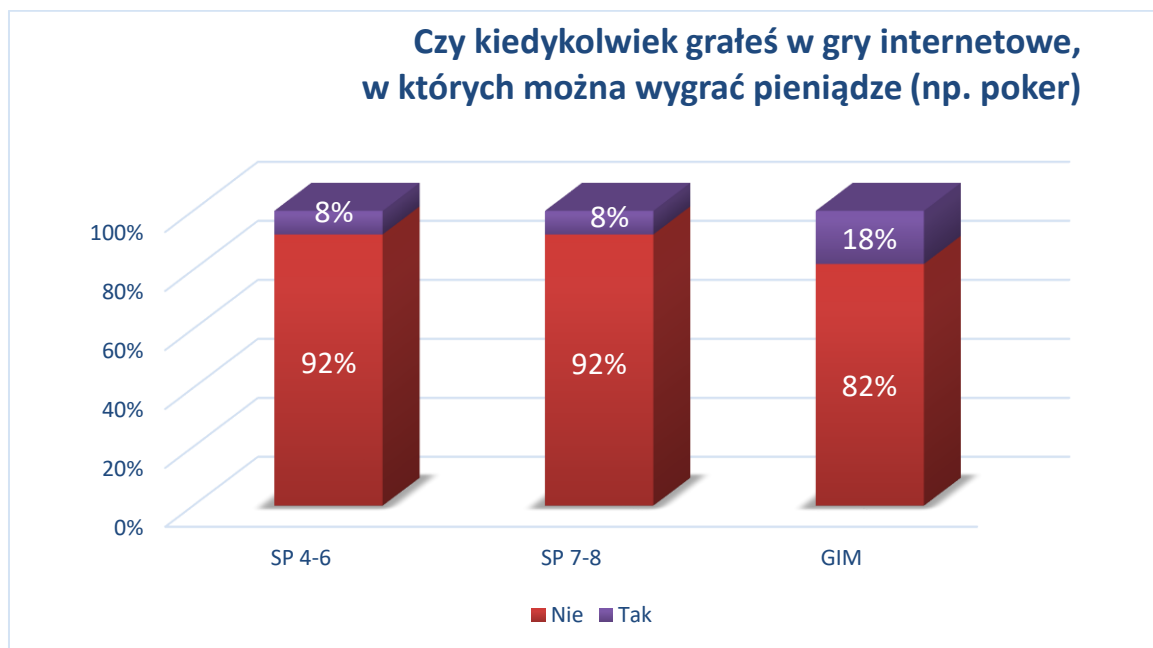

¹⁴ P. Sobierajski, J. Szczepkowski, *Postawy zdrowotne młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2011.

¹⁵ M. Griffiths M., *Gry i hazard. Uzależnienia dzieci w okresie dorastania*, GWP, Gdańsk 2004.

¹⁶ M. Griffiths M., *Gambling Addiction on the Internet*, w: Young K. S., Abreu N. de (ed.), *Internet Addiction. A Handbook and Guide to Evaluation and Treatment*, Hoboken: John Wiley and Sons.

W porównaniu do gier na automatach, internetowe gry „na pieniądze” są mniej popularne wśród dzieci i młodzieży z gminy Zwierzyn. 92% młodszych i 92% starszych uczniów szkoły podstawowej, a także 82% gimnazjalistów nie ma doświadczenia z taką formą rozrywki.

WYBRANE ZAGADNIENIA Z ESPAD-U. PORÓWNANIE WYNIKÓW BADANIA UCZNIÓW Z GMINY ZWIERZYN Z WYNIKAMI PRÓBY OGÓLNOPOLSKIEJ Z 2015 ROKU

METODOLOGIA

W niniejszym rozdziale zostanie przeprowadzone porównanie wyników badania przeprowadzonego w gminie Zwierzyn z wynikami badania ESPAD przeprowadzonego na próbie ogólnopolskiej.

Europejski Program Badań nad Używaniem Alkoholu i Środków Odurzających przez Młodzież Szkolną (*European School Survey Project on Alcohol and Drugs*, w skrócie ESPAD) to wieloletni europejski program badań ankietowych w szkołach. Badania prowadzone są co cztery lata według tych samych wystandardyzowanych technik. W Polsce przeprowadzane są na próbach losowych uczniów klas III gimnazjów i klas II szkół ponadgimnazjalnych (wg nowego systemu edukacji). Mają one na celu przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych. Badania ESPAD z 2015 roku objęło 3526 uczniów klas gimnazjum oraz 2770 uczniów szkoły ponadgimnazjalnej.

W badaniu zrealizowanym na potrzeby niniejszej diagnozy w roku 2018 zbadano wybrane zagadnienia zawarte w kwestionariuszu ESPAD. Badania w placówkach oświatowych przeprowadzono przy użyciu internetowego narzędzia CORIGO. Otrzymane w ten sposób wyniki porównano z wynikami ostatniego badania ogólnopolskiego ESPAD- u, przeprowadzonego w roku 2015. Porównania dokonywano w ramach tych samych grup wiekowych tj.:

- uczniowie klas 3. klas gimnazjalnych z gminy Zwierzyn i z próby ogólnopolskiej.

CEL BADANIA

Celem przeprowadzenia ankiety było głównie zbadanie zjawiska natężenia korzystania przez uczniów z substancji psychoaktywnych, w tym:

- napojów alkoholowych;
- papierosów;
- narkotyków, leków i substancji wziewnych,

a następnie porównania głównych wyników z wynikami próby ogólnopolskiej badania ESPAD 2015.

GRUPA BADANA

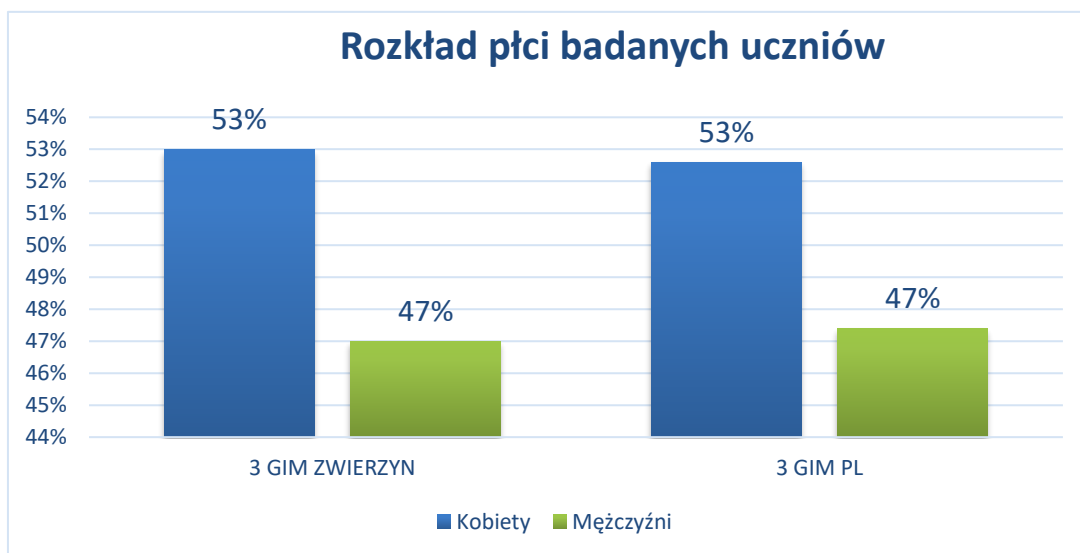
Badaniami objęto uczniów trzecich klas gimnazjalnych.

Liczebność grup badanych

3. klasy gimnazjalne

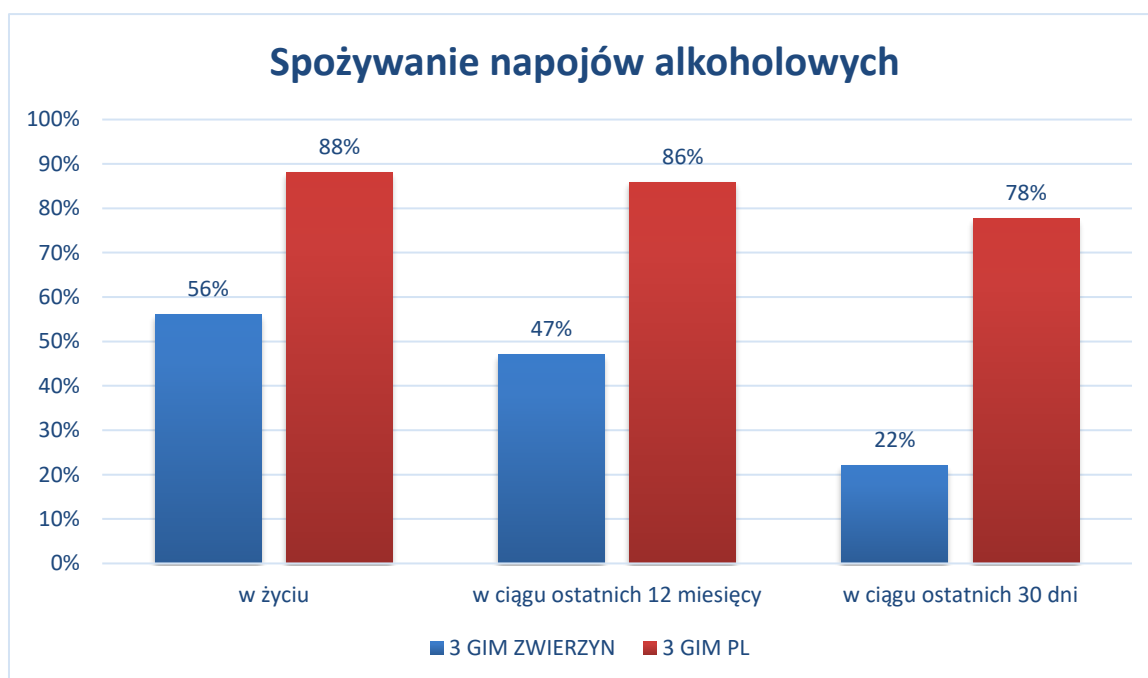
32

Poniższy wykres obrazuje rozkład płci osób badanych. Zawarto na nim rozkład płci osób badanych w ramach ESPAD-u oraz 3. klas gimnazjalnych (3 GIM PL).

WYNIKI

Spożywanie napojów alkoholowych wśród uczniów gminy Zwierzyn, zarówno kiedykolwiek w życiu, w ciągu ostatnich 12 miesięcy, jak i w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem, jest na dużo niższym poziomie w porównaniu z wynikami dla młodzieży ogólnopolskiej. **Uczniowie w gminie Zwierzyn sięgają po alkohol zdecydowanie rzadziej niż ich rówieśnicy na terenie Polski**, co wskazuje na pozytywny trend młodych ludzi wobec spożywania alkoholu.

W poniższej tabeli zawarto pełne wyniki badania uczniów szkół z gminy Zwierzyn z zakresu spożywania napojów alkoholowych.

Spożywanie napojów alkoholowych							
3 GIM ZWIERZYN							
	<i>Nie piłem</i>	<i>1-2 razy</i>	<i>3-5 razy</i>	<i>6-9 razy</i>	<i>10-19 razy</i>	<i>20-39 razy</i>	<i>40 razy lub więcej</i>
W życiu	44%	19%	6%	6%	19%	6%	0%
W ciągu ostatnich 12 miesięcy	53%	16%	6%	19%	6%	0%	0%
W ciągu ostatnich 30 dni	78%	19%	3%	0%	0%	0%	0%

Na czerwono zaznaczono odpowiedź najczęściej wybieraną przy danym twierdzeniu.

W tabeli znajdującej się na następnej stronie zawarto pełne wyniki badania uczniów szkół z gminy Zwierzyn z zakresu **spożycia poszczególnych rodzajów napojów alkoholowych** (podczas ostatniej okazji picia napojów alkoholowych).

Wielkość spożycia poszczególnych rodzajów napojów alkoholowych przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych wskazuje, iż **uczniowie klas trzecich gimnazjum w gminie Zwierzyn najczęściej spożywają 1-2 typowe butelki lub puszki piwa** (powyżej 0,5 do 1 litra) - **9%**, **mniej, niż jeden kieliszek wina (13%) oraz 3-5 kieliszków wódki (16%)**. Zazwyczaj jednak uczniowie przyznają, że nie piją w ogóle (piwa - 53%; wina - 63%; wódki - 63%) lub nie pili podczas ostatniej okazji picia (piwa - 28%; wina - 19%; wódki - 3%).

Wielkość spożycia poszczególnych rodzajów napojów alkoholowych przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych

PIWO	
	3 GIM ZWIERZYN
<i>Nigdy nie piję piwa</i>	53,1%
<i>Ostatnim razem nie piłem(am) piwa</i>	28,1%
<i>Mniej niż jedną zwykłą butelkę lub puszkę (poniżej 0,5 litra)</i>	6,3%
<i>1-2 typowe butelki lub puszki (powyżej 0,5 do 1 litra)</i>	9,4%
<i>3-4 typowe butelki lub puszki (powyżej 1 litra do 2 litrów)</i>	3,1%
<i>5 lub więcej typowych butelek lub puszek (powyżej 2 litrów)</i>	0,0%
WINO	
	3 GIM ZWIERZYN
<i>Nigdy nie piję wina</i>	62,5%
<i>Ostatnim razem nie piłem(am) wina</i>	18,8%
<i>Mniej niż jeden kieliszek (poniżej 100 gram)</i>	12,5%
<i>1-2 kieliszki (powyżej 100 gram do 200 gram)</i>	3,1%
<i>Pół butelki (ok. 370 gram)</i>	0,0%
<i>Butelkę lub więcej (750 gram lub więcej)</i>	3,1%
WÓDKA	
	3 GIM ZWIERZYN
<i>Nigdy nie piję wódki</i>	62,5%
<i>Ostatnim razem nie piłem(am) wódki</i>	3,1%
<i>Mniej niż jeden kieliszek (poniżej 50 gram)</i>	6,3%
<i>1-2 kieliszki (powyżej 50 gram do 100 gram)</i>	0,0%
<i>3-5 kieliszków (powyżej 100 gram do 250 gram)</i>	15,6%
<i>6 kieliszków lub więcej (300 gram lub więcej)</i>	12,5%

Na czerwono zaznaczono odpowiedź najczęściej wybieraną przy danym twierdzeniu.

Poniższe wartości odzwierciedlają strukturę odpowiedzi uczniów na pytanie: „**Na ile jest prawdopodobne, że każda z poniższych możliwości mogłaby się zdarzyć Tobie osobiście, jeśli napijesz się alkoholu?**” Oczekiwania uczniów gminy Zwierzyn wobec alkoholu różnią się w porównaniu do próby ogólnopolskiej.

Uczniowie 3 GIM Zwierzyn, w porównaniu do uczniów 3 GIM PL, zgłaszali:

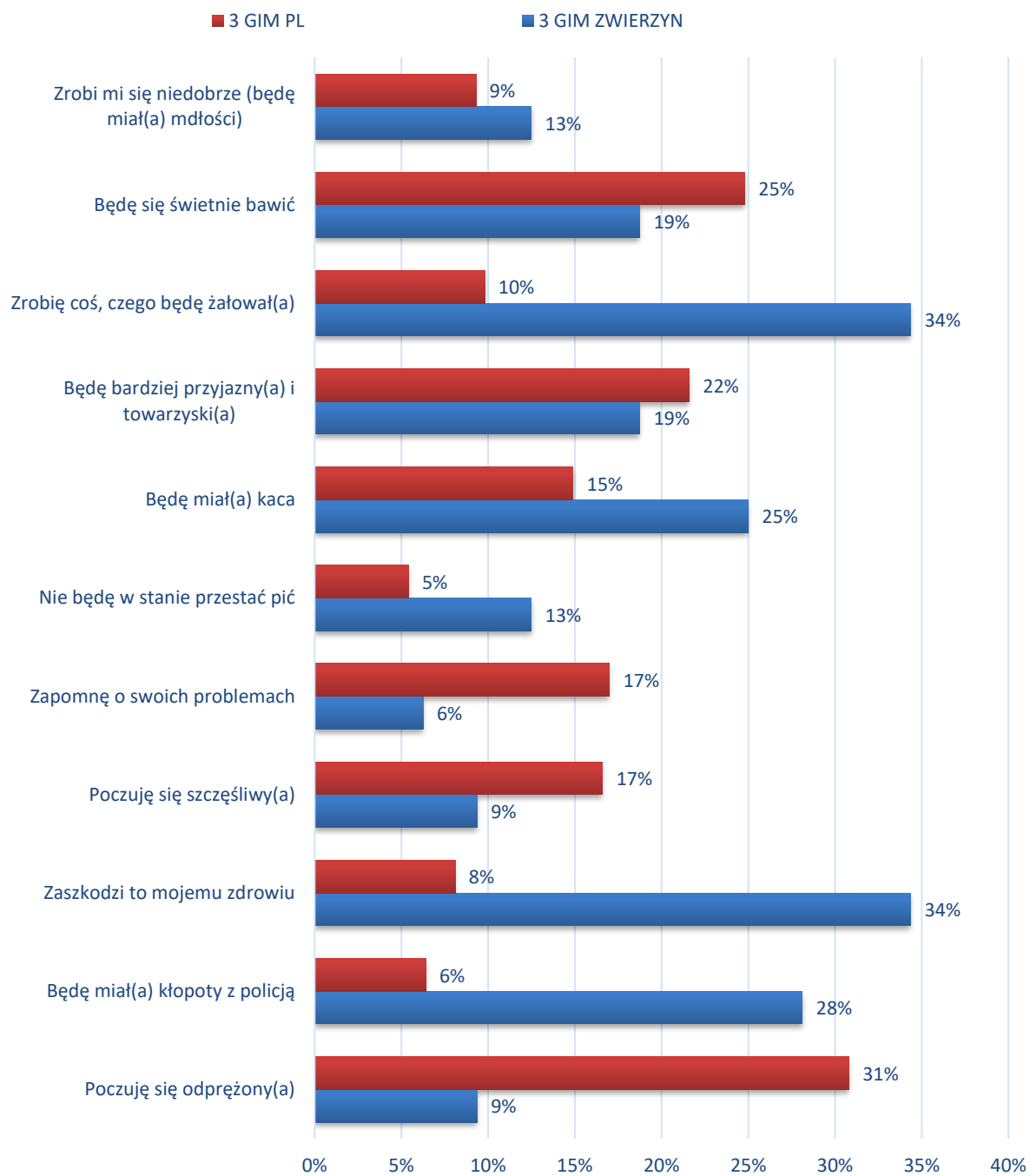
- **częściej:**

- obawy kłopotów z policją (o 22%);
- zaszkodzenie swojemu zdrowiu (o 26%);
- obawy, że nie będą mogli przestać pić (o 7%);
- obawy przed kacem (o 10%);
- zrobienie czegoś, czego będą żałowali (o 25%);
- obawy przed mdłościami (o 3%).

- **rzadziej:**

- poczucie odprężenia (o 21%);
- poczucie bycia szczęśliwym (o 7%);
- zapominanie o swoich problemach (o 11%);
- bycie bardziej przyjaznym i towarzyskim (o 3%);
- przekonanie o świetnej zabawie (6%);

Picie napojów alkoholowych odpowiedź: "bardzo prawdopodobne"

W tabeli zawarto pełne wyniki badania uczniów szkół gminy Zwierzyn oraz próby ogólnopolskiej z zakresu **oczekiwań wobec alkoholu**.

Uczniowie 3GIM Zwierzyn najczęściej nie są pewni lub przekonani o tym, że napicie się alkoholu pomoże im poczuć się szczęśliwymi lub sprawi, że będą się świetnie bawić. Uważają również, że jest mało prawdopodobne, że z powodu picia alkoholu zapomną o swoich problemach lub nie będą mogli przestać pić. Bardziej prawdopodobne wydaje im się, iż alkohol zaszkodzi ich zdrowiu, lub sprawi, że zrobią coś, czego będą żałować. Uczniowie mają natomiast podzielone, skrajne opinie na temat prawdopodobieństwa takich skutków spożywania alkoholu, jak: poczucie odprężenia, kłopoty z policją, bycie przyjaznym i towarzyskim oraz posiadanie kaca lub mdłości.

Oczekiwania wobec alkoholu		
1. Poczuję się odprężony(a)		
	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	9,4%	31%
Prawdopodobne	31,3%	40%
Nie wiadomo	12,5%	18%
Mało prawdopodobne	9,4%	7%
Zupełnie nieprawdopodobne	37,5%	5%
2. Będę miał kłopoty z policją		
	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	28,1%	6%
Prawdopodobne	3,1%	11%
Nie wiadomo	21,9%	30%
Mało prawdopodobne	21,9%	26%
Zupełnie nieprawdopodobne	25,0%	27%
3. Zaszkozi to mojemu zdrowiu		

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	34,4%	8%
Prawdopodobne	12,5%	20%
Nie wiadomo	12,5%	35%
Mało prawdopodobne	15,6%	27%
Zupełnie nieprawdopodobne	25,0%	10%
4. Poczuję się szczęśliwy(a)		

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	9,4%	17%
Prawdopodobne	21,9%	35%
Nie wiadomo	31,3%	31%
Mało prawdopodobne	12,5%	11%
Zupełnie nieprawdopodobne	25,0%	6%
5. Zapomnę o swoich problemach		

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	6,3%	17%
Prawdopodobne	15,6%	34%
Nie wiadomo	21,9%	26%
Mało prawdopodobne	15,6%	14%
Zupełnie nieprawdopodobne	40,6%	8%
6. Nie będę w stanie przestać pić		

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	12,5%	5%
Prawdopodobne	9,4%	8%
Nie wiadomo	21,9%	24%
Mało prawdopodobne	9,4%	27%
Zupełnie nieprawdopodobne	46,9%	36%

7. Będę miał(a) kaca

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	25,0%	15%
Prawdopodobne	21,9%	28%
Nie wiadomo	18,8%	28%
Mało prawdopodobne	9,4%	19%
Zupełnie nieprawdopodobne	25,0%	11%

8. Będę bardziej przyjazny(a) i towarzyski(a)

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	18,8%	22%
Prawdopodobne	25,0%	40%
Nie wiadomo	21,9%	25%
Mało prawdopodobne	9,4%	7%
Zupełnie nieprawdopodobne	25,0%	6%

9. Zrobię coś, czego będę żałował(a)

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	34,4%	10%
Prawdopodobne	6,3%	19%
Nie wiadomo	25,0%	33%
Mało prawdopodobne	9,4%	23%
Zupełnie nieprawdopodobne	25,0%	16%

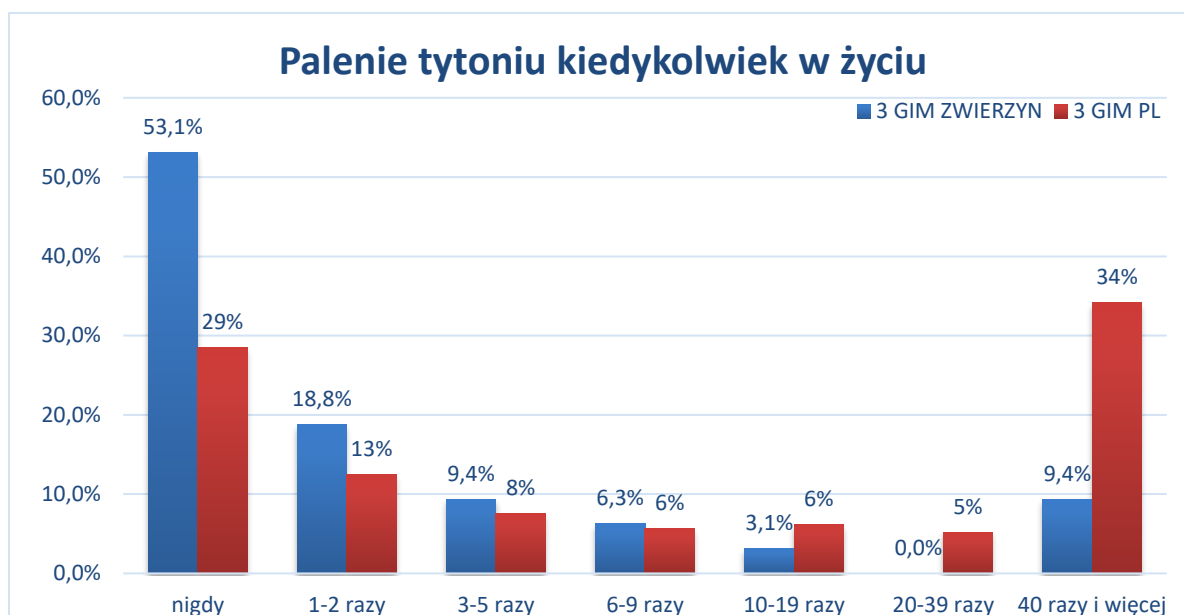
10. Będę się świetnie bawić

	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	18,8%	25%
Prawdopodobne	25,0%	40%
Nie wiadomo	31,3%	26%
Mało prawdopodobne	3,1%	5%

Zupełnie nieprawdopodobne	21,9%	5%
11. Zrobi mi się niedobrze (będę miał(a) mdłości)		
	3 GIM Zwierzyn	3 GIM PL
Bardzo prawdopodobne	12,5%	9%
Prawdopodobne	25,0%	21%
Nie wiadomo	18,8%	35%
Mało prawdopodobne	18,8%	22%
Zupełnie nieprawdopodobne	25,0%	13%

Kolejna poddana badaniu kwestia dotyczyła deklaracji uczniów na temat palenia przez nich papierosów. **Większość uczniów gminy Zwierzyn deklaruje, że nigdy nie paliła (3 GIM ZWIERZYN- 53%), jest to o 24% mniej w porównaniu do uczniów z próby ogólnopolskiej (3 GIM PL - 29%).** Rozkład pozostałych odpowiedzi również wskazuje na to, iż uczniowie z gminy Zwierzyn z reguły palą rzadziej i mniej niż młodzież z próby ogólnopolskiej.

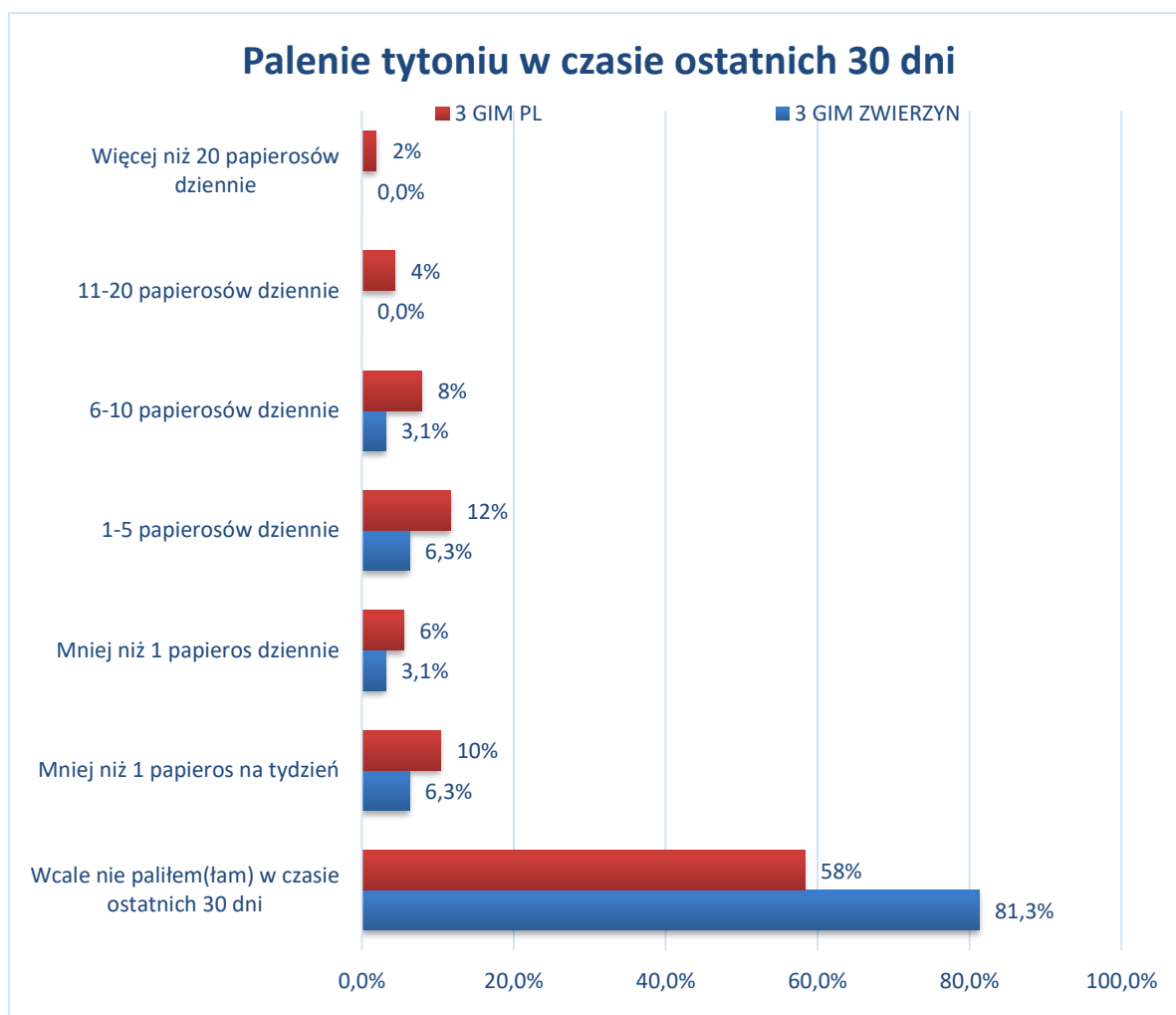
- **1 – 2 razy:** 3 GIM Zwierzyn o 6% rzadziej (3 GIM Zwierzyn - 19%; 3 GIM PL – 13%);
- **3 – 5 razy:** 3 GIM Zwierzyn o 1% częściej (3 GIM Zwierzyn- 9%; 3 GIM PL – 8%);
- **6 – 9 razy:** 3 GIM Zwierzyn tak samo często (3 GIM Zwierzyn - 6%; 3 GIM PL – 6%);
- **10 – 19 razy:** 3 GIM Zwierzyn o 3% rzadziej (3 GIM Zwierzyn - 3%; 3 GIM PL – 6%);
- **20 – 39 razy:** 3 GIM Zwierzyn o 5% rzadziej (3 GIM Zwierzyn - 0%; 3 GIM PL – 5%);
- **40 razy i więcej:** 3 GIM Zwierzyn o 25% rzadziej (3 GIM Zwierzyn - 9%; 3 GIM PL – 34%);

Podobne różnice ujawniają **deklaracje uczniów związane z paleniem papierosów w ciągu miesiąca przed badaniem**. Uczniowie z gminy Zwierzyn w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem palili rzadziej i mniej w porównaniu do swoich rówieśników z terenu całej Polski.

Struktura odpowiedzi uczniów:

- **wcale nie paliłem(łam) w czasie ostatnich 30 dni:** 3 GIM Zwierzyn o 23% częściej (3 GIM Zwierzyn – 81%; 3 GIM PL – 58%);
- **mniej niż 1 papieros na tydzień:** 3 GIM Zwierzyn o 4% rzadziej (3 GIM Zwierzyn – 6%; 3 GIM PL – 10%);
- **mniej niż 1 papieros dziennie:** 3 GIM Zwierzyn o 2% rzadziej (3 GIM Zwierzyn – 3%; 3 GIM PL – 6%);
- **1 – 5 papierosów dziennie:** 3 GIM Zwierzyn o 6% rzadziej (3 GIM Zwierzyn – 6%; 3 GIM PL – 12%);
- **6 – 10 papierosów dziennie:** 3 GIM Zwierzyn o 5% rzadziej (3 GIM Zwierzyn – 3%; 3 GIM PL – 8%);

Wśród **gimnazjalistów, w badaniu ogólnopolskim**, najpopularniejszą substancją psychoaktywną, jeśli chodzi o użycie **choć raz w życiu**, okazała się **marihuana i haszysz (43%)**. Z kolei uczniowie **3 GIM Zwierzyn** deklarują, iż nigdy nie próbowało żadnych z wymienionych substancji.

Wśród **gimnazjalistów, w badaniu ogólnopolskim**, najpopularniejszą substancją psychoaktywną, jeśli chodzi o użycie **w czasie ostatnich 12 miesięcy** nadal są **marihuana i haszysz (26%)**. Z kolei wśród uczniów **3 GIM Zwierzyn** wartość **6%** uzyskały **leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza**.

Wśród **gimnazjalistów, w badaniu ogólnopolskim**, najpopularniejszą substancją psychoaktywną, jeśli chodzi o użycie **w czasie ostatnich 30 dni** nadal są **marihuana i**

haszysz (15%). Z kolei wśród uczniów **3 GIM Zwierzyn** na pierwszym miejscu nadal plasują się **leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza (6%).**

W poniższych tabelach zawarto pełne wyniki badania uczniów szkół z gminy Zwierzyn z zakresu użycia środków psychoaktywnych.

Wyniki z zakresu **użycia marihuany i haszyszu wśród uczniów 3 GIM Zwierzyn** wskazują, że pomimo, iż większość uczniów deklaruje nie używanie tych środków, ta część, która je zażywa robiła to najczęściej **3-5 razy w ogóle w swoim życiu (3%) i w ciągu ostatnich 12 miesięcy (3%).** Pozostała część uczniów deklaruje, iż nigdy nie używała marihuany i haszyszu.

Uczniowie w gminie Zwierzyn w większości nie używali substancji wziewnych (kleju, aerozoli itp.), zarówno w ogóle w życiu, jak i w ciągu ostatnich 12 miesięcy i 30 dni przed badaniem. Jednakże warto zauważyć, iż ci z uczniów 3 GIM, którzy deklarowali używanie tych substancji najczęściej robili to jednorazowo lub kilkakrotnie.

Użycie marihuany lub haszyszu							
3 GIM Zwierzyn							
	<i>Nie używałem</i>	<i>1-2 razy</i>	<i>3-5 razy</i>	<i>6-9 razy</i>	<i>10-19 razy</i>	<i>20-39 razy</i>	<i>40 razy lub więcej</i>
W życiu	97%	0%	3%	0%	0%	0%	0%
W ciągu ostatnich 12 miesięcy	97%	0%	3%	0%	0%	0%	0%
W ciągu ostatnich 30 dni	100%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Na czerwono zaznaczono odpowiedź najczęściej wybieraną przy danym twierdzeniu.

Użycie substancji wziewnych (kleju, aerozoli itp.)							
3 GIM Zwierzyn							
	<i>Nie używałem</i>	<i>1-2 razy</i>	<i>3-5 razy</i>	<i>6-9 razy</i>	<i>10-19 razy</i>	<i>20-39 razy</i>	<i>40 razy lub więcej</i>

W życiu	84%	9%	3%	3%	0%	0%	0%
W ciągu ostatnich 12 miesięcy	91%	6%	3%	0%	0%	0%	0%
W ciągu ostatnich 30 dni	97%	3%	0%	0%	0%	0%	0%

Na czerwono zaznaczono odpowiedź najczęściej wybieraną przy danym twierdzeniu

W przypadku używania pozostałych substancji psychoaktywnych, uczniowie 3 GIM Zwierzyn, najczęściej deklarowali, że nigdy nie używali podanych substancji.

Wśród uczniów 3 GIM, którzy używali substancji psychoaktywnych, były to jedynie leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza, zażywane "w czasie ostatnich 30 dni" (6%) i "w czasie ostatnich 12 miesięcy" (6%).

Użycie pozostałych substancji psychoaktywnych
(pytanie wielokrotnego wyboru)

Zwierzyn	3 GIM			
	<i>Nie, nigdy</i>	<i>Tak, w czasie ostatnich 30 dni</i>	<i>Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy</i>	<i>Tak, kiedykolwiek w życiu</i>
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	88%	6%	6%	0%
Amfetamina	100%	0%	0%	0%
LSD lub inne halucynogeny	100%	0%	0%	0%
Crack	100%	0%	0%	0%
Kokaina	100%	0%	0%	0%
Heroina	100%	0%	0%	0%
Ecstasy	100%	0%	0%	0%
Grzyby halucynogenne	100%	0%	0%	0%
GHB	100%	0%	0%	0%
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	100%	0%	0%	0%
Alkohol razem z tabletkami	100%	0%	0%	0%
Alkohol razem z marihuaną	100%	0%	0%	0%

Sterydy anaboliczne	100%	0%	0%	0%
Polska heroina, tzw. „kompot”	100%	0%	0%	0%

Pierwszą i, jak wspomniano wyżej - jedyną substancję psychoaktywną, jakiej użyli uczniowie w gminie Zwierzyn były leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza (3%).

Uczniowie zapytani o **źródło pozyskania substancji psychoaktywnej,** odpowiedzieli, że dostali ją od jednego z rodziców (3%).

Natomiast, na pytanie o **powód pierwszego użycia** uczniowie 3 GIM Zwierzyn odpowiedzieli, że „musieli”.

Pierwsza użyta substancja psychoaktywna

	3 GIM Zwierzyn
<i>Nigdy nie spróbowałem(am) żadnej z niżej wymienionych substancji</i>	97%
<i>Leki uspokajające lub nasenne bez zalecenia lekarza</i>	3%
<i>Marihuana lub haszysz</i>	0%
<i>LSD</i>	0%
<i>Amfetamina</i>	0%
<i>Crack</i>	0%
<i>Kokaina</i>	0%
<i>Heroina</i>	0%
<i>Ecstasy</i>	0%
<i>Grzyby halucynogenne</i>	0%
<i>GHB</i>	0%
<i>Polska heroina, czyli tzw. „kompot”</i>	0%
<i>Spróbowałem(am) jakiegoś środka odurzającego, ale nie wiem, co to był za środek</i>	0%

Źródło pozyskania substancji psychoaktywnej podczas pierwszego użycia

	3 GIM Zwierzyn
<i>Nigdy nie używałem(am) żadnej z poprzednio wymienionych substancji</i>	97%
<i>Dostałem(am) od starszego brata lub siostry</i>	0%
<i>Dostałem(am) od starszego kolegi/koleżanki</i>	0%
<i>Dostałem(am) od kolegi/koleżanki w moim wieku lub młodszych ode mnie"</i>	0%
<i>Dostałem(am) od kogoś, kogo znałem(am) ze słyszenia, ale nie osobiście"</i>	0%
<i>Dostałem(am) od obcej osoby</i>	0%
<i>Braliśmy to wspólnie, w grupie przyjaciół</i>	0%
<i>Kupiłem od kolegi</i>	0%
<i>Kupiłem od obcej osoby</i>	0%
<i>Dostałem od jednego z rodziców</i>	3%
<i>Wziąłem z domu, bez pozwolenia rodziców</i>	0%
<i>Żadne z powyższych</i>	

**Powód pierwszego użycia substancji psychoaktywnej
(pytanie wielokrotnego wyboru)**

	3 GIM Zwierzyn
<i>Nigdy nie używałem(am) żadnej z poprzednio wymienionych substancji</i>	97%
<i>Chciałem(am) się czuć na „haju”</i>	0%
<i>Nie chciałem(am) odstawać od grupy</i>	0%
<i>Nie miałem(am) nic do roboty</i>	0%
<i>Byłem(am) ciekawy</i>	0%
<i>Chciałem(am) zapomnieć o swoich problemach</i>	0%
<i>Inny powód</i>	3%
<i>Nie pamiętam powodu</i>	0%

ODDZIAŁYWANIA PROFILAKTYCZNE WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY – REKOMENDACJE OPARTE NA MODELU PROFILAKTYKI POZYTYWNEJ

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) podaje, że aż 50% zaburzeń zdrowia psychicznego prowadzących do nadużywania substancji psychoaktywnych, agresji i przemocy, a także innych zachowań antyspołecznych zaczyna się w okresie dojrzewania¹⁷. Dzieci i młodzież są więc grupą wymagającą szczególnie intensywnych oddziaływań profilaktycznych.

Środowisko szkolne wywiera ogromny wpływ na rozwój fizyczny, emocjonalny i społeczny dzieci i młodzieży, stąd jego kształtowanie może sprzyjać zdrowiu psychicznemu¹⁸. Australijskie badania na zlecenie WHO pozwoliły na wyodrębnienie najistotniejszych czynników chroniących oraz czynników ryzyka¹⁹:

CZYNNIKI RYZYKA

- 1) przemoc rówieśnicza
- 2) odrzucenie przez rówieśników
- 3) słaba więź ze szkołą
- 4) niedostateczne kierowanie własnym zachowaniem (brak kontroli)
- 5) destrukcyjna grupa rówieśnicza
- 6) niepowodzenia szkolne

¹⁷ World Health Organization, (2004), *Mental Health Policy, Plans and Programs*, Geneva.

¹⁸ Szymańska, J. (2012) *Ochrona zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży w szkole*, ORE Warszawa

¹⁹ Monograph, (2000) Commonwealth Department of Health and Aged Care 2000. *Promotion, Prevention and Early Intervention for Mental Health*. Mental Health and Special Programs Branch, Canberra

CZYNNIKI CHRONIĄCE

Przez „czynniki chroniące” należy rozumieć: *wszystkie elementy osłabiające oddziaływanie czynników ryzyka, zwiększające „odporność” jednostki a więc zmniejszające prawdopodobieństwo wystąpienia zachowań problemowych*²⁰.

Można je pogrupować w kilka kategorii:

- 1) poczucie przynależności
- 2) pozytywny klimat szkoły
- 3) prospołecznie nastawiona grupa rówieśnicza
- 4) wymaganie od uczniów odpowiedzialności i udzielania sobie wzajemnej pomocy
- 5) okazje do przeżycia sukcesu i rozpoznawania własnych osiągnięć
- 6) zdecydowany brak akceptacji przez szkołę dla przemocy²¹.

Wymienione czynniki chroniące mają charakter uniwersalny. Zadaniem warsztatów profilaktycznych jest wzmocnienie czynników chroniących oraz osłabianie czynników ryzyka. Warto pamiętać, że **oddziaływanie w zakresie jednego tematu zajęć, np. dotyczących jedynie przemocy może przynieść pozytywne rezultaty także w profilaktyce innych zachowań ryzykownych.**

Na podstawie zrealizowanych przez Państwową Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych badań pn.: „Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów klas I-II”, **sformułowano kilka wniosków i rekomendacji o charakterze ogólnym.** Mianowicie:

- nadrzędną rekomendacją wyznaczającą kierunek działań profilaktycznych jest wzmocnienie pozytywnego stosunku do nauczycieli oraz budowanie klimatu współpracy pomiędzy nauczycielami w szkole oraz wspieranie konstruktywnych zainteresowań i zajęć pozalekcyjnych młodzieży;
- do najbardziej uniwersalnych i selektywnych czynników chroniących gimnazjalistów przed angażowaniem się w zachowania problemowe należy włączyć: pozytywne nastawienie do nauczycieli; udział w dodatkowych zajęciach

²⁰ Słownik terminów według Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Źródło: http://www.parpa.pl/download/slownik_terminow.pdf (dostęp: 28.10.2017).

²¹ Rządowy Program na lata 2014-2016, *Bezpieczna i przyjazna szkoła.*

pozalekcyjnych; aktywny udział w praktykach i uroczystościach religijnych; dobry kontakt z rodzicami; monitorowanie przez rodziców miejsc, w których gimnazjalista spędza czas wolny.

- efektywna ochrona młodzieży wiąże się z prawidłowym rozumieniem przez nauczycieli procesów rozwojowych właściwych dla okresu adolescencji. Dlatego zaleca się, aby wspierać pedagogów i nauczycieli zarówno na poziomie kształcenia formalnego, jak i nieformalnego, w zdobywaniu wiedzy oraz poszerzaniu umiejętności w zakresie rozpoznawania wyzwań oraz trudności specyficznych dla tego okresu rozwoju;
- wsparcie nauczycieli powinno także objąć działania związane z przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu: „Dbałość o dobry stan zdrowia psychicznego nauczycieli uczących w gimnazjum powinna być częścią szkolnego programu profilaktyki. W tym celu należy wspierać wszelkie inicjatywy służące podnoszeniu kwalifikacji zawodowych nauczycieli, ułatwiać im dostęp do form kształcenia i rozwoju własnych możliwości”²²;
- działania profilaktyczne powinny być ukierunkowane na uczenie umiejętności życiowych uczniów związanych m.in. z postawami asertywności, konstruktywnym rozwiązywaniem konfliktów rówieśniczych na drodze negocjacji/mediacji oraz wspieranie ich w kształtowaniu poczucia własnej wartości.

Kolejnym wnioskiem związanym ze skutecznością profilaktyki jest konieczność **planowania cyklicznych działań**. Warunkiem zmiany postawy (a więc nadrzędnego celu oddziaływań profilaktycznych) jest ich regularne utrwalanie, zastępowanie zachowań destruktywnych konstruktywnymi oraz wspieranie uczniów w zdobywaniu wiedzy nie tylko na temat zagrożeń podejmowanych przez nich zachowań, ale także pomoc w gromadzeniu wiedzy na temat alternatywnych postaw, tj. warunkujących poprawę jakości funkcjonowania uczniów w środowisku szkolnym i rodzinnym. Jednym z elementów skutecznej profilaktyki jest także ewaluacja podejmowanych działań. Jej cel wiąże się z oceną skuteczności wprowadzanych zmian i planowaniu następnych.

²² K. Ostaszewski, A. Rustecka-Krawczyk, M. Wójcik, *Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-II*, Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, s. 52.

Wśród postulowanych oddziaływań profilaktycznych należy wyróżnić²³:

- zwrócenie uwagi nauczycieli i opiekunów na specyficzne potrzeby uczniów, które wiążą się ze specyfiką ich rozwoju psychospołecznego;
- wsparcie rozwoju praktycznych umiejętności uczniów w zakresie rozwiązywania konfliktów, radzenia sobie ze stresem, asertywnością, konstruktywnym wyrażaniem emocji i potrzeb, przyjmowania perspektywy innych oraz empatii;
- wspieranie uczniów w rozwijaniu ich pasji, zainteresowań oraz w kształtowaniu w nich postaw ukierunkowanych na twórczość, kreatywność i motywację odkrywania nowych rzeczy;
- wzmacnianie w uczniach poczucia przynależności, skuteczności i sprawczości;
- kreowanie pozytywnej atmosfery współpracy, umożliwiającej im samodzielne podejmowanie decyzji, branie za nich odpowiedzialności.

Warto również wspomnieć, że obok oddziaływań kierowanych do uczniów warto planować także szkolenia profilaktyczne dla grona pedagogicznego oraz rodziców. Jest to warunkiem **inicjowania zmian systemowych**, a więc nie tylko pracy nad zasobami osobowymi uczniów, ale także kształtowania ich środowiska szkolnego oraz rodzinnego – głównych środowisk, w których funkcjonują.

²³ A. Jaros, R. Jaros, *Czynniki ryzyka i czynniki chroniące związane z zachowaniami problemowymi – przegląd badań przeprowadzonych w Polsce* [w:] *Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie: perspektywa pedagogiczna*, (red.) J. E. Kowalska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 12-13.